

AĞRI'DA DÜĞÜN GELENEKLERİ

**2023
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

Mehmet Emin KARATAŞ

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA**

AĞRI'DA DÜĞÜN GELENEKLERİ

Mehmet Emin KARATAŞ

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA

T.C.

Karabük Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Olarak Hazırlanmıştır

KARABÜK

Ağustos 2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	5
DOĞRULUK BEYANI	6
ÖNSÖZ	7
ÖZET	9
ABSTRACT.....	11
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	13
ARCHIVE RECORD INFORMATION	14
ARAŞTIRMANIN KONUSU	15
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	15
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	15
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	16
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	17
AĞRI HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	17
1.1. İlçeler	17
1.1.1. Diyadin.....	17
1.1.2. Doğubayazıt.....	17
1.1.3. Eleşkirt.....	18
1.1.4. Hamur	18
1.1.5. Patnos.....	18
1.1.6. Taşlıçay	19
1.1.7. Tutak.....	19
1.2. Ağrı'nın Tarihi	19
1.3. Ağrı'nın Coğrafi Yapısı	20

1.4. Ağrı'da Kültür, Gelenek ve Geçim Kaynakları	22
2. İKİNCİ BÖLÜM	25
TÜRKİYE'DE DÜĞÜNLERİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	25
2.1. Ağrı'da Evliliğin Tanımı.....	25
2.2. Ağrı Yöresinde Evlenmenin Önemi.....	29
2.3. Evliliğe Uygun Olan Kız ve Erkeğin Özellikleri.....	32
2.4. Ağrı'da Evlilik Çağı-Yaşı	33
2.5. Ağrı'da Eş Seçiminde Aile Etkisi.....	36
2.6. Ağrı'da Görülen Evlilik Çeşitleri	38
2.6.1. Görücü Usulü Evlilik	38
2.6.2. Denişik Şekilde Evlilik / Berdel	41
2.6.3. Kız Kaçırma Şeklinde Yapılan Evlilikler	43
2.6.4. İç Güveyisi Şeklinde Yapılan Evlilikler	45
2.6.5. Beşik Kertmesi Şeklinde Yapılan Evlilikler	46
2.6.6. Baldızla Evlilik / Sorarat.....	48
2.6.7. Kayınbiraderle Evlilik / Levirat	49
2.6.8. Tek Eşle Evlilik	52
2.6.9. Çok Eşlilik / Birden Fazla Kadınla Evlilik.....	53
2.6.10. Akraba Evliliği.....	55
2.6.11. Süt Kardeşlerle Evlilik	57
2.6.12. Dul kadın veya Dul Erkekle Evlilik.....	58
2.6.13. Sosyal Medya Şeklinde Evlilikleri.....	59
2.6.14. Beyaz Evlilik.....	60
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	62
AĞRI'DA DÜĞÜN GELENEKLERİ.....	62
3.1. Düğün Öncesi Düğün Gelenekleri	62
3.1.1. Evlilik İsteğini Belli Etme.....	62
3.1.2. Evlenemeyen Kişilerin Kısmetinin Açılması / Baht Açmak.....	65
3.1.3. Kız İsteme	65
3.1.4. Başlık – Mehir ve Takı	70
3.1.5. Nişan Merasimi / Nişanlılık.....	72
3.1.6. Nikah Merasimi.....	77
3.1.7. Haftalık / Sertıdan / Maldexıstın (Maldexıstan) / Şirinay.....	79

3.1.8. Düğün Tarihinin Belirlenmesi	82
3.1.9. Çeyiz.....	84
3.1.10. Düğüne Çağrı / Davet	90
3.2. Düğün Sırası Gelenekler.....	91
3.2.1. Düğün Sahasını Belirleme ve Çadır Kurma.....	91
3.2.2. Resmi Nikah	94
3.2.3. Gelin Alma / Gelin Getirme	94
3.2.4. Düğün Yemeği.....	98
3.2.5. Düğün Oyunları	99
3.2.5.1. Ağrı Sallaması.....	99
3.2.5.2. Basso (Besra).....	99
3.2.5.3. Laççi.....	100
3.2.5.4. Zeyno	100
3.2.5.5. Çep	100
3.2.5.6. Koffi	100
3.2.5.7. Sarma.....	100
3.2.5.8. Hessike.....	100
3.2.5.9. Çimen-i Çiçek.....	100
3.2.5.10. Meyriko	101
3.2.5.11. Çoban Eli.....	101
3.2.5.12. Ömer Ağa	101
3.2.5.13. Ağrı Gülüm	101
3.2.5.14. Serhat Barı	101
3.2.5.15. Koçaklama Barı.....	102
3.2.5.16. Yüksel Barı.....	102
3.2.5.17. Sürgün Barı.....	102
3.2.5.18. Ata Barı	102
3.2.5.19. Ülker Barı.....	102
3.2.6. Misafir Karşılama.....	102
3.2.7. Kına Gecesi.....	103
3.2.7.1. Gelin Kınası.....	104
3.2.7.2. Damat Kınası	108
3.2.8. Gerdek Gecesi	111

3.3. Düğün Sonrası Gelenekler.....	111
3.3.1. Gelin ve Damadın Kız Tarafına Gitmesi, “Ayak Açma”	111
3.3.2. Gelini Görmeye Gitmek	113
3.3.3. Gelin ve Damadı Davet Etme.....	113
3.3.4. Gelinin Kayınpeder ve Kaynanasına Karşı Tutumu.....	114
3.3.5. Ağrı’da Geçmişten Günümüze Kadar Evlilik Geleneğinin Değişimi	115
SONUÇ	117
KAYNAKÇA.....	119
ŞEKİLLER LİSTESİ	124
ÖZGEÇMİŞ	125

TEZ ONAY SAYFASI

Mehmet Emin KARATAŞ tarafından hazırlanan “AĞRI’DA DÜĞÜN GELENEKLERİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA .....

Tez Danışmanı, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Oy Birliği ile İşletme Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. Savunma sınavı tarihi 18/08/2023

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Saidbek BOLTABAYEV (KBÜ) .....

Üye: Prof. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA (KBÜ) .....

Üye: Doç. Dr. Mustafa KUNDAKCI (BAİBÜ) .....

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Doç. Dr. Zeynep ÖZCAN .....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum, bu çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

Adı Soyadı : Mehmet Emin KARATAş

İmza :

ÖNSÖZ

Ulusal birlik ve beraberliğin oluşmasında folklor önemli bir rol oynamaktadır. Bir ucu geçmişe diğer ucu ise zamanımıza uzanan gelenek, görenek ve adetler zincirlerini belirleyerek kendine has çağdaş ürünler doğuran folklor; bir ülkenin, bir ulusun ya da bir yöre halkının çevresinde yaşayan ve bunların temelini oluşturan insanların ortak çıkarlarıdır. Ortak davranış kalıpları, yaşam tarzları, belirli olaylar ve durumlar, insanların çevresine ve dünyaya ilişkin algısını açıklamada önemli bir etkidir. Folklor, insanın var oluşundan günümüze kadar çeşitli nedenlerden dolayı değişiklik gösterse de kültürel kalımlara sahip olmaktadır. Dünyada yaşayan her toplumun kendine özgü bir yapısı bulunmakta ve bu birbirinden farklı toplumların da kendilerine has yapılarıyla ilgili folklorlar ortaya çıkmaktadır.

Folklor; Türk toplumunda kültürel hayatın geçiş dönemi, organize edilen eğlencelerle ortaya çıkmaktadır. Türkler doğum, sünnet, askerlik veya hacca gitme ve dönüş, evlilik gibi hayatın tüm geçiş dönemlerinde mutlaka eğlenceler düzenlerler. Kültürel kimliği oluşturan gelenek, görenek ve inançların çoğu rekreasyonel ortamlarda oluşturulur ve yaşatılır. Eğlence, bireyin kendisini de içinde yaşadığı toplumun tarihini ve kültürünün farkına vardığı ortamdır. Yapılan bu eğlenceler toplumun aynası haline gelmektedir. Bu nedenle eğlence, sosyo-kültürel değişimlerin kolaylıkla tespit edilebildiği ana alanlardan biridir. İnsanları bir araya getirmek, bireyler arasındaki sosyal bağları güçlendirmek, insanların birbirlerine ve topluma nasıl davranması gerektiğini göstermek, insanları mirasları hakkında bilinçlendirmek ve geleneklerini yaşatmak; eğlence ve mutluluk veren düğünler, Türk kültürünün ve doğal olarak da eğlence geleneğinin belli başlı öğelerinden biri olarak kabul edilmelidir.

Bu çalışma yazılırken; çeşitli makale, tez, dergi, kitap, internet siteleri ile tespit edilen kaynak kişilerden derleme yapılması şeklinde bir yöntem kullanılmıştır. Çalışmada; araştırma bölgesi olarak seçilen Ağrı ilinin tarihi, coğrafyası ve kültürü ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Ayrıca araştırma yapılırken çeşitli yazılı kaynaklar ve sözlü kaynaklardan hareketle Ağrı ilinde yapılan düğünlerde uygulanan gelenek ve

görenekler özellikleriyle birlikte incelenmektedir. Bu araştırmalardan sonra Ağrı ilinin düğünleriyle ilgili bölüm başlıkları oluşturarak, her bir bölüm kendi içerisinde konuyla ilgili alt başlıklara ayrılmaktadır. Araştırmada evlenme gelenekleri, Ağrı il merkezi ile sınırlandırılmıştır. Araştırılan geleneklerin Ağrı'da sürdürülmesinin tespitinde, il merkezinde ve ilçelerinde yaşayan kişiler örneklem olarak seçilmiştir. Bu kişiler eğitim durumları, sosyal statüleri, yaş ve cinsiyetleri bakımından birbirinden farklıdır. Bu farklılıkların, verilerin çeşitliliği bakımından araştırma sonuçlarını olumlu etkileyeceği tahmin edilmektedir. Yöntem olarak ise belirlenen materyalin elde edilmesi için ilgili kişilerden görüşme yöntemi ile bilgi edinilmiştir

Yaptığım araştırmada desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA' ya, engin bilgileriyle desteğini esirgemeyen ve bu yolda bana ışık tutan kıymetli hocalarım; Prof. Dr. Enver KAPAĞAN'a, Doç. Dr. Mustafa KUNDAKCI'ya, Doç. Dr. Saidbek BOLTABAYEV'e ve Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz BACAĞLI 'ya teşekkürlerimi sunarım. Röportaj sorularıma büyük bir hevesle cevap veren, özel düğün hatıralarını bizimle paylaşan, Ağrı kültürünü hakkıyla yaşatan büyüklerime ve ilçelerine kayıtlı, orada yaşayan hemşerilerime teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Düğünler, Ağrı'da yaşayan insanların günlük hayatlarında evlilik ve aile kurma deneyiminin en belirgin olduğu törenlerdir. Bu çalışmada Ağrı'daki düğün törenlerinin toplumsal kökenlerini ve bu törenlerle ilişkili ritüellerdeki değişimleri analiz etmek ve bu törenlerde uygulanan gelenekleri incelenmektedir. Tezde Ağrı'da yapılan düğün törenlerinin hangi amaçla ve hangi ritüellere göre yapıldığını, zaman ve mekân bağlamında nasıl değiştiğini açıklanmıştır. Ağrı'da gerçekleşen bu törenler, bireysel veya ailelerin eylemleri sonucunda gerçekleşmektedir. Araştırmanın yapılırken yörede yapılan düğünlerin geçmişten günümüze kadar geçen bu zaman diliminde nasıl değiştiğini, düğünlerde uygulanan geleneklerin ve bu törenlerde belirli ritüellerin geçmişte olduğu gibi günümüzde de yansıtılıp yansıtılmadığı incelenmektedir.

Bu çalışmada, evlenme çağına gelmiş bir bireyin davranışları ile düğün yapmış bir bireyin sosyal yaşamındaki değişimleri ve toplum tarafından görülen değişimleri incelenmektedir. Bilhassa bireyin bu çerçevede kendini tanımlaması ve konumlandırma yollarıyla kendini topluma kabul ettirmesindeki değişim analiz edilmiştir. Bununla birlikte yörede evlenmeyen bir birey ile evlenen bir bireyin toplumdaki konumu araştırılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucu yörede evlenen bir bireyin hem kendi ailesi hem de toplum tarafından itibar kazandığı gözlemlenmiştir.

"Ağrı'da Düğün Gelenekleri" adlı bu çalışmada Ağrı'da yaşatılan ve değişikliğe uğrayan özellikleriyle düğün gelenekleri incelenmektedir. Kaynak kişi ve eserlerden hareketle araştırılan düğün geleneklerinin günümüzde uygulanıp uygulanmadığı hakkında araştırma yapılmıştır. Düğün âdetlerinin, genel hatları ile günümüzde çeşitli nedenlerden dolayı değişiklik gösterse de yine de yörede uygulandığı görülmektedir. Bilhassa para yönü ağır basan ve aşırı masrafi gerektiren motiflerin günümüzde de terkedildiği bazen de sürdürüldüğünü gözlemlenmiştir. Ayrıca yörede yaşayan insanların, birçok yörede olduğu gibi düğün geleneklerine çok büyük önem verdiklerini ve bu geleneklerin geçmişten günümüze kadar devam ettiği görülmektedir.

Bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Ağrı'nın coğrafi yapısı, Ağrı'nın tarihî ve kültürü ile ilgili bilgi verilmektedir. Çalışmanın ikinci

bölümünde; düğünlerin kavramsal çerçevesi, Ağrı'da evliliğin önemi ve tanımı, Ağrı'da evliliğe uygun olan kız ve erkeklerin özellikleri, Ağrı'da evlilik çağı ile evlilik çeşitleri yer almaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Ağrı'da düğün öncesi, düğün sırası ve düğün sonrası olmak üzere kendi içerisinde üç ana başlıkta incelenmektedir. Bu çalışmanın yapılmasıyla, Ağrı'da yapılan folklor çalışmalarını zenginleştirmeye ve teşvik etmeye çalışılacağı düşüncesi yatmaktadır.

Yapılan bu araştırmalar sonucunda yöredeki bireylerin evlenmeleri ve düğün yapmaları toplum tarafından desteklenmektedir. Ayrıca yıllar boyunca bu törenlerden önce, törenler yapılırken ve de törenlerden sonra topluma ait çeşitli adetlerin yer aldığı görülmüştür. Bilhassa bu törenlerle beraber insanlar arasındaki sosyal ve ticari ilişkilerin ilerlediği de açık bir şekilde çalışmada anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ağrı, Düğün, Düğün Törenleri, Damat, Gelin, Evlilik, Çeyiz

ABSTRACT

Weddings are the ceremonies where the experience of marriage and family formation in the daily lives of people living in Ağrı is most evident. In this study, the social origins of the wedding ceremonies in Ağrı and the changes in the rituals associated with these ceremonies are analyzed and the traditions applied in these ceremonies are examined. In the thesis, it has been explained for what purpose and according to which rituals the wedding ceremonies held in Ağrı have changed, and how they have changed in the context of time and space. These ceremonies in Ağrı take place as a result of the actions of individuals or families. While conducting the research, it is examined how the weddings held in the region have changed in this time period from the past to the present, whether the traditions applied in weddings and certain rituals in these ceremonies are reflected today as they were in the past.

In this study, the behavior of an individual who has reached the age of marriage and the changes in the social life of an individual who has had a wedding and the changes seen by the society are examined. In particular, the change in the individual's self-definition and positioning in this framework has been analyzed. In addition, the position of an individual who marries an unmarried individual in the region in the society has been investigated. As a result of the researches, it has been observed that an individual who gets married in the region gains reputation both by his own family and by the society.

In this study called "Wedding Traditions in Ağrı", wedding traditions with their changed features are examined. Based on the source people and works, a research has been made about whether the wedding traditions are applied today. However, it is seen that it is practiced in the region. It has been observed that the motifs, which are especially money-heavy and require excessive expenses, are also abandoned today and sometimes continued. It is also seen that the people living in the region attach great importance to wedding traditions, as in many regions, and these traditions have continued from the past to the present day.

This study consists of three parts. In the first part of the study, information about the geographical structure of Ağrı, the history and culture of Ağrı is given. In the second part of the study; The conceptual framework of weddings, the importance and definition of marriage in Ağrı, the characteristics of girls and boys suitable for marriage in Ağrı, marriage age and types of marriage in Ağrı are included. In the third part of the study, it is examined under three main headings, namely before the wedding, during the wedding and after the wedding in Ağrı. With this study, there is the idea that it will be tried to enrich and encourage the folklore studies in Ağrı.

As a result of these researches, the marriage and wedding of individuals in the region are supported by the society. In addition, over the years, it has been seen that various customs belonging to the society take place before these ceremonies, during the ceremonies and after the ceremonies. In particular, the progress of social and commercial relations between people with these ceremonies is clearly explained in the study.

Keywords: Ağrı, Wedding, Wedding Ceremonies, Groom, Bride, Marriage

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Ağrı'da Düğün Gelenekleri
Tezin Yazarı	Mehmet Emin KARATAŞ
Tezin Danışmanı	Prof. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans Tezi
Tezin Tarihi	18/08/2023
Tezin Alanı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ-LEE
Tezin Sayfa Sayısı	125
Anahtar Kelimeler	Ağrı, Düğün, Düğün Törenleri, Damat, Gelin, Evlilik, Çeyiz

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Wedding Traditions in Ağrı
Author of the Thesis	Mehmet Emin KARATAŞ
Advisor of the Thesis	Prof. Dr. Zhyldyz ISMAILOVA
Status of the Thesis	Master Thesis
Date of the Thesis	18/08/2023
Field of the Thesis	Department of Turkish Language and Literature
Place of the Thesis	UNIKA- IGP
Total Page Number	125
Keywords	Ağrı, Wedding, Wedding Ceremonies, Groom, Bride, Marriage

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın konusu Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan ve geçmişte Orta Asya kavimlerinin Anadolu'ya girişleri sırasında önemli bir geçiş yeri olan Ağrı ilinde yaşayan insanların, geçmişten günümüze kadar yaşadıkları düğün geleneklerinin araştırılması ve incelenmesi üzerinedir. Yapılan bu çalışmada birçok uygarlığın doğum yeri olan Ağrı'daki düğün geleneklerinin geçmişten günümüze kadar uğradığı değişimler ele alınmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Yapılan bu araştırma ile amaçlanan; yüzyıllardır çeşitli kavimlerin uğrak yeri olan Ağrı yöresinde yaşayan insanların, kendi yaşam şartlarına göre oluşturdukları düğün gelenekleri araştırılmıştır. Bu gelenekler araştırılırken düğünlerden önce, düğünler esnasında ve düğünlerden sonra uygulanan adetlerin yöredeki insanların ilişkilerinde ne gibi sonuçlar doğurduğu açıklanmıştır. Yapılan bu düğünlerde uygulanan bu gelenek ve göreneklerin geçmişten günümüze kadar olan değişimi belirlenmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada, araştırmanın konusu ile ilgili sözlük, kitap, ansiklopedi, makale, bildiri, kütüphane taraması gibi yöntemler kullanılmıştır. Araştırmanın konusuyla ilgili yazılı kaynakların dışında yörede yaşayan kişilerle görüşülüp sözlü kaynak tekniğinden de faydalanılmıştır. Ağrı'daki düğün gelenekleri araştırılıp kaynak kişilerin gelenekler hakkındaki söylemlerinde yorumlama tekniği de kullanılmıştır. Bu araştırma üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde Ağrı'nın tarihi, coğrafi yapısı, Ağrı'da kültür, gelenek ve geçim kaynakları ile ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Türkiye'de düğünlerin kavramsal çerçevesi, Ağrı'da evliliğin önemi, Ağrı'da evliliğe uygun olan kız ve erkeklerin özellikleri, Ağrı'da evlilik çağı, Ağrı'da eş seçiminde aile etkisi, Ağrı'da görülen evlilik çeşitleri hakkında malumatlar yer almaktadır. Son bölümde ise Ağrı'da yapılan düğünlerden önce, düğün esnasında ve düğünden sonra uygulanan gelenek, görenek ve adetler açıklanmaktadır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Ağrı'daki düğün gelenekleriyle ilgili herhangi bir yazılı kaynak olmaması bizi alan çalışmasına yönlendirmiştir. Ayrıca daha önce Ağrı yöresindeki düğün gelenekleri bakımından herhangi bir çalışmanın yapılmamasından dolayı bu çalışma alanında özgün olacaktır. Sözlü kaynak yöntemiyle ortaya konulan bu çalışmada; yöredeki erkeklerin kıskanç olması ve yöredeki kadınların kendi aileleri dışında yabancı erkeklerle konuşmalarının uygun görülmemesi sebebiyle daha çok erkeklerden konuyla ilgili bilgi alınmıştır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

AĞRI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Ağrı İli, Türkiye ile İran arasındaki sınırda yer alır ve 1.650 metre yükseklikte bir plato üzerine kuruludur. Ağrı ili Anadolu'ya açılan kapılardan biridir ve yüzyıllardır farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. İl, adını 5 bin 137 metre yüksekliğiyle Türkiye'nin ve Avrupa'nın en yüksek dağı olan Ağrı Dağı'ndan alıyor. Ağrı Dağı, Tevrat'ta adı geçen Ağrı Dağı ve ülkesinin Nuh tufanı ile bağlantısı nedeniyle Ağrı ve çevresinde bulunduğu inanıldığı için Batılılarca "Ararat" olarak da anılır (<https://agri.serka.gov.tr/agri-hakkinda> 12.04.2023).

İlçeler: Ağrı ilinde Merkez İlçe dahil 8 ilçe bulunmaktadır. Bu ilçeler Diyadin, Doğubayazıt, Eleşkirt, Hamur, Patnos, Taşlıçay ve Tutak ilçelerini içermektedir.

1.1. İlçeler

1.1.1. Diyadin

Bu bölge, ilin doğusunda, kaplıcalarıyla bilinen, Murat Nehri'nin kenarında, Ağrı-Doğubayazıt yolunun 7 km güneyinde yer almaktadır. Bölgeye 7 km mesafede bulunan Davut, Köprü ve Yılanlı kaplıcaları cilt hastalıkları, nevrasteni, mide ve böbrek hastalıkları, kadın hastalıkları, romatizma ve siyatik başta olmak üzere solunum yolu hastalıklarının tedavi kaynağıdır. Termal kaynaklar, sağlık turizmi ve seracılık için büyük potansiyele sahip olup, günümüzde konut ısıtmasında kullanılmaktadır. Bölgede mermer ve altın madenlerinin yanı sıra kaplıcalar ve maden suyu da bulunmaktadır (<https://agri.serka.gov.tr/agri-hakkinda> 12.04.2023).

1.1.2. Doğubayazıt

İl merkezine 93 km. İlçenin doğusu Erzurum-İran Karayolu üzerinde, doğusunda Gürbulak sınır kapısı ve İran ulusal sınırı, batısında Taşlıçay ve Diyadin ilçeleri, kuzeyinde Ağrı Dağı ve Iğdır ili, ilçesinde ise Çaldıran'ın güneyindedir. Bölgedeki en önemli tarihi eser, Ağrı Dağı'na da ev sahipliği yapan İshak Paşa

Sarayı'dır. Ayrıca meteor kraterleri, buz mağaraları, Urartu Kalesi, Bayazıt Camii, Bayazıt Kalesi ve İran sınırına yakın Nuh'un Gemisi Yolu da bölgedeki diğer ilgi çekici yerlerdir. Doğubayazıt'ta yaşayan ve türbesi İshakpaşa Sarayı'nın yanında bulunan Ahmedî Hani, yöredeki en önemli manevî değerdir. Bölge, İran ile sınır komşusudur ve dış ticaret konusunda deneyimli iş adamlarına sahiptir. Ağrı'daki çoğu dış ticaret şirketinin merkezi Doğubayazıt'tadır. İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerle iş yapan birçok Doğubayazıtlı tüccar vardı (<https://agri.serka.gov.tr/agri-hakkında> 12.04.2023).

1.1.3. Eleşkirt

Çeşitli tarihi dönemlerde birçok uygarlığın egemenliğinde kalmış önemli bir yerleşim yeri olan Eleşkirt, Murat vadisinin Erzurum'a doğru batı ucunda yer alması ve İran, Kafkaslar ve Anadolu arasında bir köprü olması nedeniyle 1514 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır (<https://agri.serka.gov.tr/agri-hakkında> 12.04.2023).

1.1.4. Hamur

Bölge, Ağrı'nın 15 kilometre güneyinde, Ağrı-Van (Erciş) karayolu üzerinde, Murat vadisinin doğusunda kuruludur. Yörenin ekonomisi gelişmemiş olup, en önemli ekonomik faaliyet alanı hayvancılıktır (<https://agri.serka.gov.tr/agri-hakkında> 12.04.2023).

1.1.5. Patnos

Patnos ilçesi, Doğu Anadolu'nun Yukarı Murat-Van bölgesinde yer almaktadır. İlçenin Ağrı-Van, Ağrı-Muş ve Ağrı-Bitlis otoyollarının kavşağında kurulmuş olması önemini artırmaktadır. Ağrı'nın şehir merkezinden sonra ikinci büyük ilçesidir (<https://agri.serka.gov.tr/agri-hakkında> 12.04.2023).

1.1.6. Taşlıçay

Ağrı ilinin orta kesimlerinde yer alan Taşlıçay ilçesinin kuzeyinde ve güneyinde Murat Vadisi ile ayrılan 2.000 metrelik dağlar. Bölge volkanik olup, en yüksek noktası güneyde Aladağ'daki Koçbaşı Tepe'dir (<https://agri.serka.gov.tr/agri-hakkinda> 12.04.2023).

1.1.7. Tutak

İlçenin kuzeyi Kılıçgedik ve Rutan dağları ile çevrilidir. Alanda Murat Çayı'nın yanı sıra kuzeydoğu güneybatıdan Arabalı Deresi, Esmer Deresi, Atabindi Deresi, Karahalit Deresi, Çelebaşı Deresi gibi irili ufaklı akarsular da mevcuttur (<https://agri.serka.gov.tr/agri-hakkinda> 12.04.2023).

1.2. Ağrı'nın Tarihi

Orta Asya kavimlerinin Anadolu'ya girişleri sırasında Ağrı bir geçiş yeri olmuştur. Birçok uygarlığın doğum yeri olmuştur. Bölge sırasına göre Hititler, Hurriler, Urartular, Kimmerler, Medler, Persler, Ermeniler, Sakalar, Abbasiler, Bizanslılar, Selçuklular, Moğollar, İlhanlılar, Celayirliler, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler ve son Osmanlılar sahip olmuştur (Bulut ve Ayhan,2007, s.8-9; Harakoğlu, 1988, s.479). M.Ö. 680 yılında Saka Türklerinin doğu Anadolu'ya gelip yerleşmesinden sonra, bölgenin Türkleşme süreci de başlamıştır. Böylece Ağrı'nın Türkleşme tarihi yaklaşık 2700 yıl öncesine dayanmaktadır (Alpaslan, 1995, s. 46-47). Yerleşik hayata geçen Hristiyan Türkler, Bizans topraklarını korumak için Doğu Anadolu ve çevresine taşınarak Anadolu'nun yerleşim tarihinde önemli bir rol oynamışlardır hatta Oğuz Türklerinin Anadolu'yu fethetmesinden 4-5 asır önce buraya gelip yurt tutmuşlardır (Yuvalı, 1986, s. 3).

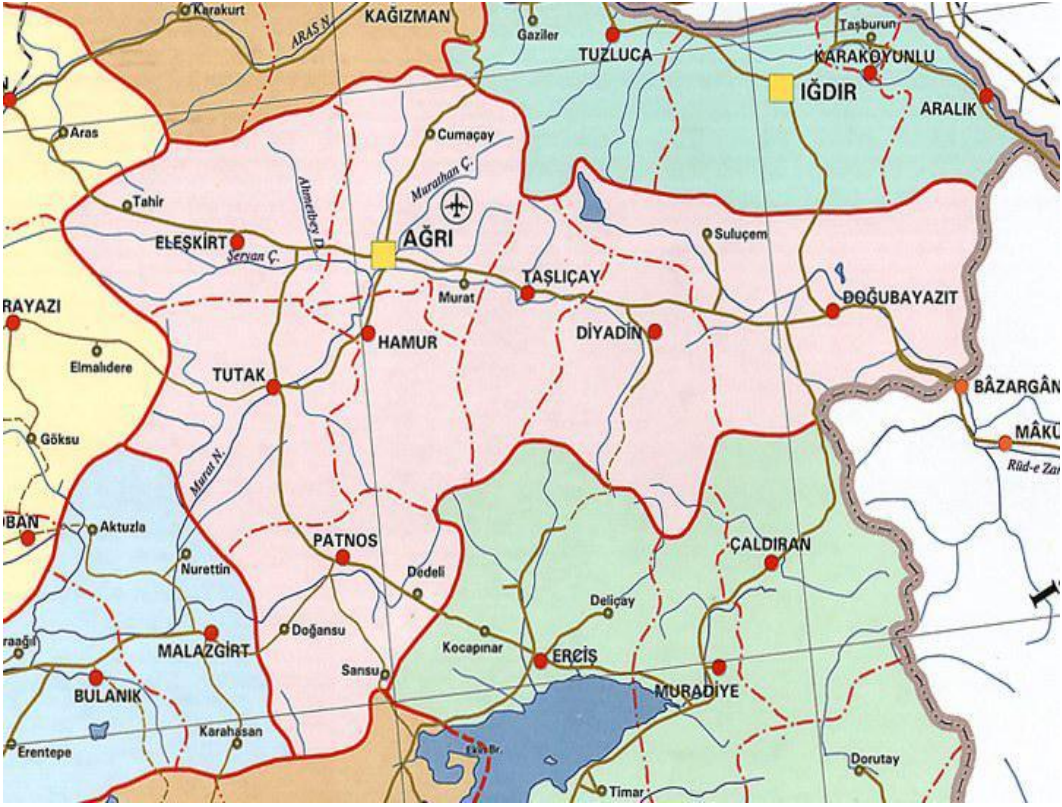
1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türk boyları da bölgeye hızla yerleşmeye başlamış ve kısa sürede Türklerin anavatanı haline gelmiştir. Yavuz Sultan Selim'in 1514'te Çaldıran'da kazandığı zafer ve ardından gelen çeşitli İran seferleri ile Ağrı ve çevresi 1578'de Osmanlı topraklarına katılmıştır (Hatunoğlu, Gül, 1999, s. 22). Ağrı ili, bölgede yaşayan etnik grupların çeşitliliğinden kaynaklanan çeşitli dilsel kimlikleriyle dikkate değerdir. Bölgede Türkiye Türkçesi'nin yanı sıra Kürtçe,

Ermenice, Azerbaycan Türkçesi ve Farsça da konuşulmaktadır. Sayılan dillerden ve Rusçadan yerel dillere birçok kelime geçmiştir. Ağrı'da geleneklere bağlılık kırsal kesimde daha güçlüdür. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'daki dinsel çeşitlilik Ağrı bölgesinde yok denecek kadar azdır ve hatta Ağrı'nın tüm nüfusu Müslümandır. Ağrı ve yöresinin önemli bir toplumsal özelliği içe dönük olmasıdır. Yöre Türkiye' de hiç göç almayan iller arasında yer almaktadır. Bunun en büyük nedenlerinden dolayı batıya coğrafik olarak uzak olması denilebilir.

1.3. Ağrı'nın Coğrafi Yapısı

Ağrı İli; ülkemizin doğusunda Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van Bölümü sınırları içinde yer almakta olup morfolojik açıdan bir akarsu havzası özelliği göstermektedir. Matematik konum olarak yaklaşık 38° 59' - 40° 02' kuzey paralelleri ile 42° 15' - 44° 36' doğu meridyenleri arasında yer alan ilin yüzölçümü 11.099 km²'yi bulmaktadır. Ağrı İli bu yüzölçümü ile ülkemiz topraklarının yaklaşık %1,4'lük bölümünü kaplamakta olup, yüzölçümü büyüklüğü bakımından Türkiye'de 26. Sırada yer almaktadır.

Anadolu'nun şekillenmesinde etkili olan orojenik ve epirojenik hareketler Ağrı İli'nin tektonik özelliklerini belirlemiştir. Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van Bölümü'nde yer alan Ağrı ili, Alp Orojenik Kuşağı'nın içinde kalmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin Karasu-Aras dağları ile Van Gölü arasında kalan bölümü genellikle geniş platolardan oluşmakta ve bu platolar üzerinde de belirli hatlar boyunca, Doğu Anadolu'nun genç ve önemli volkan konileri sıralanmaktadır. Ağrı İli belirtilen konumda olup, doğal ünitelerle kuşatılmış bir hidrografik havza niteliği taşımaktadır.

Resim 1: Ağrı Haritası (<https://www.agri.bel.tr/sayfa/cografik-konum/> 12.04.2023)

Ağrı ilinin ana topografik şekillerini dağlar, bunlar arasında yer alan vadiler, tepelik alanlar, aşınım yüzeyleri ve ova düzlükleri oluşturmaktadır. İl toprakları doğudan İran İslam Cumhuriyeti (Maku İli, Bazargan İlçesi), batıdan Erzurum İli, kuzeyden Kars ve Iğdır illeri, güneyden Bitlis ve Van illeri, güneybatıdan ise Muş İli ile çevrilidir.

Ülkemizin en doğusunda yer alan il toprakları doğuda Küçük Ağrı Dağı'nın doğu etekleri, batıda Saç Dağı Geçidi, kuzeyde Aras Güneyi Dağları, güneyde ise Süphan Dağı kuzey etekleri doğal sınıрыyla çevrilidir.

Ağrı ilinde, coğrafi faktörlere bağlı olarak Doğu Anadolu'nun karasal iklimi etkili olmaktadır. Ağrı Kenti'nin sosyoekonomik gelişmişliği üzerinde doğal çevre şartlarının önemli etkileri gözlenmektedir. Ağrı, ülkemizde karasal iklimin en sert yaşandığı yerlerden biridir. Dolayısıyla yörede iklimin beşerî ve ekonomik faaliyetler üzerindeki şekillendirici etkisi son derece fazladır. Özel konum itibarıyla Doğu Karadeniz kıyılarının en önemli limanına sahip olan Trabzon'u Erzurum üzerinden

Tebriz'e bağlayan ticaret yolu güzergâhında yer alan il toprakları, Türkiye'den İran'a devam eden yol üzerindeki son durağı teşkil eder. Bu son durağı Türkiye'nin doğudaki en önemli kara sınır kapısı olan Gürbulak Sınır Kapısı oluşturmaktadır (<https://www.agri.edu.tr/detail.aspx?id=278&bid=1&tid=7> 12.04.2023).

1.4. Ağrı'da Kültür, Gelenek ve Geçim Kaynakları

Kültür; doğanın yarattıkları karşılığında, bireylerde ve toplumlarda bir dizi sosyal sürecin sonucudur (Güvenç, 1999, s. 95). Kültür; geçmişten öğrendiğimiz ve miras aldığımız değerler, normlar ve davranış kalıplarından oluşur (Erkan, 1998, s. 3).

İnsanoğlu kendini korumak, onurlandırmak ve soylarını devam ettirmek için hem maddi hem de maddi olmayan varlıklara ihtiyaç duyar. Kültürün ortaya çıkışı ve gelişimi, insan ve toplumun istekleri, çevre ve kaynakların sağlanması ile üretilmekte ve geliştirilmektedir. Türk insanı, tarih boyunca oluşturmuş olduğu yaşam biçimi ve korunma araçlarını içeren zengin bir kültüre sahiptir. Bu bakımdan Türk halk kültürü geniş ve derindir. Ayrıca Türk kültürü geniş bir alana yayılmaktadır (Kazmaz, 2002, s. 56).

Kültür, bir toplumun kendine özgü sanatı, gelenek ve görenekleri, inanış şekli, anlayış ve davranışlarına göre kimliğini oluşturan düşünüş ve yaşam biçimidir. Kültür, toplumdan topluma değişmekle beraber geçmişten günümüze kadar farklılık göstererek devam etmektedir. Toplumların gelişirken yarattığı değerleri yaratma ve bu değerlerin nesilden nesile aktarılma ve de yaşatılma bir bütündür. Kültür kelimesinin birbirinden farklı birden fazla anlamı bulursa da insanın kendine özgü maddi ve manevi olarak ürettiği ya da yarattığı her şey olarak kabul edilir.

Oldukça köklü bir tarihe sahip olan Ağrı ili; Orta Asya'dan göç eden birçok kavme ev sahipliği yapmış ve bu da şehrin zengin bir kültüre erişmesine neden olmuştur. M.Ö. 1340- 1200 yıllarından beri yerleşim yeri olarak kullanıldığı belirtilen bu yerde, yapılan kazılarla birlikte çeşitli arkeolojik araştırmalar sonucunda eski bir yerleşim yeri olduğu söylenilmektedir. İlin eski bir yerleşim yeri olması, şehre kültürel bir zenginlik kazanmıştır. Kültürel zenginlik denilince akla ilk gelen Ağrı Dağı, İshak Paşa Sarayı, Balık Gölü, Göktaş Çukuru, Gürbulak Sınır Kapısı ve Günbuldu Mağaraları'dır(<https://www.aylakbilgin.com/agrinin-kulturel-ozellikleri-ve-degerleri->

2744/ 23.04.2023). Bu tarihi yerlerin dışında Ağrı'daki kaplıcalar da her yıl yerli ve yabancı turistlerin uğrak yeri haline gelmektedir.

Ağrı'nın güneydoğusunda bulunan bu kaplıcalar, Diyadin ilçe merkezine 5 kilometre mesafede yer almaktadır. Kaplıca bölgesi birbirinden kopuk olarak bulunan Yılanlı, Davut, Tunca ve Köprü kaplıcaları olmak üzere geniş bir alana yayılmıştır. Bu alanının içinden geçen Murat Nehri, görsel ve rekreatif açıdan kaplıca bölgesine önemli bir doğal değer kazandırmaktadır. Ağrı'daki bu kaplıcaların termal suları; bikarbonat, klorür, sülfat, kalsiyum, karbondioksit gazı içermesi ve toplam mineralizasyonunun 1 gr/lt olması nedeniyle çeşitli hastalıklara şifa kaynağıdır (<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/agri/gezilecekyer/diyadin-kaplicalari> 23.04.2023).

Ağrı'da tarihi yerler ve kaplıcalar hariç yörede yaşayan insanların başlıca geçim kaynaklarından biri de tarım ve hayvancılıktır. Ağrı'da tarım ürünleri genel olarak buğday, arpa, yonca ve şeker pancarıdır. Bunun dışında Ağrı ilinin en önemli gelir kaynağı hayvan ve hayvan ürünleridir. Koyun yetiştiriciliği başta gelir. Kırsal bölgelerde göçebeler çoğunluktadır. Geniş mera ve otlaklarda, yaylalarda; koyun, keçi, sığır, manda beslenmektedir. Bölgenin hem sınırda bulunması hem de batıya uzak ve yüksek olması yörede yaşayan insanları tarım ve hayvancılığa itmektir. Dolayısıyla yörede yaşayan insanların hayvancılıkla uğraşması yörede dokumacılık sanatının gelişmesine neden olmuştur. Ağrı' da dokumacılık sanatının gelişmesinin bir diğer nedeni ise çetin kış aylarıdır. Yöre sanayi alanında yeni yeni gelişmektedir. Başlıca sanayi fabrikaları; 1984 yılında faaliyete geçen şeker fabrikası, Doğu Bayezid Yem Fabrikası, Ağrı Tuğla Fabrikası, Et-Balık Kurumu Kombinası, Peynir-Tereyağ Fabrikası, Un Fabrikası, halı-kilim ve hızar atölyeleridir (<https://www.agri.bel.tr/sayfa/ekonomikdurum/#:~:text=Tar%C4%B1m%3A%20Halk%C4%B1n%20ba%C5%9Fl%C4%B1ca%20ge%C3%A7im%20kayna%C4%9F%C4%B1,pirin%C3%A7%20m%C4%B1s%C4%B1r%20ve%20%C3%A7avdar%20yeti%C5%9Fir> 23.04.2023)

Ağrı'da yaşayan insanlar, kadın erkek fark etmeksizin herkes yörede yaşatılan geleneklere göre hayatını idame etmektedir. Gelenekler, yöre insanı tarafından oldukça kutsal görülmekte ve bunlar kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Ağrı' da geleneklere karşı gelmek ya da geleneklere göre yaşamamak yöre insanı tarafından büyük tepkilere

sebeplendir. Özellikle günümüzde gençlerin bu geleneklere karşı çıkmaları ya da bu gelenekleri yaatmamaları aileler arasında çeşitli problemler yaratmaktadır.

2. İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE DÜĞÜNLERİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Düğün, birçok toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da önemli bir yere sahiptir. Eskiden günümüze kadar süregelen ve bir gelenek haline gelen düğün, bir evliliğin olmazsa olmazı haline gelmektedir. İnsanların bir araya gelerek eğlendikleri bu törenler, dünyanın birçok yerinde yaşayan topluluklar arasında düzenlense de toplumdan topluma farklılık göstermektedir. İki bireyin bir araya gelip evlenmek istemeleriyle düzenlenen bu törenler, toplumların geleneklerini yaşatma ve geçmişten günümüze kadar bu geleneklerini devam etmeleri için önemli bir yere sahiptir.

Düğün yapan bireylerin aileleri, akrabaları, arkadaşları, dostları vb. kişiler bu törenlerde bir araya gelerek hem gelenek göreneklerini yaşatırlar hem de aralarında güzel bir yakınlaşma meydana gelir. Bu da insanlar arasında kültürel, ekonomik, siyasi bir birliktelik oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra düğüne katılanlar arasında eğlenceli vakitler geçirilirken aralarındaki samimiyet de artmaktadır.

Günümüzde büyük bir öneme sahip olan düğünler, evlilik için bir şart haline gelmektedir. Hatta evlenen kişiler arasında “İnsan bu hayatta bir defa düğün yapar.” Düşüncesi olduğundan evlenirken düğünlerini en güzel şekilde yapmaya özen gösterirler. Ayrıca davetliler de evlenen kişilerin bu önemli gününde onların yanında bulunarak hem destek verirler hem de mutluluklarını paylaşırlar.

Düğünler, Türk kültüründe önemli bir yere sahip olmakta ve bu eğlence törenlerinde çeşitli gelenekler uygulanmaktadır. Fakat toplumdan topluma bu gelenekler değiştiği gibi Türkler arasında da birbirinden farklı adetler uygulanmaktadır.

2.1. Ağrı’da Evliliğin Tanımı

Evlenme, insan hayatında önemli geçiş dönemlerinden biridir. Evlilik, iki gencin bir araya gelerek anlaşip karar vermeleriyle gerçekleşir. Gençler, aile kurmak üzere kanunların uygun gördüğü şekilde ruhen ve bedenen bir ömür boyu sürecek şekilde karar verip bu önemli geçiş dönemine adım atarlar. İki kişinin bir araya gelmesiyle gerçekleşen evlilik; aileler arasında dayanışmayı, yardımlaşmayı ve kan

bağlılığını güçlendirir. Ayrıca evlenme, insanlar arasında hem toplumsal hem de ekonomik ilişkiyi düzenler. Çiftin yasal olarak evlenmeleri yani karı koca, anne baba olmaları toplumca onaylanıp gerçekleşir. Toplumların geçmişten beri devam eden gelenek, görenek, örf ve adetleri evlilik sayesinde devam etmektedir. Bir çiftin evlenmeye karar vermesi, düğün geleneklerine uygun şekilde topluma ilan edilir. Aile, toplumun en önemli yapı taşlarından biri olduğu için evlilik evrensel bir yapıya sahiptir. Her toplum kendi kültürel özelliklerine göre evlilik olaylarını belli model ve kurallarla uygulamaktadır. Evlilik; evlenecek olanlar arasında sosyalleşmeyi sağladığı gibi aileler arasındaki akrabalığı da düzenler, sosyal ve ekonomik ilişkilerin belirleyicisi ve düzenleyicisidir (Örnek, 2000, s. 185). Nikah merasimi, evlenme niyetinin bildirilmesi, evlenecek kızın aranması, kızın görülmesi, kız isteme, nişanlanma ile başlayan evlilik ile ilgili törenler ve evlilik sırasında oluşan geleneği devam ettirir. Geleneksel yapıda düğünler ve düğünlerle ilgili inanışlar değişkenlik göstermekte ve tören açılış töreninden düğün gecesine kadar pek çok aşamada devam etmektedir. Düğünlerin izdivaç gecesine kadar çeşitli adet ve uygulamaları vardır (Örnek, 2000, s. 202).

Evlilik, karşı cinsten iki veya daha fazla kişinin aile kurumunu kurmak, üremek, neslin devamını sağlamak, cinsel ihtiyaçlara cevap vermek, ekonomik ve sosyal ittifaklar kurmak için adımlar attığı bir sözleşmedir. Evlilik, belirli bir toplumun özelliği olarak değil, evrensel bir nitelik olarak insanı diğer canlılardan ayıran davranış biçimlerinden birinin kurumsallaşmış şeklidir. (Yolcu, 2014, s. 181-182).

Evlenme toplumun ortak değerlerine, bilinçaltına ve yaşam biçimine kesinlikle uyar. Birbiriyle ilintili ve bir ölçüde bu nitelikleri yansıtan düğünlerle ilgili çeşitli kavram ve uygulamalar, genel olarak Türk kültürünü tarihsel ve kültürel olarak değerlendirmemizin önemli bir anahtarıdır (Eker, 1998, s. 15).

Bir toplumun ortaklaşa oluşturdukları gelenek ve görenekleri barındıran evlilikler, uygulama şekli ve adetleriyle birbirinden farklı olsa da hemen hemen her toplumda yapılan düğünler doğası gereği gösterişlidir, çünkü bir düğünün amacı eşleri topluma tanıtmak, birlikteliklerini onaylamaktır. Ayrıca düğün, ev sahibinin kendini konumlandırması için de oldukça önemlidir. Belirli sembollerin kullanımı, eşyaların tüketim tarzı ve bu eşyaların sunuluş şekli, düğün sahiplerinin yaşam tarzı ve kim oldukları hakkında bilgi vermektedir (Durutürk, 2007, s. 67).

İnsan hayatının önemli bir geçiş dönemi olan evlilik, her toplumda bazen birbirine yakın adetlerle gerçekleşirken bazen de birbirinden uzak gelenek ve görenekler uygulanarak gerçekleşir. Ayrıca bu gelenekler toplumdan topluma, yöreden yöreye farklılık gösterdiği gibi aynı yöredeki gerçekleşen evliliklerde uygulanan aşamalar zamanla değişebilir ya da evlilik merasiminde gerçekleşmesi gereken herhangi bir aşama uygulanmadığında bir sonraki aşamaya geçilir. Evlilik öncesi veya sonrasında uygulanan bu aşamalarda o toplumun kendine ait gelenek ve görenekleri yer alır. Bu gelenekler kimi toplumlarda yüzyıllardan beri herhangi bir değişikliğe uğramadan uygulanırken kimi toplumlarda ise zamanla ya değişmiş ya da uygulanmadığından unutulmuştur. Her toplumun kendine ait evlilik gelenekleri olduğu gibi Türkiye'nin doğu bölgesinde bulunan Ağrı'da da diğer toplumlardan ya da yörelerden farklı evlilik gelenekleri bulunmaktadır. Bu gelenekler zamanla değişikliğe uğrasa da geçmişten günümüze kadar süregelmiştir. Ağrı yöresinde yaşayan insanların tamamına yakın bir kısmını Kürtler oluşturmaktadır. Bunun haricinde yörede Kürtlerle birlikte az da olsa Türkler de yaşamaktadır. Bu iki topluluk yüzyıllardan beri birlikte yaşayarak artık etle tırnak haline gelmiş ve ortak kültürlere sahip olmuşlardır. Yöredeki bu gelenekler orada yaşayan insanların ortak çıkarımları olmuştur. Bu geleneklerden biri de geçmişten günümüze kadar devam eden düğün gelenekleridir. Yörede yapılan düğünlerin genelinde bu gelenekler yaşatılmaktadır. Yöredekiler, yapılan bu düğünlerde bir araya gelerek birlikte güzel vakit geçirmenin yanında kendi geleneklerini yaşamak ve bu gelenekleri yeni kuşaklara öğretmek gayesindedirler.

Bu yörede yaşayan insanların çoğunun en büyük isteklerinden biri çocuk sahibi olmaktır. Bu istek bölge insanı için büyük bir önem arz etmektedir. Bunun en büyük sebeplerinden biri bölgenin geçim kaynağının insan gücüyle sağlanmasıdır. Erkek çocuklar babalarıyla birlikte bahçede, tarlada veya buna benzer farklı işlerde çalışarak hem ailesine hem de içinde bulunduğu topluma hizmet etmektedir. Buna benzer olarak kız çocukları da ev işlerinde annelerine yardım ederek günlük işlerde ailesine yardımcı olmaktadır. Erkek ve kız çocuklar hem anne hem de babaların en büyük yardımcıları görülmektedir. Bununla birlikte ailenin geçimini devam etmesi için de çok önemli bir değere sahiptirler. Erkek çocuklar, kız çocuklara göre hem dışarıda hem de evin içinde bulunan işleri yaptığı için yöre insanı tarafından daha çok istenmektedir. Yöre insanı için her ne kadar çocuk sahibi olmak önemli olsa da bu evliliğin tanımı olarak kabul edilmemektedir. Evlilik, karşı cinsten iki birey tarafından meydana getirilmiş resmi,

dini veya kültürel farklılıklara göre geleneksel olarak çeşitli biçimlerde gerçekleştirilen yasal birliktelik, toplum tarafından tanınan ve onaylanan iki yetişkin arasındaki bir cinsel birliktelik olarak tanımlanabilmektedir. Evlilik gerek kızın gerekse erkeğin olgunlaşma sürecinin tamamlanmasında önemli bir aşama oluşturmaktadır. Bu süreç aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkinin belirlenmesi ve düzenlenmesi bakımından her zaman her yerde önemli bir süreç olarak görülmektedir. Ailenin, toplumsal yapısının temelini oluşturan ve bu birliği sağlayan evlenme olayı, evrensel bir önem kazanmaktadır. Öte yandan, toplumların tarihsel boyutları, ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri; geleneklerini, kültürlerini ve de evlenme biçimlerini belirlemektedir. Evlenme erkek ve kadına çok önemli sorumluluklar vermektedir. İki gencin hayatını birleştirmesiyle gerçekleşen evlilik, kadına ve erkeğe yeni bir rol kazandırarak aile olabilmenin ilk adımı atmalarına vesile olur. Evlilikle birlikte gelin ve damat artık karı koca evli barklı olmuş; anne ve baba olmak için toplumun ilk olarak öne sürdüğü şartı yerine getirmişlerdir. Evlilikler sayesinde toplumda yaşayan insanlar arasında yeni akrabalık bağları kurulmaktadır.

Ağrı yöresinde yaşayan insanların hem ekonomik hem kültürel hem de insan ilişkilerinin güçlenmesinde önemli bir yere sahip olan evlilik gelenekleri, evlilik çeşitlerine göre farklılık göstermektedir. Bu evlenme çeşitlerinde birbirinden farklı gelenekler uygulanmaktadır. Bu geleneklerin uygulandığı evlilik çeşitlerini başta görücü usulü olmak üzere; akraba evliliği, kayınbiraderle yapılan evlilik, çoklu evlilik, berdel (deneşik), kız kaçırma vb. olarak sıralamak mümkündür. En az doğum geçiş dönemi kadar önemli olan evlilikle beraber yörede aile yapısında görülen çok çocuk yapma, aile bireyleri arasındaki bağlılık ve saygı, gelenek ve göreneklere bağlı kalma bölgede sosyal yapı olarak münhasır kılan özelliklerin başında gelmektedir. Diğer toplumlarda da görülebilen bu özellikler yöre insanının kültürlerini devam ettirmelerine olanak sağlamış, yüzyıllardır süregelen kültürel farklılıklar onların varlığını günümüze kadar taşımıştır. Hayatın önemli geçiş dönemlerinden olan evlilikle ilgili Ağrı'da yaşayan insanlar için de inanış ve uygulamaları, geçiş dönemlerinin diğer aşamalarında olduğu gibi evlilik öncesi, düğün aşaması ve de düğünden sonra olmak üzere üç başlık altında incelenecektir.

2.2. Ağrı Yöresinde Evlenmenin Önemi

Düğün, İslami bir tema ile yüzyıllardır Türklerin sosyal hayatını süslemiştir. Düğünler, sosyal hayatı süsleyerek daha fazla gelenekle ortaya çıkmıştır. Türk edebiyatına, şiirine ve sanatına konu olmuş, Birlik, mükemmellik, bütünleşme için çok önemlidir. Kurucu parçalarından biri olarak ve görevlerini yapmaya devam etmektedir. (Yakıcı, 1992, s. 31)

Toplumun sosyal hayatını gösterişli hale getiren düğünler, beraberinde çeşitli adetleri ortaya çıkarmış. Bununla beraber edebiyata da konu olmuş ve çeşitli yörede yaşayan insanlar bu törenler için çeşitli çıkarımda bulunup özlü sözler söylemişler. Örneğin düğünlerle ilgili halk dilinde güzel bir deyim vardır:” Düğün dernek bürümcük göynek (gömlek) hiçbir zaman üstünüzden eksik olmasın. Bu demektir ki; gününüz her zaman şevinçle, memnuniyetle, mutluluk içinde, çocuklarınızın başarılarını görmekle geçsin, karnınız tok, eyniniz pek olasun, temelli sağlık ve varlık içinde yaşayınız.” Hayrı cümlelerin üzerine olsun (Ataman, 1992, s.1).

Düğün, insanlar için en mutlu ve en eğlenceli gündür. Ülkemize ait olan kısmı yazarken çok fazla Saltanat devirlerine ait gösterişli düğünleri hatırlamak olanaksızdır. “Düğün” derneğinin eğlencesi ve keyfi ile eğlenmektir. Bu eğlenceler en fakir ailelerden en zengin ailelere kadar uzanır. Herkes, toplumun kurucu parçalarından biri olarak düğünlerle ilgili görevini yapmaya devam etmektedir. Toplumun her kesimi tarafından yapılan bu düğünler, geleneklere göre bir masrafa eşdeğerdir. Tabiri caizse; bir çiftçi çobandan yüksek makamdan birine kadar herkes için zevkini geçici olarak tatmin etmektir. Düğün topluma hizmet eden bir harcama aracıdır. (Üçok, 2002, s. 235)

Ağrı yöresinde yaşayan insanlara göre saygınlık kazanmak için evlenmek gerekir; bekar olmak yöre insanı tarafından doğru bir davranış olarak görülmez. Evliliklerin büyük bir kısmı aile üyelerinin isteği üzerine yapılır fakat ailelerin isteği üzerine evlenmelerin dışında evlenme çağına gelmiş ve evlenmek isteyen gençlerin isteği üzerine de evlilikler gerçekleşmektedir. Yörede evlenmenin aile kurma anlamına gelmesinden dolayı evlenmek istemeyen ya da aile kurma düşüncesinde olmayan, bu konuda isteksiz gençler aile üyeleri tarafından çeşitli baskılara maruz bırakılır. Bazen ailenin maddi durumu kötü olduğunda ve aile düğün masraflarını karşılamakta zorlansa da erkeklerin çalıştıkları işlerle ilgili problemler çıkarsa da düğün yöre insanı

için çok kutsal sayıldığından düğünlere büyük bir önem verildiği için her ne olursa olsun gençlerin düğünü yapılır. Bazı ailelerin maddi durumunun kötü olması, düğün yapmaya ya da evlenme çağına gelmiş gençleri evlendirmede engel sayılmaz. Hatta evlenme çağına gelmiş gençleri evlendirmeyen aileler, yörede yaşayan başka kişilerce ayıplanır. Yöredeki aileler için evlilik büyük bir öneme sahip olduğundan aile bir yılda elde ettiği tüm kazançlarını, maddi varlıklarını ve o zamana kadar elde ettiği bütün kazanımlarını geçmişten günümüze kadar süregelen, kutsal görülen ve de çok sevilen düğün geleneklerini yaşatmak için harcarlar. Yöre insanı evliliği; sadece cinsel arzuların tatmini için değil, kişinin kendi kültürel ve sosyal hayatını güçlendirmek için yapmaktadır. Ayrıca evlilik yöre insanı için kendi kültürlerini yaşatmak ve sosyal hayatta yardımlaşma için çok değerli görülmektedir (KK 1, KK 2, KK 3, KK 4).

Ağrı yöresinde erkek çocuk, soyun devamı açısından çok önemli görülmektedir. Bu yörede babanın ailenin reisi sayılması ve her şeyin babanın kararıyla belirlenmesinden dolayı erkek çocuk, babanın yokluğunda ikinci karar verici olarak görülür. Bu sebeple geçmişte erkek çocuğu olmayanlara acınası bir şekilde bakılırdı. Erkek çocuğa sahip olamayan ailelere akrabaları, komşuları ve arkadaşları tarafından merhamet içeren bakışlarla bakılmaktaydı. Bunun dışında erkek çocuğu olamayan bazı aileler, erkek çocuğa sahip diğer ailelerce çeşitli zorlamalara ya da problemlere maruz bırakılırdı. Fakat günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu duruma çok az rastlanmaktadır. Geçmişte erkek çocuğuna, kız çocuğuna göre biraz daha fazla değer verilirdi. Bunun en büyük nedeni ise kız çocuğunun evlendiğinde kocasının evine gitmesi ve annesinden babasından ayrı bir evde yaşaması olarak görülürdü. Erkek çocuğu ise evlenme çağına gelip evlendiğinde bile anne ve babasıyla yaşar ve de onların ihtiyaçlarını karşıladığından anne baba tarafından gelecekte bir liman olarak görülürdü. Günümüzde ise bu durumun tam tersi yaşanmaktadır. Yörede insanların geçmişe göre eğitim seviyelerinin yükselmesi ya da kız ile erkek çocuğun aynı değere sahip olduğu konusunda bilgilendirilmesi üzerine bu anlayış tamamen değişiklik göstermiştir (KK3, KK4, KK7).

Yörede gençler evlendiklerinde bazen çeşitli sağlık sorunlarından çocuk sahibi olamayabiliyorlar. Bu sorun bazen erkek tarafından kaynaklanır bazen de kız tarafından kaynaklanır. Çocuk sahibi olmak isteyen ama gençlerden herhangi birisinin sağlık sebebinden dolayı çocuk sahibi olunmadığında ailenin ve evli olan gençlerin rızasıyla hastaneye gidilir, bu sorunun sebebi öğrenilir. Hastanede yapılan tetkikler

üzerine problemin erkekte veya kızda olduğu belirlenir. Fakat yörede sorunun erkekte olması bir eksiklik olarak görülüp ayıplanır. Sağlık sorunu erkekte olsa bile erkeğin ailesi tarafından sanki kızın sağlık sorunları varmış gibi anlatılır. Evlenen gençlerden birisinin sağlığı ile ilgili bir problemin belirlenmesinden sonra her iki ailenin desteğiyle tedaviye başlanılır. Fakat tedavi bazen istenildiği gibi sonuç veremeyebilir. Sorun erkeğin sağlığı ile ilgili ise daha iyi hastanelere başvurulup çözüm aranır. Bu arayış ve tedavi süreci kız içinde geçerlidir. Bu soruna herhangi bir çözüm bulunamadığında ve sorun erkekten kaynaklı ise bu evliliğin devam etme kararı kız ve kızın ailesine bırakılır çünkü erkek ya da kız fark etmeksizin çocuk sahibi olmak istenildiğinden karar merceği kız ve ailesi olur. Yapılan araştırmalar sonucunda sağlık sorununun kıza ait olduğu tespit edildiğinde ise erkeğe yapıldığı gibi kızın da tedavisine başlanılır. Bu tedavi istenildiği gibi sonuçlanmadığında ise kızın rızası alınarak çok eşliliğe başvurulur. Fakat erkek çok eşliliği istemese bile ailesi tarafından buna mecbur bırakılır. Bazı kızlar, kocasının bir başkasıyla beraber olmasına yani evlenmesine razı olmazlar. Bu tür durumlarda da kız erkeğin ailesi tarafından ikna edilmeye çalışılır buna rağmen kız ikna olmadığında ise boşanmak için mahkemeye başvurulur. Bunun aksine bazı kızlar, çocuk sahibi olmanın karşı tarafın en doğal hakkı olduğunu düşünüp kocalarının bir başka kişiyle evlenmelerine razı olup hatta kız istemeye bile katılırlar.

Geçmişte evlenen ve çocuk sahibi olamayan gençler, teknolojinin çok fazla gelişmemesi, hastanelerdeki tedavi sürecinin uzun sürmesi ya da tedavi masraflarının yüksek olması ve ailenin bu tedavi bedelini karşılayacak maddi güce sahip olmamasında ise eşler yörede yaşayan hacıları, hocaları veya şeyhleri ziyaret ederek bu konuda kendilerine yardımcı olmalarını isterlerdi (KK8, KK9, KK10, KK11).

Ağrı'da yaşayan insanlar, geleneklerine çok bağlı oldukları için toplum içinde evlilik dışı ilişkileri kabul görmez. Yörede yaşayan insanlar için evlilik dışı yapılan ilişkiler ayıp ve çirkindir. Böyle bir ilişkiye girmenin cezası ölüm olduğu için gençler, genellikle hem cinsel ihtiyaçlarını karşılamak hem de ailenin baskısıyla evlenmeyi kabul ederler. Gayri resmi bir ilişki yaşayanların kanunlar tarafından cezalandırılabileceğini bilen gençler, ailelerinin evlilik istek ve dileklerini kolay kolay reddedemezler. Ağrı yöresinde hem erkekler hem de kızlar kendi hayatlarını çok istedikleri gibi özgürce yaşayamazlar. Çünkü gençlerin yanlış bir davranışları hem aile tarafından hem de Ağrı'da yaşayan insanlar tarafından hoş karşılanmaz. Ayrıca gençler

kendi ayaklarının üzerinde durmadıkları sürece babalarının evinde yeterince özgür ve rahat da olamazlar. Bunun için evlilik yoluyla hane reisi olmak ve daha özgür olmak için de evlenmeye karar verirler. Yörede insanlar tarafından yazılı olmayan kanunlar ve gelenekler bulunmaktadır. Kız ya da erkek fark etmeksizin bu kurallara herkes uyar (KK12, KK13, KK14).

2.3. Evliliğe Uygun Olan Kız ve Erkeğin Özellikleri

Evlenmeye hazırlanan kızın ilk ve en önemli özelliği “necib” olmasıdır. Necib olarak adlandırdığımız kelime, kızın saf, asil ve asla kötü şeylere yakın olmadığı anlamına gelir. Necib tabiri, farklı bölgelerde yaşayan Türklerde de kullanılan bakire kelimesine benzer bir anlama sahiptir. Öncelikle kızların “Necib” olup olmadığına bakılır. Bu bölgede yaşayan insanlar onurlarını çok ciddiye alırlar. Bir kız hayatı süresince sadece birlikte olduğu kişiyle, yani evlendiği erkeğe duygularını ve vücudunu paylaşmalıdır. Burada yaşayan insanlar için en önemli ve değerli şey eşlerinin, kızlarının, kız kardeşlerinin namusudur. Bir kızın en önemli varlığı kendi onurudur. Bir kız itibarını savunmalı, kendine ve ailesine hakaret ettirmemelidir (KK13, KK14).

Geçmişte bölgede yaşayan kızların dikkat etmeleri gereken en önemli konulardan biri başörtülü olmalarıydı. Ergenliğe giren bir kızın başörtü takması, yörede yaşayanların başörtü konusunda ne kadar hassas olduklarını gösterirdi. Fakat geçmişe nazaran günümüzde bu durum biraz daha esneklik kazanmıştır. Hatta günümüzde lisede veya üniversitede okuyan kızların başörtü takmadığı da görülmektedir. Erkek tarafı, gelin adaylarının ilk önce ailelerini daha sonra ise adayın bakire olup olmadığına dikkat ederler. Çünkü gelin adayının asil bir aileden olması ve de bakire olması en önemli kriterlerden biridir (KK2, KK7, KK8, KK13).

Evlenecek bir erkek için ise en önemli özellik kötü alışkanlıklarının olmamasıdır. Evlenme çağına gelmiş bir erkeğin ister çok parası zenginliği olsun ister namazını tam vaktinde kılsın; eğer kötü alışkanlıkları varsa toplum tarafından evliliğe hazır olmayan bir genç sayılır. Özellikle esrar, eroin, uyuşturucu gibi zararlı maddelere bağımlı olan kişiye kız verilmez ve de bu kişi evliliğe uygun görülmez. Şöyle ki bazen sigara içen erkeklere bile iyi bir gözle bakılmaz ve bazı kızlar ya da aileleri bunu bir kusur olarak görürler. Çünkü bu zararlı alışkanlıklardan dolayı birçok kişi kendine ve

ailesine ciddi zararlar verirler. Herhangi zararlı bir alışkanlığı olan kişilerin aileleri bile dağılmaktadır. Dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de erkeklerin bu zararlı alışkanlıklarının olup olmadığına dikkat edilir. Çünkü hiç kimse kızını evlendireceği kişinin zararlı bir alışkanlığa sahip olmasını istemez. Bu sebeple, Ağrı yöresindeki genç erkeklerde aranan en önemli özellik zarar verici maddeleri kullanmamasıdır. Ağrı yöresinde yaşayan insanlar kızlarını evlendirirken parayı en son plana atarlar. Çünkü kızlarını verecekleri kişinin özellikleri paradan önce gelir. Örneğin bir erkeğin cesaretli olması, dini görevlerini yerine getirmesi, iyi bir soydan gelmesi, eşine ve evine bağlı olması, yalan söylememesi, namusuna sahip çıkması ve de ailesi için çalışıp ailevi ihtiyaçlarını karşılaması daha önemlidir. Aileler kızlarını evlendirmeden önce erkeklerde bu özelliklere büyük bir önem verirler. Bu özelliklere sahip olan kişi evliliğe hazır sayılır ve bu damat adayına gönül rahatlığıyla kız verilir (KK4, KK5, KK6, KK7)

2.4. Ağrı’da Evlilik Çağı-Yaşı

Bir kız ya da erkeğin evlenme çağına geldiğini gösteren bazı özellikler vardır. Bunlardan ilki buluş çağı yani ergenliğe girme zamanıdır. Buluş çağına giren gençlerde fiziksel olarak bazı değişimler olmakla birlikte kişide sosyal hayatta sorumluluk alma bilinci de oluşur. Evlenme yaşı genel olarak günümüzde kızlar ve erkeklerde değişiklik göstermektedir. Ağrı’da genellikle köylerde yaşayan insanlar kızlarını ve erkeklerini erken yaşlarda evlendirirler. Bunun en büyük sebebi ise gençlerin harama bulaşmadan aileleri tarafından helal süt emmiş bir kızla yuvalarını kurma isteğidir. Evlilik yaşı ve çağıyla ilgili olarak yöreden yöreye ya da toplumdan topluma farklılık gösterebilir. Örneğin Marmara, Ege, Akdeniz gibi bölgelerde gençlerin evlendirilme yaşı biraz daha geç iken Doğu Anadolu ve Güney Anadolu gibi bölgelerde gençlerin evlendirilme yaşı biraz daha erkendir. Yörede genel olarak evlenecek erkeklerin yaşı, evlenecek kızların yaşından biraz daha büyüktür. Bu uygulama geçmişte olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. Erkeklerin evlendirilme yaşının kızlara göre biraz daha büyük olmasındaki amaç, erkeğin olgunlaşıp hem eşine hem de yuvasına sahip çıkıp ailenin ihtiyaçlarını karşılama görevinde olmasıdır. Çünkü yörede genellikle kızlar ev hanımı olduklarından erkek dışarıda çalışıp ailenin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Gençlerin erken yaşta evlendirilmelerindeki amaç kızın annesi veya babasının istemediği birine

gönül kaptırmasını önlemektir. Erken yaşta evlendirme neticesinde görmeden evlenmelerde olabilmektedir (Balcı, 2019, s. 119- 120).

Bölgede geçmişten günümüze kadar hem erkeklerin evlenme yaşları hem de kızların evlenme yaşları arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Eskiden gençlerin eğitim görme oranları günümüze kadar çok az olduğundan kız çocukları 14-20, erkekler 18-25 yaşları arasında evlendirilmekteydi. Günümüzde ise aileler, genel olarak kız ya da erkek fark etmeksizin eğitim görmüyorsa iş hayatına atıldıktan sonra evlendirmeye çalışırlar. Bunun yanı sıra eğer gençler eğitim görüyorlarsa üniversiteyi bitirdiklerinde ya da üniversiteyi bitirmeye yakın bir zamanda evlendirilirler. Üniversite okuyan gençlerin evlenme yaşı genellikle kızlar için 18-28 yaşları arasında değişirken erkeklerde yaş aralığı 23-30 arasındadır. Gençler eğitim görmeseler de günümüzdeki hayat şartlarının zorlaşmasıyla birlikte evlilik yaşı da biraz daha değişkenlik gösterebilmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri düğün harcamalarının iyice artmasıdır. Ayrıca düğünlerde yapılan harcamaların hemen hemen hepsinin erkek tarafınca karşılanması erkeklerin daha da geç yaşlarda evlenmelerine sebep olmaktadır. Bu nedenle evlenme çağına gelmiş erkeklerin evlendirilmesi ailedeki bütün üyelerin yardımlaşmasıyla büyükten küçüğe yapılır. Aile üyeleri hep birlikte çalışarak yılda bir evlenme çağına gelmiş bir kişiyi evlendirirler. Yörede kızlar 17-28, erkekler ise 25-35 yaş aralığına geldiğinde mutlaka evlendirilmesi gerekir. Hatta bu yaş aralığında bulunan erkeklere çeşitli bahaneler bulunarak kız verilmez. Bu durum kızlar için de problem yaratmaktadır çünkü belli bir yaşa gelmiş kızların evde kaldığı düşünülüp evlenecek erkeklere uygun aday olmadığına karar verilir. Az önce bahsettiğimiz gibi yörede evlenecek erkeğin birkaç yaş kızdan büyük olması normal görülür fakat bu yaş aralığı arttığında ise o gencin evlenmesi biraz daha güçleşir. Evlenecek kızın yaşının evlenecek erkekten büyük olması hoş görülmez ve ayıplanır (KK7).

Günümüzde erkeklerin evlenme yaşı 20- 30, kızların ise 17-30 arasında olurken geçmişte bu durum biraz daha farklılık göstermektedir. Eskiden kızlar 14-20 yaşlarında, erkekler ise 17-25 yaşları arasında evlendirilirdi. Kızların ve erkeklerin erken yaşlarda evlendirilmelerinin sebebi evine eşine ve de ailesine sahip çıkması, başka bir kişiye âşık olmaması ve de bir an önce evlenip yanlış bir işe bulaşmaması olarak görülürdü (KK2, KK3).

Yörede evlenmek isteyen erkekler, geçmişte olduğu gibi günümüzde de evlenme isteklerini çeşitli yöntemlerle anne ve babalarına anlatmaya çalışırlar. Yapılan davranışlar arasında sürekli şikâyetçi olmak, yapılan yemekleri beğenmemek, eve geç gelmek, evde kız veya erkek kardeşiyle tartışmak, anne veya babanın verdiği görevleri yerine getirmemek gibi davranışlar örnek verilebilir. Ayrıca erkekler geçmişte olduğu gibi günümüzde de evlenme isteklerini bazen tabak ve bardak kırarak da belli ederler. Bu davranış şekli her ne kadar geçmişe nazaran azalmış olsa da Ağrı merkezde ve civar köylerde hala uygulanmaktadır. Yani erkeklerin evlenme isteğini belli etme şekli geçmişte olduğu gibi günümüzde de bu metotlar kullanılarak belli edilmektedir. Erkekler evlenme taleplerini ablaya, yengeye, teyzeye, halaya ya da anneye belli eder, anne ise oğlunun bu isteğini babaya söylemektedir. Erkekler, annelerine evlenmek istediklerini söyledikten sonra anne baba ile konuşurken biraz daha duygusal bir şekilde bu talebi babaya anlatır. Bazı ailelerde babalar hemen ikna olurken bazı ailelerde ise baba bu isteğin gerçekleşmesi için belli bir tarihi işaret eder. Babanın ikna olması durumunda aile kendi arasında kendilerine uygun olan gelin adaylarını belirlemek için fikir alışverişinde bulunur. Akraba evliliğine sıcak bakan aileler bu gelin adaylarını kendi ailelerinde bulmak için araştırma yaparken akraba evliliğine sıcak bakmayan aileler ise aynı mahallede ya da köyde evlenme çağına gelmiş genç kızlar ile ilgili detaylı bir araştırma yapmaya başlar. Şayet hem akraba hem de komşuların evlenecek yaşta kızlara sahip olmaması durumunda ise oğlunu evlendirmek isteyen anne ve baba bu kişilerle daha samimiyetini daha da ilerletip gelin adayı belirleme konusunda yardım isterler. Hatta aile bazen aldıkları kararı komşularına, akrabalarına yanı sıra tanıdık esnaflara da bildirerek bu kişilerden kendilerine gelin adayı bulma konusunda yardım isterler (K.K.5).

Ağrı’ da geçmişte evlenme çağına gelen genç kızlar ise erkeklerden farklı olarak utangaç olmalarından ve ailenin nasıl bir tepki vereceğini bilemediklerinden evlenme isteklerini kolay kolay davranışlarına yansıtırmazlar. Hatta geçmişte kızların ailelerine evlenme isteklerini belli etmek bir kenara bazen evlenme çağına gelen bir genç kız, anne ve babasının belirlediği adayları görmeden de evlenmeyi kabul ederdi. Fakat günümüzde kızların eskiye kıyasla biraz daha fazla süslenmeleri, evlenme isteği olarak kabul edilen en önemli davranış şeklidir. Bu durumdan farklı olarak da bazı ailelerde evlenme çağına gelmiş ve herhangi bir kişiye aşık olan bir kız bu isteğini dolaylı olarak yengesine, ablasına ya da annesine bildirir. Yörede ne genç kızlar ne de

evlenme çağına gelen erkekler, evlenme isteklerini babaya anlatmazlar. Kız veyahut erkek fark etmeksizin herhangi bir isteklerinin olması durumunda bu isteklerini ilk önce annelerine bildirirler. Anne ise bu isteği babaya söylemeye uygun gördüğünde ikna edici bir dille babayı bu konuda bilgilendirir (KK8, KK9, KK10).

2.5. Ağrı’da Eş Seçiminde Aile Etkisi

Ağrı yöresinde yaşayan gençler eş seçimi yaparken genellikle adayın ailesinden aldığı terbiye ve sosyal hayattaki davranışlarına dikkat ederler. Bu durum kız veya erkek fark etmeksizin dikkat edilmesi gereken en önemli özelliklerden biridir. Evlenilecek adayın ailesinin itibarlı ve geleneklere bağlı olması, gençlerin kararlarını olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. Çünkü ailenin itibarlı ve geleneklere bağlı olması adayın da bu özelliklere sahip olduğunu gösterir. Hatta yörede sadece adayla değil adayın ailesiyle de evlenildiğine inanılır. Ailenin dışında dikkat edilmesi gereken bir diğer özellik ise adayın sorumluluk sahibi olmasıdır. Sorumluluk sahibi olmayan bir genç kızla evlenmenin hem erkeğe hem de erkeğin ailesine ciddi problemler yaratır. Bu nedenle erkek tarafının en çok dikkat ettiği özelliklerden biri de budur. Bunun dışında yörede baba bir evin dış duvarı anne ise iç duvarı olarak görüldüğünden kızın annesi hakkında da araştırma yapılır. Annenin temizliğe önem vermesi, dedikodu yapmaması, eşinin dediklerini yapması, çarşı veya pazara giderken hiç kimseyle konuşmaması ya da eşi olmadan bir yerlere gitmemesi, komşu ya da akrabaları sık sık ziyaret etmemesi önemlidir. Çünkü kızlar günün çoğunu evde anneleriyle geçirirler ve annesinin yaptığı doğru ya da yanlış gözlemleyip o şekilde davranırlar. Annenin davranışları, kızın nasıl eğitildiğini gösterir. Şöyle ki “Annesine bak kızını al.” Sözü erkek tarafının en dikkat ettiği özelliktir. Annesi hamarat olan kızın da hamarat olduğu sonucuna varılır (K.K4).

Ağrı yöresinde yaşayan insanların tamamına yakın bir kısmı Kürtlerden oluştuğundan başka bölgelerden kız almak ya da kız vermek kimi ailelerce uygun görülmez. Fakat bu görüş aileden aileye de değişiklik gösterebilir. Bazı aileler gençlerin başka bölgeden ya da şehirden evlenmesini sorun etmezken bazıları ise bunu ciddi bir problem olarak görür ve evlenmelerine izin vermezler. Bunun problem olarak görülmesinin en büyük nedenlerinden biri başka bir yörede yaşayan bir kızın ailesi hakkında yapılacak araştırmanın kısıtlı olmasıdır. Bir diğer problem ise başka bir

yörede yaşayan kız tarafı ile erkek tarafı arasındaki dil ve kültür farklılığıdır. Çünkü bu bölgede yaşayan insanlar, dillerine ve kültürlerine sıkı sıkıya bağlıdırlar. Bu nedenle hem erkek çocuklarını hem de kız çocuklarını evlendirmeden önce bu gibi sorunların eşler arasında olduğu gibi aileler arasında da ciddi problemler yaratacağına inanırlar. Kimi aileler ise bu sorunların yaşanmayacağı sonucuna varıp kız ya da erkeklerin başka bir yöreden birisiyle evlenmesine engel olmazlar (K.K14).

Yörede bazı aileler için evlenme çağına gelmiş gençlerin evlendirilmemesinin en büyük sebeplerinden biri başlık parasıdır. Başlık parası, erkeğin ailesi tarafından evlenecek kızın babasına verilen para ya da değerli eşyadır. Bu para düğün masrafları ve kızın çeyizi için kullanılsa da bazen gelenek ve görenekleri çok umursamayan aileler için bir gelir kaynağı olarak görülebiliyor. Yörede normal şartlarda başlık parası; erkeğin ailesi tarafından, kızın ailesine düğün ve çeyiz hazırlarken maddi destek vermek için ödenir. Başlık parası almayan ailelere ise erkek tarafının ihtiyaç duyduğu bilgili, becerikli bir kız yetiştirdiği için kızın annesine altın bilezik gibi değerli hediyeler verilir. Bazı erkek aileleri, gelin adaylarının evlendikten sonra kendi ailesine yararı olmayacağından ve genellikle gelin gittiği eve faydalı olacağı için bu parayı kızın ailesine bir tür “yetiştirme ücreti” olarak verirler. Başlık parasının ne kadar olduğu aileden aileye değişir (K.K5).

Başlık parasının net bir rakamı yoktur fakat başlık parası belirlenirken erkek tarafının maddi durumu da göz önünde bulundurulur. Bunun dışında evlenmek çağına gelmiş bir kızın güzelliği de başlık parasının belirlenmesinde bir diğer faktördür. Genellikle kız güzel ise erkek tarafının vereceği başlık parası da yüksek olur.

Yörede insanlar arasında sınıf farkı yoktur. Evlenme çağına gelmiş bir genç böyle bir problemle karşılaşmaz fakat gelin adayı arayan erkek tarafı, kendi maddi durumuna göre gelin adayı bulmak isterler. Çünkü kız tarafının erkek tarafından maddi açıdan daha zengin olması hem damat olacak kişiye hem de onun ailesine ciddi problemler yaratabilir. Maddi açıdan rahat bir ailede yaşamış bir gelin adayı evlendikten sonra kocasından aynı rahatlığı ister ki bu da ailede bazı problemlere sebep görülebilir. Erkek tarafının kız tarafından daha zengin olması da pek tercih edilmez. Çünkü düğünden sonra erkeğin annesi, ablaları ya da yengeleri küçük bir tartışmada bile gelinlerine bu konuda baskı yapabilirler. Bu da iki çift arasında çeşitli sorunlar yaratabilir (K.K10).

Ağrı'da evlenmek isteyen gençler bu yörede mezheplerle ilgili pek fazla sorun yaşamazlar. Yörede yaşayan insanların çok büyük bir kısmı şafî mezhebindedir. Yörede yaşayan gençler genellikle yöreden birisiyle evlendirildikleri için mezhepler konusunda herhangi bir engel yaşanmamaktadır. Bazen gençler üniversiteye gittiklerinde ya da sosyal medya aracılığıyla başka yöreden birisiyle evlendiklerinde kızın ailesi kızını vermeden önce mezhepler konusunu açıp erkek tarafıyla bu konu hakkında konuşabilir. Ama şu ana kadar diğer yörelerden evlenen erkekler ya da diğer yörelere verilen kızlarla ilgili herhangi bir problem çok fazla duyulmamıştır. Zaten diğer yöreden evlilikler yapıldığında genellikle Hanefî mezhebine mensup olduğundan mezheplerle ilgili problemler bu yörede hiç yok denilecek kadar azdır (K.K1, K.K2, K.K3, K.K4, K.K5, K.K6).

2.6. Ağrı'da Görülen Evlilik Çeşitleri

Ağrı'da evlilik, yörede yaşayan insanlar arasında oldukça kutsal görülmektedir. Evlenme yoluyla yuva kuran kişiler, toplum tarafından takdir edilmekte ve de desteklenmektedir. Toplumun en önemli yapı taşlarından biri olan evlilik, yörede evrensel bir yapıya sahiptir. Ağrı'da yapılan evlilikler her ne kadar görücü usulü ile gerçekleşse de yörede görücü usulü dışında da bazı evlilik çeşitleri de görülmektedir.

2.6.1. Görücü Usulü Evlilik

Evlilik geleneğinde geçmişte olduğu gibi günümüzde de görülen evlenme biçimlerinin başında “görücülük” gelmektedir. Görücülüğün aslını, evlenecek erkeğin aile üyeleriyle akraba ve komşularından seçilen birkaç kadının daha önceden üzerinde durulan ya da tanıdık kişilerce önerilen kızın evine ziyarete gidip hem kızı yakından incelemeleri hem de niyetlerini belli etmeleri oluşturmaktadır. Buna “kız bakma”, “görücü çıkma”, “dünür gezme” gibi adlar da verilir. Görücü usulü ile evlenme şekli bu yörede oldukça yaygındır. Görücüye gidecek kişiler; damadın annesi, yengesi, ninesi, teyzesi, komşusu ve ablasından oluşacağı gibi görücüye gidecek kişiler aileden aileye de değişebilir. Yörede genellikle görücülüğe gidildiğinde ailede sözü geçerli bir ya da birden fazla kadın da olabilir. Bununla birlikte adayı öneren ya da aracılık yapan kişi de bu görüşmede bulunur. Aracılık yapan kişi her iki aileyi de iyi bir şekilde

bildiğinden ve sürekli bu ailelerle görüşme halinde olduğundan iki ailedeki adayların birbirlerine uygun olup olmadığını iyi bilir. Bundan dolayı aracı olan kişi ya da kişilerin görücü usulü evlilikte çok önemli bir rolü vardır. Daha önce de belirtildiği gibi aracı olan kişi aileleri çok iyi tanıyan ortak bir akraba, komşu veya aile dostu olabilir. Bunun yanında aracı olan kişinin sözünün geçerli bir kişi olduğu da belirtilmelidir. Çünkü evlilik gibi ciddi ve kutsal bir müessesede her iki ailenin de bu kişiye itibar etmesi önemlidir (K.K1, K.K2).

Görücü usulü evlilikte aracı olan kişi, her iki adayı da iyi bir şekilde tanıdığı için adayların birbirine uygun olup olmadığını gösteren bazı özelliklere dikkat eder. Bunlar;

- Adayların karakteristik özelliklerinin uygunluğu
- Adayların eğitim düzeylerinin uygunluğu
- Adayların yaşı
- Adayların evliliğe karşı tutumları, bakış açıları
- Aile yapısının birbirlerine göre uygunluğu
- Ailelerin ekonomik durumu
- Ailelerin yaşayış tarzı 'dır.

Eskiden gelin adayını görmeye giden görücüler, gelin adayının evini ziyaret ederken genellikle gelin adayının güzelliğine, temizliğine ve saygınlığına, hamaratlığına, dini bilgisine dikkat ettikleri gibi kızın konuşurken ağzını koklamak için sırayla kıza soru sorup cevap esnasında ise kızın yanağından öperlerdi. Görücüye gidecek kişiler, bazen kız evine haber vermeden ziyarete giderlerdi. Burada amaç kızın ev içindeki giyimini ve ev halini görmek, evin temizliğine dikkat etmektir. Fakat günümüzde genellikle kız görmeye gidecek kişiler, kız tarafına haber vermeden kız evine gitmezler (K.K1).

Erkek tarafı, kızın evine haber vermeden önce hem kızın hakkında hem de ailesi hakkında küçük çaplı bir araştırma yaparlar. Bu araştırmanın sonucuna göre kız evine görücüleri gönderirler. Erkek tarafı kız ve kızın ailesi ile ilgi bilgi toplarken özellikle kızın ve ailesinin geçmişine dikkat ederler. Çünkü kızın veya ailesinin geçmişinin iyi olması; evleneceği kişiyle birlikte bir ömür yaşayıp yaşayamayacağı, aile içindeki bireylerle uyum sağlayıp sağlayamayacağı hususunda oldukça önemlidir. Yapılan araştırmanın sonucunda hem kız hakkında hem de ailesinin hakkında herhangi

olumsuz bir sonuca varılmadığında haber vererek kız evine giderler. Görücüler eve vardktan sonra kızın ailesi ile tanışrlar. Bu tanışmanın ardında aracı olan kişi kızın annesine neden geldiklerini ucu açık bir şekilde söyler ardından erkek tarafını övmeye başlar. Bu konuşmadan sonra ise söze görücülerin en büyüğü başlar ve niyetlerini açıklar. Hatta bu kişi kızın annesi ile konuşup gelin adayının evlenmesinde herhangi bir engelin olup olmadığını, adayın yaşını, eğitim durumunu ve dini bilgisini de sorar. Görücüler kızı çok iyi bir şekilde gözlemledikten sonra bilgi toplayıp oğlan evine dönerler. Kız, görücüler tarafında beğenildiği zaman evlenecek erkeğe kızı tarif ederler ve kızla ilgili düşünlerini anlatarak erkeğin kızla görüşmesi için kendi aralarında fikir alışverişinde bulunurlar. Damat adayı ve ailesi kendi aralarında görüşüp gelin adayı ile ilgili olumlu bir sonuca vardıklarında, kızın ailesini daha detaylı araştırmaya başlayıp aileyi tanıyan kişilerden kız ve ailesi ile ilgili bilgi alırlar. Kız tarafı da oğlan tarafı hakkında bilgi edinmek için araştırmaya başlar. Her iki aile de yapılan küçük çaplı araştırmadan sonra ailelerin birbirine uygun olacağı sonucuna vardıklarında damat adayının ailesi, kızın ailesiyle ikinci kez iletişime geçerek oğlan ile kızın tanışmaları için izin isterler. Bu talep bazen kızın ailesi tarafından yapılan araştırmanın sonucuna bağlı olarak çeşitli bahanelerle reddedilirken bazen de kızın ailesi araştırmayı bitirdikten sonra neticeye göre izin verir. Kız tarafının “evin yolu” denilen iznin ardından damat adayı ailesiyle birlikte kızın evine gider. Yörede kız evine gidilirken hem kız tarafındaki kadınlar hem de erkek tarafındaki kadınlar, erkeklerden ayrı olarak başka bir odada sohbet ederler. Damat adayı, kızı hem misafirlere selam verirken hem de kahve, çay ikramında bulunduğu esnada görür. Kız, misafirlige gelen kadınlarla beş-on dakika oturur daha sonra misafirlerden izin isteyerek ayrılır. Oğlanın annesi ya da yengesi kızın başka bir odada oğlan ile konuşması için kızın babasından veya annesinden izin ister. Kızın ailesi bu görüşmeye izin verdiğinde kız oğlanla birlikte başka bir odaya geçer fakat bu görüşme, kızın ablası veya yengesi gözetiminde gerçekleşir. Gençler kendi aralarında yaklaşık yarım saat konuşurlar. Konuşma karşılıklı olarak soru cevap şeklinde gerçekleşir. Birbirleriyle henüz yeni tanışmaya başlayan gençlerin birbirlerine sormadıkları soruları yanlarında bulunan tecrübeli kişi sorar ve cevapları detaylı bir şekilde öğrenip karşılıklı olarak bu cevapların kabul edilip edilmediğini sorar (K.K3).

Bu görüşmede amaç gençlerin birbirlerini tanımaları, evlilik hakkındaki düşüncelerini öğrenme ve evlilik ile ilgili şartları konuşmaktır. Görüşme bittikten

sonra oğlanın annesi ya da yengesi oğlanın düşüncesini öğrenmek için onu bir köşeye çeker ve kararını öğrenir. Bazen de oğlan aile bireyleriyle konuşmadan jest ve mimiklerini kullanarak kararını bildirir. Buna benzer olarak kızın ailesi de görüşmeden sonra kızlarının kararını öğrenirler. Birbirleriyle görüştüğünden sonra her iki taraf da olumsuz düşüncelere sahip olduğunda erkek tarafı ikram edilen çay ya da kahveyi içtikten sonra müsaade isteyip kız evinden ayrılır. Bunun dışında gençlerin kararlarının olumlu olması durumunda ise erkek tarafı kızın evinden ayrılmadan önce kızın ailesinin kararını öğrenmek ister. Kız tarafı da aile büyükleri ile görüşmek için birkaç gün süre ister. Erkek tarafı bu şartı kabul ederek kız evinden ayrılır. Birkaç gün sonra kız tarafının kararının olumlu olmasıyla erkek tarafı, ailenin en tecrübeli kişilerine haber vererek belirlenen bir günde birlikte kızın evine giderler. Kızın evine gidecekleri gün söz kesme ihtimaline karşın çeşitli ikramlıklar alırlar (K.K3, K.K4).

Kız tarafı, kararının olumlu olduğunu aracı kişiyle ya da telefonla erkek tarafına bildirmesinin ardından erkek tarafı, kendi aralarında belirledikleri yaşlı ve tecrübeli kişilerden oluşan bir kabile ile kızın evine gitmek için yola koyulurlar. Kız evine vardıklarında kadınlar bir odada erkekler ise başka bir odada sohbet ederler. Her iki ailenin tecrübeli kişileri kendi aralarında sohbet etmeye başlar. Bu sohbet genellikle her iki tarafında tanıdıkları kişilerle ilgilidir. Kız isteme esnasında kız tarafı gelen misafirlere çay veya kahve ikram eder. Ayrıca bunun yanında yemekler de hazırlanmaya başlanılır. Erkek tarafında en büyük olan kişi kız tarafındaki en büyük kişiyle sohbet eder. Bu sohbe diğer kişilerde katılırlar. Her iki taraf arasında yapılan bu sohbet gecenin geç saatlerine kadar devam eder. Erkek tarafındaki tecrübeli kişi kız tarafına niyetlerini ve ziyaret sebeplerini belirterek kız isteme merasimine geçilir. Bazen de kız isteme esnasında aileler şartlar konusunda anlaşamayabiliyorlar. Bu da iki ailenin kararını olumsuz anlamda etkiler. Böylelikle kız isteme merasimi gerçekleşmemiş olur (K.K4, K.K5, K.K6).

2.6.2. Değişik Şekilde Evlilik / Berdel

Bu tip evlilikler, bir aileye gelin gelen kızın gelin geldiği evde görümcüsü olması ve bu görümcenin gelinin bekâr erkek kardeşine eş olarak uygun görülmesi halinde gerçekleşmektedir. Bir tarafın kız alıp diğerine kız verilmesiyle yapılan bu tür evliliklere “değişik yapmak” da denmektedir. Bu yöntemle yapılan evliliklerin

birindeki anlaşmazlık diğerini de etkileyebileceği endişesiyle toplum tarafından bu evliliklere çok fazla rağbet gösterilmemektedir. Bu evlilik şekli aileler için “bedel almak ve bedel vermek” olarak görülmekte ve doğru kabul edilmemektedir (Doğaner, 2006, s. 115).

Ağrı yöresinde berdel evlilik şekli, geçmişte bilhassa köylerde çok uygulanan bir evlilik şekli olmasına rağmen günümüzde pek tercih edilmeyen bir evlilik yöntemidir. Günümüzde çok fazla tercih edilmemesindeki en büyük sebeplerinden biri berdel evlilikle yapılan evliliklerde aileler arasında ciddi problemlerin yaşanmasıdır. Zira gelin olarak erkek evine giden bir kızın, o evde herhangi bir problem yaşamaması durumunda bu problemin diğer evde de huzursuzluk oluşturması iki aile arasında büyük sorunlara sebebiyet vermektedir. Her ne kadar bu evlilik şekli günümüzde çok nadir görülse de geçmişte bazı aileler hem maddi imkansızlıklardan dolayı hem de kızlarını uzak ya da yabancı birisine vermeyi uygun bulmadıkları için bu evlilik şeklini oldukça mantıklı ve çözümcü bulmuşlardır. Eskiden berdel evliliğin tercih edilmesinin her iki aile arasındaki bağların daha çok kuvvetleneceğine inanıldığı için çok yaygın hale gelmiştir. Her ne kadar geçmişte tercih edilen bir evlilik şekli olsa da günümüzde tercih edilmemesindeki bazı sebeplerinden biri gençlerin eğitim gördükleri esnada başka kişilerle tanışması ve bu kişilerle evlenmek istemeleri olarak da kabul edilebilir. Bir diğer nedeni ise başka şehirlere çalışmaya giden gençlerin orada tanıştıkları ve anlaştıkları kişilerle evlenmek istemeleridir. Yörede ailelerin kendi aralarında anlaşarak kız verdikleri aileden kız almalarına “kız değiştirme” evliliği olarak da adlandırılmaktadır (K.K5).

Geçmişte bu evlilik şekliyle gençleri evlendiren her iki aile arasında başlık parası alma ya da başlık parası verme gibi sorunlar yaşanmazdı. Zira deneşik evlilik, herhangi bir ailede evlenme çağına gelen genç bir kız ile genç bir oğlanın başka bir ailede bulunan genç kız ve oğlanla evlendirilmesi anlamına gelmesinden dolayı bu tür evlilikler de başlık parası veyahut herhangi bir değerli eşya istenilmezdi. Bu evlilik geçmiş zamanlarda normal olarak görülüp yaygın iken günümüzde çok az görülmektedir. Geçmişte bu evlenme şeklinin görülmesinin en önemli özelliği aileler arasında akrabalık bağı oluşturmak, dostluklarını pekiştirmek, uzak bir yere kız vermemek ya da kız almamak ve de düğün harcamalarını azaltmaktır. Çünkü herhangi bir aile başka bir aileye kız verdiğinde o aileden de bir kız alıp akrabalık bağı

kuvvetlendirmiş olur. Bu evlenme şeklinin günümüze kadar devam etmesinin en büyük nedeni de budur (K.K2).

Deneşik evlenme şeklini uygulayan aileler genellikle hem maddi hem de manevi olarak birbirine yakın veya aynı seviyede bulunan ailelerdir. Yörede aileler arasında bir sınıf veyahut tabaka farkı yoktur ama bu evlenme şeklini benimseyenler daha çok kendilerine yakın gördükleri ailelerle bu konuda anlaşılırdı. Çünkü tanıdık veyahut bilindik bir aileye kız vermek ya da kız almak, yabancı veya hiç tanınmayan bir aileye kız vermektan ya da o aileden kız almaktan daha iyi olduğuna inanılırdı (K.K3).

Ağrı’ da eskiden bu evlilik şekline sıcak bakan aileler, bu evlenme şeklini uygulamadan önce evlilik çağına gelmiş gençlerle birebir görüşüp daha sonra karar verirlerdi. Örneğin herhangi bir ailede kız veya erkeğin bu evliliği onaylamaması durumunda bu evlenme şekline başvurulmazdı. Fakat geçmişte teknolojinin çok gelişmemesinden dolayı özellikle akşamları aileler arasında yapılan ziyaretlerde gençler birbirleriyle aynı ortamda bulunup tanışılırdı. Hatta aileler arasında yapılan bu ziyaretlerde gençlerin birbirleriyle tanışması ve birbirlerini beğenmesi bu evlenme şeklinin benimsenmesinde çok etkili olmuştur. Ziyaret esnasında evlenme çağına gelen bir genç kızın ziyarete gelen erkekle tanışması ve aralarında duygusal bir bağın oluşması, aileler arasındaki iletişimin bu ziyaretlerle daha da kuvvetlenmesi berdel evliliğin gerçekleşmesine zemin oluşturmaktaydı. Ayrıca bu evlenme şeklinin geçmişten günümüze kadar etkisini yitirmesindeki sebeplerden biri de geçmişte aileler arasında yapılan ev ziyaretlerin çok azalması ve bu ziyaretlerinin yerini alan bilgisayar, televizyon, internet ve sosyal medyanın gelişmesidir. Bu da bu evlenme şeklinin azalmasına sebep olmuştur (K.K10).

2.6.3. Kız Kaçırma Şeklinde Yapılan Evlilikler

Birbiriyle evlenmek arzusunda olan gençlerin isteklerine, ailelerin çeşitli sebeplerle karşı çıkmasından dolayı gençlerin kaçarak kendi istekleriyle evlenmeleri şeklinde gerçekleşen bu tür evlilikler farklı toplumlarda da zaman zaman görülmektedir. Çok hoş karşılanmayan, tasvip edilmeyen, hatta ayıplanan bu evlilik türü, bazen taraflardan kızın rızası olmadan da gerçekleşebilmektedir. Bu durumda aileler arasına düşmanlık hatta kan davası girmektedir. Eskiden evlilikler de sadece

anne babanın sözü geçerken, kız ve erkeğin görüşlerine pek fazla önem verilmezdi. Dolayısıyla anne babasının evlendireceği kızı beğenmeyen veya istemeyen erkekler başka bir kızı kaçırrır veya ailesinin evlendirmek istediği erkeği beğenmeyen kızlar başka bir erkekle kaçarlardı (Akmataliev, 2001, s. 73).

Ağrı yöresinde kız kaçırarak yapılan evlenme şekli, geçmişten günümüze kadar çok az rastlanan bir evlilik türüdür. Fakat bu evlilik türü, geçmişe nazaran özellikle teknolojinin gelişmesiyle biraz daha fazla görülmeye başlanmaktadır. Bunun en büyük sebebi ise gençlerin telefon, bilgisayar ve sosyal medyada tanıştıkları kişilerle anlaşır kaçmalarıdır. Ağrı'da bu evlenme şekli her ne kadar geçmişe nazaran günümüzde artsa da diğer evlilik şekilleri kadar yaygın değildir. Bunun en büyük sebeplerinden biri aile korkusu ile aileler arasındaki ciddi sorunların ortaya çıkmasıdır. Çünkü yörede kaçarak evlenen genç kızlar, bazen aileleri tarafından reddedilir ve kızlarla ailenin bağı kesilmiş olur. Bazen de kız tarafı ile erkek tarafı arasında çok büyük sorunlar yaşanmaktadır. Kimi zaman her iki aile arasında silahlı çatışmalar çıkmakta ve bu çatışmalar sonucunda hem erkek hem de kız tarafında bulunan bazı erkeklerin hayatını kaybetmesine bile sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle kız kaçırarak yapılan evlilik şekli günümüzde hem erkek tarafının hem de kız tarafının çok tercih etmediği bir evlilik şeklidir. Hatta hiç başvurmak istemedikleri bir evlilik şeklidir (K.K10).

Ağrı'da her iki aile bu evlilik şekline karşı çıksa da bazen gençlerin birbirleriyle evlenme isteklerine aile büyüklerinin karşı çıkması, kızın ailesinin oğlan tarafının soyunu veya maddi durumunu beğenmemesi ya da erkek tarafının çeşitli nedenlerden dolayı kız tarafının ailesini beğenmemesi gibi durumlarda gençlerin kendi aralarında planlaşıp kaçmaları durumunda gerçekleşebilmektedir. Yörede hiçbir kimse kızı kaçırmış bir aileden kız almak ya da o aileye kız vermek istemez. Yörede gerçekleşen kız kaçırma olaylarında kızın ailesi yörede itibarsızlaşır ve de kimsenin yüzüne bakamaz olurlar. Bu nedenle kız kaçırma şeklinde gerçekleşen evliliklere zorda kalınmadığı müddetçe başvurulmaz. Kaçma olayı sonrasında erkek tarafındaki aile büyükleri kızın ailesine bir aracı göndererek izin vermeleri halinde evlerine gidebileceklerini söylerler. Kızın ailesi bazen izin verir bazen de buna karşı çıkar. İzin verdikleri zaman erkek tarafı şehrin önde gelenlerinden birkaç kişiyle birlikte akşam vakti kızın ailesini ziyaret eder. Yapılan bu ziyaretlerin akşam yapılmasının nedeni her iki ailenin bu sorunu kendi aralarında herkesten habersiz çözmeleri olarak kabul edilir (K.K11).

Bu ziyaret esnasında erkeğin babası hiç sesini çıkarmadan büyüklerin konuşmaları dinler. Konuşmayı genellikle erkek tarafıyla birlikte gelen kişiler başlatır. Kızın babasının bu gençleri affetmesi için ne istediğini sorarlar. Kızın hem babası hem de aile büyükleri bu durumun kabul edilemeyeceğini ifade eder ya da gençlerin affedilmesi için diyet isterler. Bu diyet, bazen berdel yöntemi gibi erkek tarafından bir kız talep edilir, bazen de para, altın ve silah istenilir. Kız tarafının bu istekleri erkeğin ailesi tarafından kabul edildiğinde her iki aile arasında aracı olan kişilerin de sayesinde herhangi bir olay çıkmadan barış sağlanmış olur. Fakat bazen aileler bu duruma razı olmadıklarında gençlerin aileleri arasında ciddi problemler olur. Bu anlaşmazlık iki aile arasında silahlı çatışma hatta çıkan çatışmalar sonucunda her iki tarafta da bulunan bazı erkeklerin hayatını kaybetmesine sebebiyet verir. Kızın ailesi, kimi zaman kız kaçırmayla yapılan evliliklerde, namuslarına hanel geldiğini söyleyip barışmayı kabul etmez ve iki aile arasında kan davasına dönüşür. Bu durum da her iki ailede birçok kişinin zarar görmesi anlamına gelmektedir. Bu evlenme şekli çok tehlikeli ve kötü sonuçları neden olduğu için çok tercih edilmez (K.K8, K.K9).

2.6.4. İç Güveyisi Şeklinde Yapılan Evlilikler

Güvey, evlenmekte olan ya da yeni evlenecek erkeğe denir. İç güveysi ise evlendikten sonra kızın ailesiyle birlikte yaşamaya başlayan damada denilmektedir. Erkekler genellikle evlendikten sonra kızların aileleriyle birlikte yaşamak istemezler. Hatta kızlar dahi evlendikten sonra kendi kuracakları evde daha rahat edecekleri için erkeğin ailesiyle yaşamak istemezler. Evlenen kızın, erkeğin ailesiyle yaşamasına “kız getirme” denilirken, damadın ise evlendikten sonra kızın ailesiyle yaşamasına “iç güveysi” denir. Ağrı’da ailelerin, damatlarıyla birlikte yaşamak isteme fikri hiç yok denilecek kadar az olsa da aileden aileye çeşitli sebeplerden dolayı bu düşünce değişiklik gösterebilir. Bu durum damat olacak erkekte de değişiklik göstermektedir. Yörede kızların, erkeğin ailesiyle birlikte yaşaması çok doğal olarak görülürken bir erkeğin kızın ailesiyle yaşama fikri bile o yöredeki insanlar tarafından yanlış görülür (KK.1, KK.2, K.K3,).

Hem Ağrı’ da hem de civar köylerde bu evlilik şekline yanlış gözüyle bakılsa da bazen yörede erkeklerin iç güveysi olarak gitmesinin nedenleri arasında; kızın ailesinin maddi durumunun daha güçlü olması, evlenen kızın ailesiyle birlikte yaşamak

istememesi, ya da kızın ailesinde yaşanan çeşitli sağlık sebeplerinden dolayı bu evlenme çeşidine sıcak bakılabilir. Fakat yöredeki erkeklerin çoğu evlendiklerin kızın ailesiyle birlikte yaşamak istemedikleri kızın ailesi de damatlarının evlerine yerleşmelerini uygun görmezler. Yörede bazen kızın annesi veya babasının çeşitli sağlık sorunlarından dolayı evin damat olan kişi, eşiyile birlikte kızın ailesine yardım etmek amacıyla eşinin ailesiyle yaşar. Fakat bu iç güveysi sayılmaz çünkü burada amaç kızın ailesine çeşitli bir nedenden dolayı yardım etmektir. Hatta buna misafirliğe gitmek bile denilebilir. Bu durumun dışında yörede kızın ailesiyle birlikte yaşayan erkek hemen hemen hiç duyulmamıştır (K.K1, K.K2, K.K3).

Bu yörede iç güveysi şeklinde yapılan düğün geleneklerinin gelişmemesinin en büyük nedenlerden birisi ailelerdeki üye sayısından kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü yörede aile nüfusları oldukça fazladır. Bu nedenle kimse, kızı evlendikten sonra damadıyla birlikte aynı evde yaşamak istemez. Öyle ki düğün sonrası bile erkek ve kız, kızın ailesinin evine el öpmeye bile gittiklerinde en fazla 2-3 gün kalırlar. Çünkü kızın ailesinin evinde gelinin genç kız kardeşleri ya da gelinin yengelerinin bulunması ve de damadın da o evde bu kişilerle birlikte aynı çatı altında yaşaması yanlış olarak görülür. Hatta yörede yaşayan başka kişilerce bu ailenin dedikodusu bile yapılabilir (K.K4, K.K5).

Yörede bu evlilik şeklinin benimsenmemesinin başka bir nedeni ise iç güveysi olarak evlendiği kızın ailesiyle birlikte yaşayan birisine yöredeki insanların cesaretsiz, kendi ayaklarının üzerinde duramayan, iktidarsız olarak görmesidir. Zira iç güveysi olarak giden bir erkeğin sözüne çok değer verilmez. Onun kendi düşüncesiyle değil bir başkasının düşüncesiyle hareket ettiğine inanılır. İktidarsız ya da kendi ayaklarının üzerinde duramayan birisi olarak görülmesinin sebebi ise kendi evinde olamadığı için her istediğini yapamadığı ya da eşine söz geçiremediğidir. Tabii bu durumu hiçbir erkek kolay kolay kabul etmez. Ayrıca yörede evlenen erkeklerin büyük bir kısmı kıskanç oldukları için kızlarını, ya da kız kardeşlerini verdikleri ailelerin iç güveysi almalarını kabul etmezler (K.K4, K.K5).

2.6.5. Beşik Kertmesi Şeklinde Yapılan Evlilikler

Beşik kertmesi geçmişten günümüze devam eden en eski evlenme biçimlerinden biridir. Türk kültüründe karşılaşılan bu evlenme biçimi Dede Korkut

hikâyelerinde geçmekte olup “Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu” nda da Beyrek ile Banı Çiçek ailelerince beşik kertmesi olarak kendi aralarında söylenmişlerdir (Binyazar, 2002, s. 160). Azerbaycan’da çocuklara; küçükken “göbek kertme”, “beşik kertme” şeklinde uygulamalar yapılır. Hakaslar, beşik kertmeye “çahsıda alışanı” veya “sablığ toy” yani, saygı için nikâh, düğün adını vermişlerdir. Beşik kertme, bazı durumlarda çocuk doğmadan önce şart koşulmaktadır: “Birimizin oğlu, birimizin kızı olursa, çocuklarımızı birleştirek! Eğer ikimizin de oğlu veya kızı olursa, keher atları değiştirek!” Dede Korkut Kitabı’ndaki “Gam Börenin oğlu Bamsı Beyrek Boyu”nda Baybican Beyle Bayböre Bey henüz doğmamış çocuklarını şöyle beşik kertme ederler: “Baybicanbeg aydır: Begler, Allah Teâlâ mana bir kız verecek olursa, siz şahit olun: benim gızım Bayböre beg oğluna beşik kertme yavuglu olsun!” (Yoloğlu, 1999, s. 27). “Ulaşlı Türkmenlerinde çok az sayıda da olsa beşik kertmesi ve bu şekilde yapılan evlilikler görülmektedir. Aynı günde, aynı ay içerisinde bir kız bir erkek çocuk dünyaya geldiğinde “Allah bunları birbirine yakıştırdı.” Denir ve yeni doğan çocuğun aileleri de birbirleriyle samimiyse çocuklarını beşik kertmesi yaparlardı. Daha eşleri hamileyken bu yönde konuşmalar, şakalaşmalar başlardı. Erkek çocuğu olan aile kız çocuğu olan aileye, çocuğa da hediyeler olarak giderdi. Kız çocuğunu erkek çocuğa isterlerdi. Kız çocuğunun ailesi kabul ederse küçük çocuğun eline bıçak verilir, büyükler de elinden tutarak kız çocuğun beşiğini kerterdi” (Doğaner, 2006, s. 112).

Oğuzlar, küçük yaştaki çocuklarının nişanını yaparken, bu anlaşmaya bağlı olacaklarını doğrulamak için çocuklarının beşiklerini kerterlermiş. “Beşik kertme”, “yavuklu” deyimi de bu geleneği gösterir (İnan, 1987, s. 144).

Bir evlenme geleneği olan beşik kertmesi, Ağrı yöresinde günümüzde çok fazla yaygın değildir. Fakat geçmişte yöredeki aileler arasında özellikle köylerde görülen bu uygulama şimdilerde çok az görülmektedir. Bazı ailelerde evlilik konusu olmasa bile çocuklar ilk doğduklarında karşılıklı isim koyma şeklinde gerçekleşirdi. Birbirine sıkı sıkıya bağlı iki aile bu şekilde şakalaşırdı. Amaç gelecekte gerçek bir evlilik değil güzel bir vakit geçirmektir. Bazı aileler, çocuklar dünyaya geldiklerinde birbirleriyle kertip “Ayşe ve Ali büyüyünce evlenecekler.” Gibi cümleler kurarlardı. Bazı ailelerde ise aile büyüklerinden iki samimi arkadaş, iki kardeş veya yakın akraba çocukları doğduğunda ya da çocuklar daha dünyaya gelmeden kendi aralarında anlaşarak çocuklarını evlendirmek üzere kerterlerdi. Ailelerin bu şekilde anlaşmaları üzerine erkek çocuk ya da kız çocuğu büyüdüklerinde bir başkasıyla evlenemezlerdi. Bu

bölgedeki insanlar arasında genellikle beşik kertmesi geleneğiyle olan evlilikler nadirdir. Çocuklardan birisinin başka bir kişiyle evlenmesi aileler arasında çeşitli sorunlara neden olurdu. Bu gibi nedenlerden dolayı bu evlenme şekli Ağrı'da şehir merkezinden ziyade bazen köylerde nadiren de olsa görülmektedir. Böylelikle Ağrı yöresinde geçmişten günümüze kadar devam eden bir uygulama haline gelmiştir (K.K9, K.K10).

Beşik kertme geleneğinin ortadan kalkması veya azalmasının en büyük sebeplerinden biri çocukların kertildiği kişiyle evlenmek istememesi ya da bu evlilik çeşidini yanlış görmeleridir. Bu gelenek bazı aileler arasında çeşitli sorunlara bile sebebiyet vermiştir. Gençler büyüdükten sonra kertildikleri kişiyle evlenmediklerinde ya da aileler fikirlerini değiştirdiklerinde bu aileler arasında tartışmalar neden olduğundan bu evlenme şeklinin yörede görülmesi azalmıştır (K.K9, K.K10).

2.6.6. Baldızla Evlilik / Sorarat

Baldızla evlilik olarak da bilinen sorarat; kadının ölümü halinde dul kalan erkeğin, karısının kardeşiyle evlenmesidir. Kayınla evlilik olarak bilinen levirat ise erkeğin ölümü halinde dul kadının kocasının erkek kardeşiyle evlenmesi şeklindeki evlenme yöntemidir (Eroğlu, 2008, s. 162-163).

Ağrı'da baldızla evlilik, geçmişte yörede yaşayan insanlar arasında özellikle de köylerde görülürken günümüzde bu evlilik şekli kimi ailelerde uygun görülüp uygulanmaktadır. Baldızla evlilik, erkeğin vefat eden karısının kız kardeşiyle evlenmesi anlamına gelir. Bazen dul kalan erkek ve dul kalan baldızın kendi isteğiyle, bazen de her iki ailenin rızasıyla dul kalan kadın ile dul kalan erkeğin çeşitli nedenlerden dolayı yaptığı evlendirilme şeklidir. Bu şekilde evlenmek, aynı aileden iki kız kardeşle evlenmek anlamına gelmez. Bir koca, karısı ölürse ve aile sıkıntıya düşerse baldızıyla evlenebilir, ancak bu kesinlikle sebepsiz yere yapılmayan bir evlilik şeklidir. Yani herhangi dul bir erkeğin dul kalan baldızıyla evlenmesi ya da dul kalan bir baldızın kız kardeşinin ölümü üzerine dul kalan eşiyle evlenmesi için belli bir nedenin olması gerekir. Çünkü yörede herhangi bir eve damat olan kişi, eşi dışında o evde bulunan bütün kızları kardeşi gibi görür. Yörede erkekler damat oldukları evin erkek çocuğu sayıldığından bu evlilik çeşidini bazı aileler çok katı bir tavırla reddederler. Yöre insanları böyle bir evlilik çeşidiyle evlenen kişiler ile ilgili bir

araştırmaya yapmaya başlarlar. Çünkü bu şekilde yapılan evliliklerin mantıklı bir nedeni olmadıkça iyi bir evlilik olmadığına inanılır. Örneğin birbirinden kız almış ya da kız vermiş iki aileden baldız çocukları varsa ve de baldız kocasını kaybetmiş, yıllardır yalnız yaşıyorsa bir de onun kız kardeşi vefat etmişse, vefat eden kız kardeşinin de kocası başka birisiyle evlenmemişse ikisi ailelerin de aracılığıyla görüşüp anlaşılırsa evlenmeleri yörede uygun görülür. Uygun görülmesinin sebebi ise erkek karısını kaybetmiş ve diğer taraftan ise baldızın kocası uzun bir zaman önce vefat etmiş, dul kalan kadının korunmaya ihtiyacı olduğundan ya da maddi sıkıntılar yaşaması veya her iki tarafın da çocukları ortada kimsesiz kalıyorsa ailelerin paramparça olmaması için baldızla evlilik çeşidi çok fazla hoş karşılanmazsa da gerçekleştirilmektedir. Bu evlilik çeşidi en çok, dul kalan kadının kocası olmadığı için kötü durumlara düşmesini ve başkalarına avuç açmasını engellemek amacıyla yapılmaktadır. Yörede bu evlilik şekline ailelerin onay vermesindeki bir diğer sebep ise eşi ölen bir erkeğin dul kalan baldızıyla evlenmesi durumunda baldızının artık o evin hanımı olarak, vefat eden kız kardeşinin çocuklarını kendisine bırakılmış bir emanet olarak görüp o çocuklarla ilgilenip, büyütmesidir (K.K9, K.K109, K.K11).

2.6.7. Kayınbiraderle Evlilik / Levirat

Kayınbiraderle evlilik, Ağrı yöresinde günümüzde de görülen bir evlilik şeklidir. Bu yörede herhangi bir aile erkek çocuklarını evlendirip evine gelin getirdiğinde o gelin artık sadece o erkeğin eşi sayılmaz. Gelin, aileye sonradan katılsa dahi o evin bir ferdi sayılır. Hatta gelinin kayınpederi ve kaynanası, gelini kendi öz evlatları gibi görüp severler. Gelinlerini kendi öz kızları gibi gördükleri için gelinin herhangi bir eksiği olduğunda bunu uygun bir dille söyleyip doğrusunu öğretirler. Gelin de onlara saygı gösterip söyledikleri her şeyi dikkatlice dinler. Yörede gelin, kayınpederini ve kaynanasını annesi gibi kocasının erkek kardeşlerini ise kardeşi gibi görür. Kayınpederi ya da kocasının erkek kardeşlerinin yanında yemek yemez veya çocuklarını sevmez. Bu durum gelinin eşinin, herhangi bir sebepten dolayı ölmesi durumunda biraz farklılık göstermektedir.

Ağrı’ da herhangi bir sebeple bir gelinin kocası öldüğünde aile taziyeleri kabul eder. Taziye bittikten sonra konuşulan veyahut sonuca kavuşturulan ilk mesele kocası ölen gelinin durumudur. Çünkü kızın gelin olarak gittiği ailenin kocası öldükten sonra

bu kızın geleceği hakkında bir karar vermesi gerekir. Bazı aileler gelinlerini çok sevdiklerinden ya da torunları olduğu için gelinlerini baba evine geri göndermek istemezler. Bazı aileler de her ne kadar gelinlerinden memnun olsalar da töreler gereği gelinlerini babasının evine gönderip bir başka kişiyle evlendirilmesine razı olurlar. Kızın ailesi ise taziyeden sonra kızlarının durumunun ne olacağını merak ederler. Çünkü ölen damadın ailesinin, kızları hakkındaki kararını öğrenip ve sonrasında bu karara bağlı olarak gerekirse kızlarını geri getirirler (K.K11).

Erkek tarafı, gelinleri hakkında karar vermeden önce ailede evlenmemiş erkeklere dul kalan gelinle evlenmek isteyip istemediklerini sorarlar. Bazı ailelerde gençler bu öneriyi kabul ederken bazıları da karşı çıkıp kabul etmezler. Fakat her şeyden önce dul kalan gelinin kararı önemli bu nedenle geline kararı sorulur. Gelinin babasının evine dönmek istemesi mi yoksa ölen kocasının evlenme çağına gelmiş bekar bir kardeşiyle ya da bekar kardeşi olmadığında ise evli olan bir erkek kardeşi yani gelinin kayınbiraderiyle mi evlenmek isteyip istememesi sorulur. Gelinin kararı ailenin vereceği karardan daha önemlidir. Genellikle çocuk sahibi olan gelinler, baba evine dönmek istemezler. Çünkü yörede dul kalan bir gelin, baba evine dönmeye karar vermesi halinde çocukları erkek tarafına verilir ve erkek tarafı çocuklara sahip çıkar. Çocukların erkek tarafına verilmesinin sebebi ise kız tarafının, dul kalan kızlarını belli bir süreden sonra eşi ölmüş ya da eşinden ayrılmış başka bir adayla evlendirmek istemeleridir. Çünkü yörede kızların dul kalması hoş görülmeyen bir durumdur. Ayrıca dul kalan bir kızın her hareketine çok dikkat etmesi gerekir ki başkaları tarafından dedikodusu yapılsın. Yani dul kalan kadının özgürlük alanı biraz daha daralmış olur.

Geline kararı sorduğunda gelin, olacakları az çok bildiğinden genellikle vefat eden kocasının ailesiyle kalmak istediğini bildirir. Sebebi ise baba evine döndüğünde tanımadığı birisiyle evlenmektense tanıdığı birisiyle evlenmenin daha uygun olacağını düşünmesi ve de çocukları varsa baba evine döndüğünde çocuklarının elinden alınıp erkek tarafına verileceğini bildiğinden çocuklarını bırakmak istemeyip kayınbiraderiyle evlenmeyi kabul eder. Gelin kayınbiraderi ile evlenmek istediğinde ise kayınbirader şayet evli ise eşinden de karar vermesi istenir. Kayınbiraderin eşinin kararının olumsuz olması durumunda bu evlilik gerçekleşmez. Fakat hem gelinin hem kayınbiraderinin hem de kayın birader evli ise eşinin kararının olumlu olması halinde düğün yapılmaz sadece dini nikahları kıyılır ve evlendirilmiş olurlar. Sadece dini

nikâhının yapılmasının nedeni ise kayınbiraderinin resmi nikahının ilk eşinde olmasıdır. Fakat kayınbiraderin evli olmaması ya da boşanmış olması durumunda ise dini nikahları ile resmi nikahları yapılır. Dul kalan gelin ile kayınbiraderinin evlenmeyi kabul etmesi üzerine bazen gelinin ailesi bu durumu kabul etmeyip damat tarafından başlık parası ya da değerli eşya talebinde bulunur. Erkek tarafı da gelinlerinin başka bir kişiyle evlendirilmesini istemediklerinden bu isteği kabul edip belli bir miktar başlık parası verirler (K.K6, K.K7).

Ağrı yöresinde bazı gelinler ise kocalarının ölmesi üzerine çocukları varsa ne kayınbiraderleriyle ne de bir başka erkekle evlenmeyi kabul etmeyip kendi çocuklarını tek başına büyütürler ki bu durum yöredeki insanlar tarafından takdire şayan görülür. Gelinin bu kararı iki aile tarafında da saygıyla karşılanır (K.K7).

Bu evlilik şekliyle evlenen kişiler arasında en başta birbirine âşık olma durumu yoktur. Çünkü bu şekilde yapılan evlilikler, biraz da mecburiyetten dolayı yapılmış olur. Gelinin bu evlilik çeşidini kabul etmesinin altında çocukları varsa çocuklarından ayrılmamak istemesi veya çocukları yoksa bile babasının evine döndükten sonra tanımadığı birisiyle evlendirilmek istememesi var iken kayınbiraderinin bu evliliği kabul etmesinin altında ise gelinin namusundan erkek tarafının sorumlu olması ve gelinin namusuna söz gelmesini engellemek yatar. Kayınbiraderin bu evliliği kabul etmesinin bir diğer nedeni ise vefat eden erkeğin çocuklarının ortada kalmaması yani mağdur olmamasıdır. Bu evlilik çeşidiyle evlenenlerin çoğu duygularından ziyade çeşitli sebeplerden dolayı evlenmiş olurlar. Geçmişte daha yaygın olan bu evlilik çeşidi şimdilerde de görülmektedir. Fakat şehir merkezinden ziyade köylerde daha fazla görülmektedir (K.K8).

Herhangi bir nedenle vefat eden kocanın dul kalan hanımı ile kayının evlendirilmesinin temelinde çocukların perişan olmaması, kadının sahipsiz kalmaması gibi nedenler bulunmaktadır. Geçmişte olduğu gibi şimdilerde de çeşitli sebeplerle vefat eden bir erkeğin dul kalan eşi, kocasının ölümünün ardından birkaç ay geçtikten sonra kendisinin dul kalması ve çocuklarına sahip çıkılması maksadıyla bu tarz evliliklere razı olur (K.K8).

Levirat evlilikte, dul kalan kadın ile onunla evlenecek erkeğin rızası alınır. İki tarafın da kabul etmeleri durumunda evlilik gerçekleşir. Bu tür evliliklerde kadının düşüncesi çocuklarına sahip çıkılmasıdır. Kadın bu kararı verirken tamamen

çocuklarını düşünerek verir. Erkeğin olumlu bakmasındaki sır perdesi ise abisinin ya da erkek kardeşinin ailesine sahip çıkmaktır. Fakat her iki tarafın da bu evliliğe olumsuz bakması durumunda dul kalan kadın babasının evine geri gider. Dul kalan gelin baba evine dönerken de çocuklarını mecburi olarak ölen kocasının ailesine emanet ederek tek başına döner. Bunun en büyük sebeplerinden biri bazen dul kalan kadının, babasının evine dönerken ailesinin vefat eden kocasının çocuklarını kabul etmemesidir. Dul kalan gelinin çocuklarını ölen kocasının evine bırakmasındaki bir diğer neden de kadının görücü usulü ile gelen dul talipleriyle görüştüğünde taliplerin, ölen eşinin çocuklarını kabul etmemeleridir. Yörede dul kalan kadınlardan bazıları ne kocasının erkek kardeşiyle ne de başka birisiyle evlenmek istemeyip tek başına çocuklarını büyütme kararı vermişlerdir. Bu kararı veren dul kadına hem kendi ailesi hem de vefat eden kocasının ailesi maddi manevi yardımda bulunur. Dul kalan kadının bu kararı herkes tarafından anlayışla karşılanır (K.K11).

2.6.8. Tek Eşle Evlilik

Birçok yörede olduğu gibi Ağrı'da da tek eşle evlilik geçmişte olduğu gibi günümüzde de görülen bir evlilik şeklidir. Yörede çok sayıda kadınla evlenmek geçmişte olduğu gibi günümüzde de pek yaygın olmasa da ara sıra görülen bir evlenme şeklidir. Çeşitli nedenlerden dolayı birden çok kadınla yapılan evliliklerin dışındaki evliliklerin tümü tek eşle yapılan evliliklerdir. Bir kız ya da bir erkek evliliğe bu fikirle başlar. Kadınlar, yöre insanı tarafında çok önemli bir konuma sahiptir. Bir kadın ve ailesi, damat tarafından hem ahlaki hem de sosyal olarak değer görür. Bir kadının itibarı birden fazla evlilikle lekelenmez. İkinci bir evlilik, Ağrı'da ancak çözülmemiş bir durum varsa haklı görülür. İkinci evliliklerin en yaygın nedeni, birinci eşin çocuk sahibi olamamasıdır. Bir kadın genellikle sağlık sebeplerinden dolayı çocuk sahibi olamıyor veya erkek çocuk doğurmuyorsa, kocası ikinci bir evliliği yapabilir. Bölgedeki ikinci evlilik ne kadar doğru görülüyorsa da söz konusu çocuk olduğunda kocanın ikinci evliliği yapmaya hakkı olduğuna inanılır (K.K1, K.K2).

Ağrı yöresinde genellikle yaşayan insanlar çocuklarını kız veya erkek diye ayırmazlar. Çocuklar, dünyaya gelmeden hem kadın hem de erkek, çocuklarının sağ salim doğmasını dilerler. Hatta bu kız ve erkek tarafı için de geçerlidir. Ama erkekler, günlük işlerde veyahut başka sebeplerden dolayı erkek çocuk sahibi olmayı biraz daha

isterler. Çünkü yörede erkek çocuk sahibi olmayan ya da çocuk sahibi olamayan ailelere bazen acınası bir gözle bakılır ki bu da kimsenin karşılaşmak istemediği bir durumdur. Yörede diğer yörelere göre ailelerde çocuk sayısı fazladır. Çocuk arasında kız ya da erkek diye bir fark konulmasa da hem kadınlar hem de erkekler en az bir erkek çocuk sahibi olmak ister. Zira erkek çocuk doğurmak erkek soyunu devam ettirir. Bu nedenle erkeğin birinci karısından erkek çocuk olmuyorsa kadın, kocasının soyunun devam etmesi ya da çevrede yaşayanların kocasına baskı yapmaması için onurunu bir tarafa bırakıp kendisi kocasına ikinci evliliği yapmasını söyler. Çünkü yörede erkek sahibi olamayan erkeklere hem kendi ailesi hem de çevredekilerden ikinci evliliği yapması için psikolojik baskı uygulanır bu da erkeğin sosyal hayatını olumsuz etkiler. Hiçbir kadın, kocasının bu şekilde baskı altında kalmasını istemez çünkü bu baskı belli bir vakit sonra kadın erkek arasındaki problem haline gelir. Kadın da bunu bildiğinden ikinci evliliğe razı olduğunu kocasına söyleyerek kocası adına kız aramaya başlayıp kız isteme töreninde bile bulunur. Kadının bu davranışı hem erkeğin ailesi tarafından hem de çevredeki kişilerce doğru olarak görülür. Bu durumlar dışında yöre halkı arasında tek eşlilikle yapılan evlilikler çok yaygındır. Herhangi bir sebep olmadan erkeğin ikinci bir evliliği yapması doğru bir hareket olarak uygun görülmez (K.K1, K.K2).

2.6.9. Çok Eşlilik / Birden Fazla Kadınla Evlilik

Ağrı yöresinde çok eşliliğe dayalı evlilik şekli geçmişten günümüze kadar çeşitli sebeplerden dolayı süregelmiştir. Bu evlenme şeklinin günümüze kadar devam etmesinin çeşitli sebepleri vardır. Geçmişten günümüze kadar devam eden bu evlilik şeklinin nedenleri arasında kadının sağlık sebeplerinden dolayı gebe kalmaması, erkeğin maddi durumunun çok iyi olması veya erkeğin birden fazla eve bakabilecek maddi güce sahip olması, karı ve kocanın kendi aralarında anlaşamaması, eşlerin karşı tarafın ailesi ile anlaşamamaları, dul kadınlara sahip çıkılması gibi durumlar ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra çok nadir görülse de geçmişte köylerde yaşayan erkekler bazen arazide çalışmaları için çok çocuk sahibi olmak istediklerinden dolayı çok eşliliğe dayalı evlilikler yapmışlardır (K.K8).

Yörede bu evlenme şeklinin birbirinden farklı nedenleri bulunsa da en büyük nedenlerinden biri erkeklerin, kız veya erkek diye ayırım yapmaksızın çocuk sahibi

olmak istemeleridir. GemiŖte birinci evliliklerindeki kadının, eŖitli sebeplerden dolayı dünyaya ocuk getirememesinde bu evlilik eŖidine baŖvurulurdu. Çoklu evlenme Ŗekline baŖvurulmadan önce evlenecek erkek ailesiyle birlikte önce birinci evliliğin yapıldığı eŖten sonra ise ailesinden izin alırlardı. Yörede genellikle bu gibi durumlarda hem eŖler arasında hem de aileler arasında çok eŖlilięe sıcak bakılırdı. Fakat bazı kız tarafları bu evliliğin gerekleŖmesine sıcak bakmayıp kızlarının boŖanmasını isterlerdi. Erkek tarafı çoğunlukla kız tarafının bu isteğini kabul ederken bazen kız, eŖini çok sevdiği için ayrılmak istemeyip kocasının bir baŖkasıyla evlenmesini kabul ederdi. Böylelikle oklu evlilik Ŗekli gerekleŖmiŖ olurdu. Günümüzde ise sağlık sektöründeki geliŖmelerle birlikte bu gibi sorunlarda her iki aile birlikte eŖlerin tedavisini yaptırırlar. Bu tedavinin sonucuna göre bu evlenme Ŗeklini benimserler (K.K13).

Yörede bu evlenme Ŗeklinin benimsenmesindeki ikinci önemli neden ise dul kadınlara sahip çıkma dŖncesi yatar. Bu evlenme Ŗekli, genellikle kayınbiraderle yapılan evlilik Ŗeklindeki gibi herhangi bir gelinin eŖitli nedenlerden ötürü eŖinin vefat etmesi halinde gelinin kayınbiraderi ile evlenmesidir. Böyle bir durumda her ne kadar gelin ve kayın biraderi arasında duygusal bir bağ olmasa da gelinin dul kalmaması, çocuklarına sahip çıkılması dŖncesi bulunur. Bu sebeplerden dolayı erkekler ikinci kez evlenebilirler ama bu evlilikler erkeklerin birinci eŖleri tarafından çok fazla kabul edilmez. Çünkü birinci evliliği yapmıŖ ve herhangi bir sağlık problemi olmayan bir kadın, kocasının bir baŖkasıyla evlenmesine müsaade etmeyebilir. Yani zerine kuma getirilmesini istemeyebilir. Bu durumda ise ya birinci eŖ ikna edilir ya da bu evlilik gerekleŖmez. Hatta birinci eŖin isteği dıŖında bu evlilik gerekleŖirse bu sefer de erkek tarafıyla birinci eŖin ailesi arasında büyük sorunlar yaŖanır (K.K12).

Ağrı'da bu evlenme Ŗeklinin benimsenmesinin nedenleri arasında az da olsa erkeklerin birinci evliliklerinden kısa ya da uzun bir zaman sonra maddi durumlarının iyiye gitmesiyle birinci eŖlerini ikna edip bir baŖka kiŖiyle daha evlenmek istemeleridir. Bu istek hem birinci eŖin hem de ailesinin rızası dıŖında gerekleŖtięinde ise kız tarafı ile erkek arafı karŖı karŖıya gelip, eŖitli sorunlar yaŖarlar (K.K1).

Yörede birden fazla eŖle evlilikler çoğunlukla erkeğin isteği üzerine gerekleŖmiŖ olur. Kadınlara tamamına yakını, eŖlerinin sebebi ne olursa olsun bir baŖkasıyla evlenmesine çok razı olmazlar (K.K1, K.K2).

2.6.10. Akraba Evliliği

Akraba evliliği İslamiyet'in kabul edilmesinden önce Türkler arasında görülmeyen bir evlilik şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Akraba dışı evlilikler doğal etkenlere, salgınlara ve saldırılara göğüs gerilebilmesi için konargöçer Türk gruplarının yaşantısına daha uygundur (Bacon, 1965, s. 49-52). Amca çocuğu ile evlilikler Köktürkler 'de yasak olarak kabul edilirken, Karahanlılar döneminde caiz sayılmaya başlanmıştır (Divitçioğlu, 2004, s. 65-66). Akraba evliliklerinde hem aile isteği hem de evlenecek bireylerin kendi tercihleri etkili olmaktadır. Birbirleriyle rahat bir şekilde görüşme imkânı bulan taraflar evlilik kararı da alabilmektedir. Bir Kırgız destanı olan "Olcabay minen Keşimcan" da Keşimcan teyzesinin oğlu Olcabay'a âşık olur. İki genç evlenmeye karar verirler. Fakat evlilik kararları destek bulmaz (Yıldırım, 1998, s. 160).

Ağrı'da akraba evliliği ile evlenme şekli, geçmişten beri görücü usulü evlilikten sonra en çok görülen evlenme şeklidir. Bunun en büyük sebeplerinin başında yöre halkının genel olarak birbirleriyle akraba ilişkisinin bulunmasıdır. Akraba evliliği, amcaoğlu ile amca kızı, teyze kızı ile dayıoğlu gibi arasında akraba bağı bulunan kişilerin evliliklerden meydana gelmektedir. Yörede hem yakın derece akraba hem de uzak derece akraba evlilikleri görülebilmektedir. Yakın derece akraba evliliğinin bulunmasının başında aile malının bölünmemesi, herhangi bir problem çıkma durumunda sorunun aile içinde çözülmesi, erkek tarafının yapacağı evlilik harcamalarının daha aza indirilmesi, soyun devamı ve kızın dışarıya gelin gitmesinin engellenmesi, hastalıkta ya da sağlıkta yakın akrabalarından alınan bir kızın kayınpederine ve kaynanasına mukayyet olması gibi nedenleri ileri sürmek mümkündür. Bu sebeplerden dolayı Ağrı'da erkek çocuklarını evlendirmek isteyen aileler, daha çok yakın akrabalarından gelin adayı bulmaya çalışırken kız tarafları da kızlarını, akrabalık derecesi daha yüksek olan adaylarla evlendirmek isterler (K.K.15)

Yörede yakın derece akraba evliliklerinin dışında uzak derece akraba evliliklerinin de görülmesinin nedenleri ile yakın derece akrabalarla yapılan evliliklerin nedenleri birbirine benzemektedir. Bu iki evlilik arasındaki en büyük fark uzak derece akrabalıklarda evlenme sonrası akrabalık derecesinin daha yakın olmasıdır (K.K15).

Bu evlenme şekli her ne kadar yöredeki ailelerce mantıklı ve uygun görülse de yöre de eskiye göre eğitim gören kişilerin sayılarının artmasından dolayı bu evlenme şekli geçmişe göre azalmaktadır (K.K15). Bu evlilik şeklinin geçmişe göre azalmasındaki nedenler arasında bu evlilik şekliyle yapılan evliliklerin en önemli olumsuz yanı, doğabilecek çocukların hasta doğma olasılıklarıdır. Yakın akrabalarından her iki tarafında sahip olduklarını bildikleri ya da bilmedikleri irsi olarak dededen toruna geçebilecek hastalıklara sahip iki kişinin evlenmesiyle doğacak çocuğun hasta ya da sakat olma olasılığı bulunmaktadır. Doğacak çocuğun hasta olma ihtimali varsa bu şekilde evlilik yapılmamaktadır. Yapılması da uygun görülmemektedir. Sonuç olarak yakın akraba ile evlenmenin evli çiftlere ve ailelere olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (K.K4, K.K5).

Günümüzde kızlar, eğitim veya başka nedenlerle kırsal kesimden, hatta şehirlerden taşınabiliyor ve başka yerlere gidip oraya yerleşebiliyor. Çeşitli sebeplerle başka yerlere giden ve yeni kültürlerle tanışan kızlar bu evlilik şekline biraz daha soğuk bakmaktadırlar. Geçmişte bu durum böyle değildi. Kendi toplumunun dışına çıkmayan istemeyen ya da çıkmasına izin verilmeyen, farklı kültürleri tanışmayan kızlar yakın akrabalarla evlenmeyi daha iyi bir tercih olarak kabul ederlerdi. Evliliğin bu şekilde yapılmasının nedeni, topluma ait kültürel kimliği, gelenek ve görenekleri korumaktır. Bu şekilde yapılan evliliklerin toplumu daha huzurlu hale getirdiğine inanılır. Gençler evlendirilirken mümkünse bölge içinde evlenmek daha uygun görülür. Gençlerin bölgede bulunan biriyle evlendirilmek istenilmesinin en büyük sebeplerinden biri akraba evliliğidir (K.K4).

Akraba evliliği, diğer evlenme şekillerine göre biraz daha rağbet görürken günümüzde çeşitli sebeplerden dolayı gün geçtikçe yok oluyor. Bunun en büyük sebeplerinden biri kız ya da erkeklerin okul okumak ya da farklı sebeplerden dolayı şehirden ayrılmaları ile sosyal medyanın gelişmesiyle farklı yörelerde yaşayan adaylarla anlaşip evlenmek istemeleridir (K.K4).

Bu evlilik şekline yöre inanı tarafından sıcak bakılırken sadece bir konuda tereddüt yaşanmaktadır. Bu tereddüt ise bu evlilik şekliyle yapılan evliliklerin en önemli olumsuz yanı ise, doğabilecek çocukların hasta doğma olasılıklarıdır. Yakın akrabalarından her iki tarafında sahip olduklarını bildikleri ya da bilmedikleri irsi olarak dededen toruna geçebilecek hastalıklara sahip iki kişinin evlenmesiyle doğacak

çocuğun hasta ya da sakat olma olasılığı bulunmaktadır. Doğacak çocuğun hasta olma ihtimali varsa bu şekilde evlilik yapılmamaktadır. Yapılması da uygun görülmemektedir. Sonuç olarak yakın akraba ile evlenmenin evli çiftlere ve ailelere olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (K.K4, K.K5).

2.6.11. Süt Kardeşlerle Evlilik

Aynı anneden aynı zamanda süt içen iki çocuk kardeş sayılır. Bu iki kardeş nasıl birbirleriyle evlenemiyorsa kan bağı olmamasına rağmen aynı anneden süt içen ve süt kardeşi olan kişiler de birbirleriyle evlenemezler. Ağrı yöresinde, aynı anneden dünyaya gelen ve birbirleriyle evlenemeyen çocuklarda olduğu gibi süt kardeşlerin de birbirleriyle evlenmeleri doğru bir hareket sayılmaz (K.K15).

Yörede süt kardeşiyle yapılan evlilikler hemen hemen hiç yoktur. Bu evlenme şekli hem şehir merkezinde hem de civar ilçelerde günümüzde hiç görülmezken geçmişte bazen şehir merkezine çok uzak olan köylerde yaşayan insanların, bu konuda yeterli bilgiye sahip olamamasından ya da zamanla aynı anneden süt içen çocukların süt içtiklerinin unutulması gibi sebeplerden dolayı yapıldığı duyulmaktadır. Zira süt akrabalığı veyahut süt kardeşi olan kişilerin evlenememesi İslam dininde de çok açık bir şekilde görülür. Diyanetin de yaptığı açıklamalar da süt kardeşliğini ya da akrabalığını bir evlenme engeli olarak görülmektedir. Nisa Suresi'nin 23. Ayetinde ve pek çok hadis-i şerifte bu açıkça vurgulanmıştır. Buna göre süt kardeşler ve süt teyze, süt amca gibi tıpkı nesep/doğum yoluyla evlenilemeyen süt akrabalarla evlenmek yasaklanmıştır. Süt akrabalığı, ancak sütanne ile sütanneden süt emen kişi arasında olduğu için süt akrabalığı bu fiilden kaynaklanır. Süt akrabalığı süt emziren, emenin kendisi ile kendi çocukları ile sınırlıdır. Bunun dışında akraba evliliğine engel değildir (Mevsili, el-İhtiyar, III, 130). Böylece bir erkek, erkek kardeşinin süt kız kardeşiyle evlenebiliyor (<https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/832/bir-kimse-kardesinin-sutkardesiyle-evlenebilir-mi> 15.05.2023).

Ağrı yöresinde yaşayan insanlar ne erkek çocuklarına ne de kız çocuklarına küçükken gerekmedikçe bir başka anne tarafından süt verilmesini pek uygun görmezler. Sadece çocuğun öz annesinin çeşitli sağlık sebeplerinden dolayı bebeğe süt veremediği zamanlar, başka bir anne tarafından bebeğe süt verilebilir. Süt kardeşliği geçmişte yörede kimi zaman görülürken şimdilerde insanların çeşitli çözümler

bulmalarıyla bu evlilik şekli hemen hemen hiç görülmez. Bundan dolayı yörede süt kardeşi olan kişilerin sayısı oldukça azdır. Süt kardeşi olan kişilerin az olması da süt kardeşiyle yapılan evliliklerin de gün geçtikçe azaldığını açıkça göstermektedir (K.K9, K.K10).

2.6.12. Dul kadın veya Dul Erkekle Evlilik

Dul kadın ya da dul erkek çeşitli sağlık nedenlerinden dolayı kocası ya da karısı ölmüş veyahut farklı nedenlerden dolayı eşinden ayrılmış kişilere denir. Yörede dul kadın ya da dul erkeklerle evlilik normal görülür. Bu kişilere yörede yaşayan insanlar tarafından herhangi bir baskı yapılmaz ama dul bir erkeğin ya da kadının belli bir zaman sonra evlenmesi toplum tarafından daha doğru bir hareket sayılır. Eşiyle anlaşamayıp boşanan veya çeşitli sağlık sebeplerinden dolayı eşi ölen kadınlar baba evine dönerler. Baba evine dönen dul kadınlara, dul erkeklerin talip gelmesi hem kadının ailesi hem de diğer insanlarca bu durum sıradan ve uygun görülür. Dul kadınlar, genellikle baba evine döndükten sonra bağımsızlığı biraz daha kısıtlanır yani istediği zaman istediği yere gidemez ve de çok fazla dışarı çıkamazlar. Zira dul bir kadına atılan bir iftira, ailesine ciddi problemler yaratır. Her ne kadar yörede yaşayan insanlar için dul kalmak normal görünse de bazen bu kadınlara iftira atılabiliyor hatta arkalarından dedikoduları yapılabiliyor. Bu dedikodu ya da iftiraların atılmaması için aynı kendileri gibi dul bir erkekle evlenmeleri daha münasiptir (K.K9, K.K10).

Geçmişte dul bir kadın baba evine döndükten sonra çocukları varsa bu çocuklar babaya bırakılır ya da kadının kocası ölmüşse çocuklar kocasının ailesine verilir. Ama günümüzde devletin dul kadınlara ve çocuklarına sosyal yardımlarda bulunmasından dolayı çocuklar anneye de verilebiliyor (K.K9, K.K10).

Yörede dul bir kadına talip çıkması halinde kadının ailesi, kadına evlenmek isteyip istemediğini sorar. Kadının kararının olumlu olması durumunda aday ve ailesi kadını istemek için baba evine gelir ve iki taraf arasında anlaşma sağlanarak bu evliliğe onay verilir. Yörede evlenen dul kadınların düğünü yapılmaz. Bu kadınların evlenmesi için hem evlenecek kişiler arasında hem de aileler arasında anlaşma sağlandığında belirlenen bir günde resmi ve dini nikahları kıyılır. Nikah kıyıldıktan sonra erkek tarafından bir kafile kadının babasının evine gelerek, kadını yeni evlendiği kocasının evine götürür. Yeni evlenen kişilerde olduğu gibi dul kadınlarda çok

gösterişli bir nişan töreni yapılmaz. Genellikle aileler dul olan iki kişiyi evlendirirken, bu nişan merasimini az kişiler arasında sessiz bir şekilde yaparlar (K.K9).

Dul kadınlarda olduğu gibi dul erkeklerin de evlenmesi hem erkek hem de erkeğin ailesi için çok önemlidir. Çünkü dul erkeğin, kişisel ihtiyaçlarını karşılaması için evlenmesi gerekir. Dul kalan bir erkeğin küçük bir çocuk gibi ailesiyle birlikte yaşaması pek normal görünmez. Erkek dışarıdaki işleri yaptığı için evdeki işleri yapacak birisine de ihtiyaç duyar. Erkeğin ev işlerini yapması için nasıl bir kadına ihtiyacı varsa; bir kadının da kendisini koruması ve de ihtiyaçlarını karşılaması için bir erkeğe ihtiyacı vardır. Bu nedenle dul kadınlarla veyahut dul erkeklerle evlilik bu yörede sık görülen bir evlilik çeşididir (K.K11).

Dul bir kadınla hiç evlenmemiş bir gencin evlenmesi doğru sayılmaz ve de kolay kolay duyulmaz. Yine aynı şekilde dul bir erkeğin de hiç evlenmemiş bir kızla evlenmesi uygun görülmez ve de hiçbir aile daha önce evlilik yapmamış bir kızını, dul bir erkeğe vermez. Bundan dolayı dul kadınlar ve dul erkekler birbirleriyle evlendirilir (K.K9, K.K10)

2.6.13. Sosyal Medya Şeklinde Evlilikleri

Ağrı yöresinde geçmişte bu evlenme şekli hemen hemen hiç görülmezken teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu evlenme şekli günümüzde oldukça görülmeye başlanmaktadır. Geçmişte yörede yaşayan insanlar; telefon, bilgisayar, tablet gibi teknolojik aletlere çok fazla erişemediklerinden bu evlenme şekli de pek görülmezdi. Fakat son yıllarda teknolojinin gelişmesiyle birlikte sosyal medyanın da gelişmesi, gençler arasında tanışma ve arkadaşlık oranlarını arttırmaktadır. Özellikle Facebook, Instagram ve Twitter gibi sosyal medya uygulamaları yörede gençler arasında çok fazla kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu uygulamalar sayesinde gençler birbirleriyle tanışıp, bu arkadaşlığın ilerlemesiyle evlilik yoluna gidebilmektedirler. Bu evlenme şekli genellikle aile büyükleri tarafından uygun görülme de gençlerin ciddi olduğunu gördükten sonra bu evliliği onaylamak zorunda kalıyorlar (K.K 11, K.K12).

Yörede gençlerin bu evlenme şekliyle evlenmelerinin yanlış görülmesinin sebebi ise ailelerin rızası dışında gizlice birbirleriyle konuşan ya da mesajlaşan gençlerin yanlış bir davranışta bulunmalarıdır. Çünkü bazen sosyal medyadan tanışıp

sonrasında yanlış davranışlarda bulunan gençlere yörede yaşayan kişilerce farklı bir gözle bakılır. Hatta bu yanlış davranışlar aileler arasında da problemler ve düşmanlıklara dönüşebilmektedir. Bu evlenme şekline olumsuz gözle bakılmasının bir diğer sebebi ise şehir dışına kız vermek ya da kız almak istenmemesidir. Zira yörede yaşayan aileler, genellikle yörede yaşayan bir aileye kız verirken ya da kız alırken her iki aileyi tanıyan kişiler sayesinde bilgi sahibi olurlarken şehir dışında yaşayan bir aile hakkında bilgi sahibi olmak oldukça zordur. Ayrıca başka yörede yaşayan kişilerle yörede yaşayan kişiler arasında gelenek görenek farkları olabiliyor bu da iki aile arasında çeşitli problemlere neden olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı bu evlilik şekli yörede çok uygun görülmesi de gençlerin ısrarları sayesinde bazen gerçekleşebilmektedir (K.K11, K.K12).

Sosyal medyada sayesinde yapılan evlenmeler hem yöre içinde hem de yöre dışından bir adayla gerçekleşebilse de gençler, sosyal medya sayesinde bazen kendi yöresinde yaşayan bazen de başka bir yörede yaşayan kişilerle tanışıp ya gelin gidiyorlar ya da yöreye gelin olarak gelmektedirler (K.K12).

2.6.14. Beyaz Evlilik

Beyaz evlilik, son yıllarda genellikle büyük şehirlerde ortaya çıkan bir evlilik çeşididir. Bu evlilik çeşidine göre bir kız ile bir erkeğin aralarında dini veyahut resmi nikah olmadan iki arkadaş olarak aynı evde yaşamalarıdır. Aralarında dini nikah ya da resmi nikah bulunmadığı için bu şekilde evli hayatı yaşayan gençler, istedikleri zaman birbirlerini terk edebilmektedirler. Beyaz evlilik her ne kadar yeni ve uygun görülmeyen bir evlilik çeşidi olsa da günümüzde hem yurt içinde hem de yurt dışında gençler tarafında oldukça rağbet görmektedir.

Bu evlenme şekli Ağrı yöresinde yaşayan yerli halkça kesinlikle görülmez. Yörede gençlerin aileleriyle birlikte yaşamaları ve de hemen hemen herkesin birbirini tanıdığı bu yörede bu evlilik çeşidi tamamen yanlış ve günah görülür. Hatta yöredeki kişilerce buna evlilik değil “Dost Hayatı” da denilmektedir. Bu nedenle beyaz evlenme şeklini benimsemek veyahut buna sıcak bakmak, bunu düşünmek ya da dile getirmek aile içinde ciddi sorunlara neden olur. Bu evlenme şeklini benimseyecek erkek ya da kız fark etmeksizin karşısında ailesinin çok sert bir tavrını görür ve bu bazen hayatına

bile mal olabilir. Yöredeki gençler de yöre insanının bu evlenme şekline çok karşı olduklarını gördüklerinden bu evlilik şekliyle evlenmezler (K.K11, K.K12).

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AĞRI'DA DÜĞÜN GELENEKLERİ

Ağrı' da gençler evlendirilirken hem kız tarafı hem de erkek tarafı kendi aralarında anlaşarak geçmişten günümüze kadar süregelen adetleri uygulamaya oldukça dikkat ederler. Ayrıca yörede evlendirilen gençlerin evlilik süreçleri üç bölümden oluşur. Yörede kız veyahut erkek tarafının maddi durumunun iyi ya da kötü olması bu üç bölümde yer alan geleneklerin yaşatılmasına engel değildir. Bu bölümler;

3.1. Düğün Öncesi Düğün Gelenekleri

3.1.1. Evlilik İsteğini Belli Etme

Türk aile eğitimine göre, söylenmesi uygun olmayan veya söylendiği takdirde saygısızlık addedeceğine inanılan her türlü fikir ve eylem, semboller aracılığıyla dile getirilir. Bu sayede, dilek, temenni ve cevapları içeren mesajlar, yetiştirilme tarzına uygun olarak, saygı boyutları içinde hedefine ulaşmış olur (Eker, 1998, s. 17).

Aile düzeninde büyüklere gösterilen saygı çok önemlidir. Göktürk Kitabeleri'nde yer alan "Beyleri, milleti ahenksiz olduğu için. Çin milleti hilekâr ve sahtekâr olduğu için, küçük kardeş ve büyük kardeşi birbirine düşürdüğü için, Türk milleti il yaptığı ilini elden çıkarmış, kağan yaptığı kağanını kaybedivermiş... Küçük kardeş büyük kardeşini bilmez, oğlu babasını bilmezdi. Öyle kazanılmış, düzene sokulmuş ilimiz, töremiz vardı" (Ergin, 1978, s. 21, 24) ifadeleri, temeli aile içinde oluşturulan bu saygı ve itaatin, devletin diğer kademelerinde de bulunması gerektiğini, bulunmadığı takdirde devletin nasıl bir çöküş içine gireceği anlatmaktadır. (Eker, 1998, s. 18)

Evlenme arzusunun en açık ifadesi Dede Korkut Hikâyelerinde, Kam Büre Bey'in oğlu Bamsı Beyrek'in başına gelen oldu. "Oğlum bugün Oğuz'da neler gördün?" bu soruya oğlu şöyle dedi: 'Ne göreyim, oğlu olan evermiş, kızı olan göçürmüş.'" Cevabını vermiş (Gökyay, 1939, s. 36).

Yörede evlenmek isteyen gençler, bu isteklerini bazen ailelerine doğrudan bazen de dolaylı olarak iletebilmektedirler. Bu isteklerini dolaylı olarak yenge, kız

kardeş veya akrabaları vasıtasıyla aile büyüklerine haber ederler. Kimi zaman da bu isteklerini doğrudan anneye söylerler. Anne, baba ile oğul veya baba ile kızı arasında bir köprü ve bilgi aktarımı görevi görür. Ailenin gizli aracısı, mimarı ve yöneticisi olan anne, evliliğe karşı yapıcı tavrını göstererek, mantıklı ve tutarlı açıklamalarla kocasını ikna etmeye çalışır. Gençler, babalarının karşısına çıkıp direkt “Evlenmek istiyorum” gibi kısa, net ve kolay ifadeler yerine, duygularını çevrelerindeki kişilere daha münasip bir dille anlatarak bu kişilerden yardım almayı tercih ederler. Evlenme çağına gelmiş gençler, bazen de evlenme isteklerini aile bireylerine ya da çevrelerindeki kişilere anlatmaktan utandıklarında ise bu isteklerini çeşitli davranışlarda bulunarak karşılarındaki kişilerin anlamalarını isterler. Gençlerin bu davranışlarını gören aile üyeleri kendi aralarında karar verip evlenme isteğinde bulunan gençlere aday bulmaya çalışırlar. Ağrı’ da evlenme isteğinde bulunan erkeklerin ve kızların davranışlarının farklı olduğu gibi aile üyelerinin aday bulmaları da farklılık gösterir. Örneğin yörede evlenme çağına gelmiş bir genç kıza, babası ya da ailesi aday bulmaya çalışmaz. Kız tarafının, kızları için gelen adaylardan en uygununu seçmesi dışında aday aranmazken erkek tarafı ise oğulları için en uygun aday bulmaya çalışırlar (K.K15).

Geçmişte Ağrı’da evlenme çağına gelmiş kızlar, evlenmek isteseler bile bu isteklerini kesinlikle ailelerine belli etmezlerdi. Çünkü bir genç kızın evlenme isteğini belli etmesi hem ailesi tarafından hem de çevresindeki kişilerce hoş karşılanmaz hatta büyük bir ayıp olarak telakki edilirdi. Eskiden yörede evlenen kızların çoğu ailelerinin istedikleri adayla evlenirlerdi. Bazen kendilerine görücü gelen kişiler arasında damat adayı bulunmayabiliyordu. Bu nedenle kendisine görücü gelen kız, damat adayını görmeden ailesinin kararına göre ya evlenir ya da evlenmezdi. Ailenin kararının olumlu olması durumunda gelin olacak kız, bu kararın aksini söylemez evlenecek kişiyi anca düğün günü görürdü. Bu kız evlendiği kişinin huyunu suyunu evlendikten sonra öğrenirdi. Bu durum bazen erkekler için de aynı şekilde yaşanırdı. Askerde olan ya da şehir dışına çalışmaya giden bir erkek, evleneceği kişiyi görmeden ailesi tarafından evlendirilirdi. Evlendirilen erkek bazen ailesine saygısızlık yapmamak için bu evliliği kabul ederdi (K.K15).

Geçmişte isteği dışında evlendirilen kız ya da erkeğin ailesinin kararına karşı çıkmaması aileye olan saygıyı ve bağlılığı gösterirdi. Şimdilerde ise insanların şehirlere göç etmesi, eğitim seviyelerinin artması, gençlerin kendi istedikleri kişilerle evlenmek istemeleri, isteği dışında evlendirilen gençlerin arasında zamanla çıkan

problemlerden dolayı çok eşliliğe başvurulması gibi nedenlerden ötürü bu gelenek şimdilerde hiç uygulanmamaktadır. Şöyle ki günümüzde evlenmek isteyen bir kız, bu isteğini çeşitli davranışlarla ailesine belli edebilmektedir. Örneğin annesiyle ya da kardeşleriyle sürekli tartışarak, ev işlerini yaparken bu işleri hakkıyla yapmayarak ya da her şeyden şikâyet ederek evlenme isteğini belli edebilir. Genç bir kız genellikle evlenme isteğini bu şekilde belli etmeye çalışırken bir erkek ise; geceleri eve geç gelerek, evdeki kişilerle tartışarak, yapılan yemekleri beğenmeyerek ve yemek kaplarına ya da bardakları kırarak bu isteğini belli etmeye çalışır (K.K15, K.K14).

Evlenme yaşına gelmiş gençlerden erkekler, isteklerini belli etmede kızlardan biraz daha şanslılar. Erkeklerin evlenme ile ilgili dileklerini ailelerine söylemelerinin birden fazla yolu vardır. Fakat kızların bu yollardan birini seçmeleri çok ayıptır. Kısacası, Ahmet'in Elif'i sevdiğini ima ederek evlenme arzusunu belirtmesi tabii karşılanıyor, Ayşe'nin Mehmet'e olan hissî bağına dile getirmesi yasaktır. Bu da çoğunlukla kaçmalara sebep olur. (Sakaoğlu, 1985, s. 323)

Bazı gençler de evlenme isteği, tarla işlerine bir yardımcının gelmesi, bir yuva kurması gibi sebeplerin yanında kendisinden daha küçük olanlardan geç kalmamak için ortaya konulabilir. Köylerde evlenen gençlerin çoğu, aile ocağından hiç ayrılmadığı için evliliğin mesuliyetinden uzaktır. Askerlik gibi, gençleri “adam sınıfı”na dâhil eden bir hayat tecrübesini yaşamadıkları için ise evlilik onlara göre adeta monoton hayatlarının biraz değişmesi demektir. Baba ile, belki de ağabey ve onun çoluk çocuğuyla aynı çatı altında yaşamak, ondaki mesuliyet hissini gelişmesini geciktirecektir. Gencecik yaşta evlenen veya evlendirilen gençlerin böyle bir mesuliyeti hissedinceye kadar üç beş çocuk sahibi oluvermesi, onları hayata buruk olarak başlatıverecektir. (Sakaoğlu, 1985, s. 323)

Günümüzde Ağrı yöresinde kızlar ya da erkekler, geçmişten farklı olarak evlenme isteklerini çeşitli yollarla ailelerine anlatabilmektedirler. Geçmişe nazaran erkekler ve kızlar bu isteklerini doğrudan babaya açmazlar çünkü bu davranış törelere oldukça aykırıdır ve de uygun görülmez. Anneye de açılmama halinde ise araya ağabeyler, yengeler veya ablalar girer. Birçok yörede olduğu gibi Ağrı'da da erkeklerin ve kızların evlenme isteklerini belli etmeleri arasında farklılık olmakta, bu istekler belli edilirken erkekler, kızlara göre biraz daha şanslılardır (K.K10).

3.1.2. Evlenemeyen Kişilerin Kısmetinin Açılması / Baht Açmak

Evlilik aşamasında karşılaşılan sorunlar, evlenme çağına gelen gençlerin kaderinin kapandığı düşüncesi bunlardan biridir. Anadolu'nun birçok yerinde ve hatta büyük şehirlerde hâkim olan inanişaya göre, evli olmayan gençlerin önce kızları evlendirebilmek için bazı mezarlara gidip dua etmeleri, kurban kesmeleri veya fal bakmaları adeti ortadan kalkmıştır. Bir kız evlenme çağına gelip de talipleri olmayınca “kader”, “kader” der. Kızın uzun süre evlenmemesinin ya da olduğu yerde kalmasının nedeni, kaderin çözülmemesiydi (Balcı, 2019, s. 117). Anadolu'daki türbe ve türbeleri ziyaret etmek bu konuyu ele almak için yaygın bir eylemdi (Kalafat, 2005, s. 173). Her aile, çocukları belli bir yaşa geldiğinde evlenip çocuk sahibi olabilmelerini ve mutlu bir yuvaya sahip olabilmelerini umar. Evlenme çağına gelip de evlenemeyen kız çocukları için başta kızın annesi ve yengeleri yörede bulunan şeyh ve hocaları ziyaret edip evlenemeyen kızları için muska yaptırırlar. Bunun dışında ailede veyahut yakın komşulardan bu evlenemeyen kız için dua etmeleri istenir. Bu durum erkekler için de geçerlidir. Evlenemeyen erkekler için de hacı, hoca ya da şeyhler ziyaret edilerek gençlerin evlenmesi için dualar okunur muskalar yaptırılır (K.K9, K.K10).

3.1.3. Kız İsteme

Evlilik, gençlerin hayatındaki en önemli noktalarından biridir. İnsan hayatında bu kadar önemli bir konumda bulunan evliliğin, kritik aşamasını ise eş seçimi oluşturur. Evlilikte; ailelerin ekonomik durumu, sosyal yapısı ve kadınlara olan tutumu en önemli şartlardan biridir. Ayrıca erkekler, evlenecekleri kızların bazı olumlu özelliklere sahip olmalarını istemektedirler. Müstakbel kızın dürüst olmasına ve hakkında olumsuz bir söylenti çıkmamasına çok dikkat ederler. Evlenecek kızın; adının kötüye çıkmaması, yanlış bir davranışının olmaması, dedikoducu olmaması, evlendiğinde damadın annesine ve babasına saygı gösteren birisinin olmasına dikkat edilen diğer özelliklerdir. Bunun dışında kızın ailesi de önemlidir. Kızın ailesinin kavgacı, baskıcı, komşuları arasında bir problemi olmaması ve diğer ailelerce tavsiye edilen bir aile olması önemlidir. Erkek tarafı için kızın yetiştiği aile çok önemlidir. Çünkü kızın yetiştiği aile diğer aileler arasında tavsiye edilen ve sevilen bir aile ise kızında bu özellikleri ailesinden aldığına, evine eve eşine sahip çıkan birisi anlamına gelmektedir. Kızın ailesi dışında fiziki özellikleri de bilhassa evlenecek kişi için dikkat

edilen bir diğerk husustur. Eş olarak seçilenlerin iyi olması gerektiğini vurgulayarak, aile faktörlerinin yanı sıra kızların sağlıklı ve güzel olması, çok şişman veya çok zayıf olmaması, çok kısa veya çok uzun olmaması gerekir (Doğaner, 2006, s. 123-124).

Ağrı yöresinde erkek tarafı oğlunu evlendirmeye karar verdiğinde çevresinde bulunan genç kızları araştırmaya başlar. Bununla birlikte erkek tarafı, oğlunu evlendirecekleri kızda bazı vasıflar ararlar. Bu vasıflar; soylu, ahlaklı, güzel, hamarat, uyumlu, güler yüzlü, becerikli, işe yatkın olması, dedikodu yapmaması ve büyüklerine karşı saygılı davranmasıdır. Buna benzer olarak kız tarafı da kızlarıyla evlenecek erkeğin terbiyeli, dürüst, ahlaklı, iş sahibi, iyi bir ailenin oğlu olması, maddi durumunun iyi olması, içki ve kumar gibi kötü alışkanlıklarının olmaması damat adayında aranan vasıflar arasında yer almaktadır. Erkek tarafı gelin adayını belirlerken adaylarda çeşitli vasıflar aradığı gibi kız tarafı da kızlarıyla evlenecek damat adaylarında bazı özelliklere dikkat ederler. Bu nedenle erkek tarafı, kız görmeye gitmeden önce her iki aileyi de çok iyi tanıyan kişilerle görüşüp gelin adayının kendileri için uygun olup olmadığını araştırırlar. Bu kişilerin gelin adayı ve ailesi hakkında olumlu bilgiler vermesinin ardından erkek tarafı kızın ailesine haber verip kızı görmeye gider. Erkek tarafı kızı görmeye gittikten sonra ise bu sefer de kız tarafı bu kişilerle görüşüp erkek tarafı hakkında bilgi toplar (KK.9, K.K10).

Ağrı'da geçmişte olduğu gibi günümüzde de her iki aileyi tanıyan kişiler, yörede bir evliliğin yapılıp yapılmamasında kilit rol oynarlar. Bu kişiler, “yenge” isimli kadınlardır. Yenge olan kişi genellikle çevresinde bulunan bekâr ve evlilik çağına gelen kızları çok iyi bilen birisi olup bu kişilerle oldukça samimidir. Yengeler, çevresi tarafından iyi tanındıkları ve bu evleri ziyaret ettikleri için hangi evde kaç bekar kızın olduğunu çok iyi bilir, başka bir deyişle mahalledeki her evle ilişki ve irtibatı olduğu için genç kızlar ve aileleri için oldukça bilgi sahibi olurlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, kız bulmak için yengelerden oldukça yardım alırlar. Zira bu kişiler oğullarını evlendirmek isteyen ailelere uygun gelin adaylarını çok iyi bilirler. Ayrıca yengelerin yardımlarıyla oğullarını evlendiren erkek tarafları, yengelerin bu yardımlarını karşılıksız bırakmazlar. Yengeler, erkek tarafına uygun bir gelin adayı bulduklarında yengelere bu yardımları için çeşitli hediyeler veya bir miktar para verilir. Yengelere verilen bu para miktarı ailenin maddi durumuna göre değişebilmektedir. Ayrıca kimi zaman para yerine altın da verilebilmektedir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de erkek tarafı oğlunu evlendirmek için yengelerle görüşüp bir

kız üzerinde anlaştıktan sonra oğlanın annesi yanına birkaç kadın alarak kimi zaman kızın evine haber vererek kimi zaman da haber vermeden giderler. Görücü tayfası genellikle oğlanın annesi, yengesi, ablası ya da kız kardeşi, komşusu gibi kadınlardan oluşur. Görücülüğe giden kişiler aileden aileye değişiklik gösterebilir (K.K9).

Erkek tarafı, günümüzde de bazen kızın evine görücüleri göndermeden önce gizlice görevlendirdiği bir kadını ya da yengelerinden birisini kız evine göndererek kız tarafının kızlarını evlendirmek isteyip istemedikleri hakkında bilgi toplamasını ister. Buna “Ağız yoklama” denilmektedir. Bu kişi kız evine gittikten sonra bilgi toplayıp bu bilgiyi de erkek tarafına haber eder. Görevlendirilen kişi, kız tarafının kızlarını evlendirme konusunda isteksiz olduğunu erkek tarafına iletğinde erkek tarafı bu haberin üstüne başka adayları araştırmaya başlar. Fakat kız tarafının kızlarını evlendirmeye istekli olması durumunda ise erkek tarafı yengeyi tekrar kız evine göndererek kızı görmek için kızın ailesinden izin ister. Kızın ailesi izin verirse görücü tayfası kızı görmeye gider. Geçmişte erkeğin ailesi bazen kız tarafına haber vermeden kızın evine giderdi. Erkek tarafının haber vermeden kız evine girmesindeki amaç, kızın ev halini görmek ve evin temiz olup olmadığını gözlemlemektir. Ama bu durum kız tarafının pek hoşuna gitmemekle beraber kimi kız tarafları, erkek tarafının haber vermeden kızı görmeye gelmesinden dolayı ya görüçülere çeşitli bahaneler öne sürerek kızı göstermezlerdi ya da haber verilmeden geldiği için cevaplarının olumsuz olduğunu bildirirlerdi. Günümüzde ise erkek tarafı genellikle kız tarafına haber vermeden görücüleri kız evine göndermemektedir (K.K9, K.K10).

Görüçüler, kız tarafının olumlu bir haber vermesinin ardından uygun bir vakitte kızın evine giderler. Eve varır varmaz içlerinden biri çok yorulduğunu söyleyerek kızdan bir bardak su ya da çay ister. Gelin adayı görüçülere çay ya da su ikramında bulunurken kızın boyuna posuna dikkatlice bakılır ve fiziki olarak herhangi bir kusurunun olup olmadığı incelenir. Görüçüler, kızın annesiyle ya da kız kardeşleriyle sohbet ederlerken evin her tarafına dikkatlice bakarlar. Evin temiz olması gelin adayının ve annesinin de temiz olduğu anlamına gelir. Ayrıca yıllardan beri anlatıla gelen “Annesine bak kızını al.” Sözü bu durumu çok net bir şekilde açıklamaktadır. Çünkü “Evin temiz olması, kızın annesinin maharetli olması kızın da annesine çektiği anlamına gelir.” Düşüncesiyle kızın annesinin temizliği ve misafirperverliğine dikkat edilir. Görüçüler, kızı beğendiklerinde annesine geliş sebebini açıklarlar. Kızın annesi akşam kızın babasına ve varsa erkek kardeşlerine danışmak için görüçülerden süre

ister. Kızın ailesi, kendi aralarında konuşup anlaştıktan sonra kızın kararını öğrenmek için kıza sorular sorarlar. Kız bu sorular karşısında susuyorsa evlenmek istediği anlamına gelir ve bu durumda kızın razısı alınmış olur. Bazen de kız, davranışlarından ziyade sözlü olarak evlenmek isteyip istemediğini de söyleyebilir. Kızın kararının olumlu olması üzerine kız tarafı, erkek tarafını detaylı bir şekilde araştırmaya başlar. Bu araştırma yaklaşık 3-7 gün sürer. Erkek tarafıyla ilgili araştırma bittikten sonra kararlarının olumlu olması durumunda aracı olan kişiye kararlarını bildirerek evin yolunun onlara açık olduğunu ve damat adayının eve gelebileceğini bildirirler. Fakat kız tarafının kararının olumsuz olması durumunda kızın yaşı, annesinin sağlık problemleri ya da kızın okumak istediği gibi bahaneler üretilerek erkek tarafına kararlarının olumsuz olduğu bildirilir. Bu bahaneler de kız tarafının kararını açık bir şekilde olumsuz olduğuna işaret eder. Bu haberin ardından erkek tarafı başka gelin adaylarına yönelir (K.K9, K.K10).

Kız tarafı, kendi aralarında görüşükten sonra kararlarının olumlu olması durumunda; erkek tarafı birkaç gün sonra damat adayıyla birlikte kızın evine gelir. Kızın ailesi ile damadın ailesi salonda ya da misafir odasında oturup birlikte sohbet etmeye başlarlar. Bu sohbet esnasında damada çeşitli sorular sorularak damadın konuşmasına ve de hitabına dikkat edilir. Bu sohbetten sonra damat tarafıyla gelen yenge ya da damadın annesi, damadı çağırıp başka bir odada gelin adayıyla konuşmasını ister. Damat adayı ile gelin adayı başka bir odada İslami şartlara uygun olarak görüşürler. Bu görüşme de kızın ablası ya da yengesi de bulunur. Damat adayı ile gelin adayı kendi aralarında konuşup evlilikle ilgili düşüncelerini dile getirirler. Bu görüşmede birbirlerini ilk defa yüz yüze görmüş olurlar. Bu görüşme yaklaşık olarak yarım saat sürer. Görüşmeden sonra damat adayı salona ya da misafir odasına geri döner. Gelin adayının yengesi ya da ablası görüşmeden sonra kızın kararını sorar. Kararın olumsuz olması halinde bu karar damadın annesine, yengesine ya da ablasına bildirilir. Fakat kararın olumlu olması halinde ise sessiz kalınır damat adayının kararı beklenilir. Damat adayı da salona döndükten sonra annesine ya da yengesine jest ve mimiklerini kullanarak kararını bildirir. Kararın olumsuz olması durumunda erkek tarafı kız tarafından müsaade isteyerek evden ayrılır. Fakat damat adayının kararı olumluysa, yengesi kız tarafına kızın kararını sorar ama genellikle kız tarafları hemen kararlarını bildirmezler. Erkek tarafından kendilerine birkaç gün süre vermelerini isterler. Bunun üzerine erkek tarafı evden ayrılarak kız tarafının kararını bekler. Kız

tarafı bu süre zarfında erkek tarafıyla ilgili detaylı bir araştırmanın ardında kendi aralarında konuşup kararlarını erkek tarafına bildirirler.

Yörede bazı aileler kararlarının olumlu olmasına rağmen kendilerini ağırdan alarak erkek tarafına hemen haber vermezler. Erkek tarafı da “Kız evi naz evidir.” diyerek çevrede tanınan, herkesçe hürmet edilen büyükleri araya sokarak kız evini ikna etmeye çalışır. Kızın ailesi bu ısrarlar sonucu ikna olduğunda ise erkek tarafının kız isteme merasimi için gelmelerini kabul ederler. Bu haberin ardından erkek tarafı, ailenin en büyüklerine haber verip bu aile büyükleriyle birlikte kızın ailesiyle görüşmek için belirlenen günün akşam saatlerinde kızın evine gider. Erkek tarafında olduğu gibi kız tarafı da akşamki ziyaret için aile büyüklerine haber verir. Erkek tarafı eve geldikten sonra her iki ailenin erkekleri kendi aralarında sohbet ederler. Bu sohbet yaklaşık olarak bir saat sürer. Sohbetin sonuna doğru erkek tarafının en büyüğü niyetlerini belli ederek kız tarafının en büyüğünden kızını ister. Kız tarafının en büyüğü, kızın babasının kararının önemli olduğunu söyleyerek kız babasıyla birlikte başka bir odaya giderek konuşur. Sonrasında bu konuşmaya kızın annesi de katılır. Kız annesi hem kendi hem de kızının kararını bildirir. Kızın aile büyüğü ile kızın babası misafirlerin bulunduğu odaya tekrar geri dönerek misafirlere kararlarını açıklarlar. Kız tarafının aile büyüğü, kararlarının olumlu olduğunu erkek tarafına bildirir. Kız tarafının kararını verdikten sonra erkek tarafı ile kız tarafı kendi aralarında nişan, düğün ve çeyizle ilgili konuşurlar. Bu şartlar iki taraf arasında yapılacak düğünle ilgili olmakla beraber yörede bir adet haline gelen başlık parasıyla ilgilidir. Yörede yaşayan insanlar genellikle hem kız isterken hem de kız verirken başlık parası hakkında konuşurlar. Fakat bazı aileler başlık parasını isterken bazı aileler de başlık parasını talep etmezler. Başlık parası dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi bu yörede de bulunmaktadır. Başlık parası yörede bir gelenek haline gelmektedir (K.K8, K.K9, K.K10).

İki aile büyükleri arasında başlık parası konusunda bir anlaşma yapıldıktan sonra aile büyükleri kızın babasından ve annesinden onay alırlar. Kızın annesi ve babasına sorulduğu gibi erkeğin de anne ve babasının onayı alındıktan sonra erkek tarafının en büyüğü “El Fâtiha” diyerek odada bulunan herkesin Fâtiha duasını okuyarak buna şahitlik etmesini ister. Böylelikle kız ile erkek arasında birliktelik sağlanmış olur. Her iki tarafta bu birlikteliği kabul ettikten sonra kız istemeden sonraki adıma geçilir K.K8, K.K9, K.K10).

Kız istemeden sonra söz kesilir. Söz kesildikten sonra hem damat bir başka kız görmeye gidemez hem de gelin olacak kız bir başkası tarafında istenemez. Her iki aile arasında anlaşma sağlandıktan sonra kendi aralarında sohbet ederek bu mutluluğu paylaşırlar. Böylelikle evliliğe doğru büyük bir adım atılmış olur. Ayrıca kızın annesi, ablaları ve yengeleri hep birlikte misafirler için yemek hazırlamaya başlarlar. Erkek tarafı ise yanlarında getirdikleri kek, kurabiye, şeker, tatlı gibi yiyecekleri misafirlere dağıtmaya başlar. Bazen erkek tarafı kızın evine gitmeden önce bu yiyecekleri hazırlarken bazen de iki aile arasında anlaşma sağlandıktan sonra damat adayının kardeşleri ya da kuzenleri hemen kız evinden ayrılıp alışveriş yapmaya giderler. Kız tarafı, yemekler hazırlanıncaya kadar hem erkeklere hem de kadınlara çay veya kahve ikramı yapar. Yemekler hazır olduğunda ise önce erkeklere sofraya kurulur sonrasında ise kadınlara sofraya kurulur ve yapılan yemekler misafirlerce afiyetle yenir. Misafirler yemek yedikten sonra kız evinden ayrılırlar. Her iki tarafta da bulunan misafirler kızın evinden ayrıldıktan sonra kız tarafında kızın annesi, babası ve kardeşleri ile erkeğin annesi, babası ve kardeşleri kendi aralarında sohbet etmeye başlarlar. Misafirlerden sonra iki aile arasında yapılan bu sohbet, ailelerin birbirlerini daha iyi tanımalarını sağlar. Bu merasim evde gerçekleştiği için çok fazla kalabalık da olmaz. Bu törene akrabalardan en yakın olanlar davet edilir. Erkek tarafı kız evinden ayrılmadan önce ikinci geliş için izin isterler. Kızın ailesi izin verdikten sonra erkeğin ailesi vedalaşarak evden ayrılır. İkinci gelişte oğlan tarafı, baklava alarak kız evine gider ve getirilen bu tatlı, kız evine verilir. İki aile arasında nişanın yapılacağı güne karar verilir (K.K9, K.K10).

3.1.4. Başlık – Mehir ve Taki

Ağrı yöresinde erkek tarafı, kızını beğendikten sonra kız isteme için kızın ailesiyle anlaştıktan sonra belirlenen bir günün akşamında kızın evine giderek kızını isterler. Fakat bu merasimde bütün kız istemelerinde uygulanan bir gelenek vardır. Bu geleneğe başlık, mehir ya da süt parası denir. Yörede genellikle başlık olarak telaffuz edilir. Kız isteme esnasında iki aile arasında anlaşma sağlandıktan sonra konu başlık parasına gelir. Erkek tarafı, kız istemeye kızın evine gitmeden önce yörede diğer aileler tarafında verilen ya da alınan başlık parası ile ilgili bir araştırma yapar. Yörede istenilen ya da verilen başlık parası hemen hemen aynı miktardadır. Fakat başlık

parasının belirlenmesinde ailenin soylu olması, kızın güzelliği, kızın maharetli olması ve de ailesin saygınlığı önemlidir. Çünkü erkek tarafı her zaman gelinlerinin bu özelliklere sahip olmasını ister. Bu sebeple erkek tarafı, kız görme veyahut kız istemeden önce kız ve kızın ailesi hakkında araştırma yapar.

Kız isteme esnasında her iki tarafın anlaşması üzerine erkek tarafının en büyüğü kız tarafının en büyüğüne kız tarafının başlık parası hakkındaki düşüncelerini sorar. Bunun üzerine kız tarafının en büyüğü civar mahallelerde veyahut civar köylerde verilen başlık paraları hakkında konuşur. Burada amaç verilen başlık paralarının miktarını söyleyerek erkek tarafını başlık konusunda ikna etmektir. Kız tarafının en büyüğü bu örnekleri verdikten sonra aklındaki meblağı söyler. Bu meblağın miktarına göre bazı erkek tarafları hemen kabul ederken bazıları da bu miktarı indirmeye çalışırlar. Fakat kız tarafının büyüğü, genellikle kız isteme merasiminden önce kızın annesi ve babasıyla bu konuyu konuşup başlık için ne kadar istediklerini sorar. Kızın ailesi tarafında bir meblağ belirlendikten sonra erkek tarafıyla bu konu konuşulurken kız tarafının büyüğü, kızın ailesiyle belirlediği meblağdan biraz daha fazlasını söyler ki erkek tarafının bu miktarı indirme isteğinde bulunması halinde bu miktarı önceden belirledikleri fiyata getirip erkek tarafıyla bu miktarda anlaşma gayesidir. Bunun üzerine erkek tarafı bu miktarda biraz daha indirmeleri konusunda ısrar da edebilir bazen de aileler arasında bu miktarın sorun olmayacağını söyleyip kabul de edebilirler. Bu durum aileden aileye değişmektedir. Fakat erkek tarafı, genellikle başlık parası ne olursa olsun biraz daha indirim yapılmasını talep eder. Bu talep bazen karşılık bulurken bazen de karşılık bulmaz. İki aile arasında başlık parası belirlendikten sonra aileler arasında resmen anlaşma sağlanmış olur. Aileler artık dünür sayılırlar. Başlık parası konusunda iki aile anlaştıktan sonra erkek tarafının getirdiği ikramlıklar misafirlere dağıtılır ve hep birlikte kız tarafının yapmış olduğu yemekleri yiyip geç saatlere kadar sohbet ederler (K.K9, K.K10, K.K11).

Ağrı yöresinde her ne kadar başlık parasını almak bir gelenek haline gelse de bazı kız tarafları başlık parasını kızlarına çeyiz vermemek şartıyla almazlar. Erkek tarafının da bunu kabul etmesiyle kızın ailesi kızlarını evlendirirken bazı hediyeler dışında kıza çok büyük bir çeyiz vermez. Fakat erkek tarafının gelin ve damadın iğneden ipliğe bütün eşyalarını hazırlamalarını isterler. Bazı kız tarafları ise hem başlık parası almazlar hem de kızlarına çeyiz verirler. Bu gibi durumlar da ise genellikle

erkek tarafı, kızın annesine hediye olarak birkaç bilezik ya da bir meblağ para verir (K.K8, K.K9).

Yörede başlık parasının bir gelenek haline gelmesinin en büyük sebeplerinden biri İslam'da mehir adıyla caiz olmasıdır. İslam'da erkeğin evlenirken eşine verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya başka bir mala mehir denir. Kur'an-ı Kerim'de, evlenen erkeğin kadına mehir vermek zorunda olduğu ve bunu zorla geri almasının caiz olmadığı konusunda ayetler bulunmaktadır (Bakara, 2/237; Nisâ, 4/4, 20, 24, 25; Mâide, 5/5) (<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/808/mehir-ne-demektir> 25.05.2023). Başlık parasının gelenek haline gelmesinin bir diğer nedeni ise kız tarafına düğün ile çeyiz hazırlılarında maddi anlamda yardımcı olmaktır. Çünkü Ağrı yöresinde yaşayan kız ya da erkek tarafı düğün geleneklerine yüzyıllardır sıkı sıkıya bağlıdır. Bu gelenekleri geçmişten günümüze kadar uygulamaya özen göstermişlerdir. Yörede düğünler büyük bir ihtişamla yapıldığı için maddi anlamda aileleri biraz yormaktadır. Bu nedenle yıllardır kızlarını yetiştiren ailelere, maddi anlamda daha fazla yorulmalarını engellemek için başlık parası verilir (K.K8, K.K9). Yörede kız tarafları başlık parasını aldıktan sonra bu paranın çok daha fazlasını harcayarak kızına çeyiz hazırlarlar. Çeyiz hazırlamanın dışında damadın annesine, babasına, kız veya erkek kardeşlerine, ablalarına, amcalarına, yengelerine vb. çeşitli hediyeler alırlar.

Ağrı yöresinde başlık parası yıldan yıla aileden aileye değişiklik göstermektedir. Yörede başlık parası olarak sadece para verilmez. Kız tarafına para dışında bazen altın da verilir. Altın, iki ailenin arasındaki anlaşmaya göre bazen bilezik bazen de tam altın verilir. Verilen bu altınların sayısı veyahut miktarı da aileden aileye değişiklik göstermektedir (K.K9, K.K10, K.K11).

3.1.5. Nişan Merasimi / Nişanlık

Nişan merasimi, eş seçme (kız görme) ve kız istemeden sonra gelişen bir törendir. Genellikle kızların isteği üzerine kızlar için düzenlenen bir tören olarak kabul edilir. Sözler düştükten sonra nişan için hazırlanmaya başlanılır. Törenlerde ve ağırlıklı olarak düğünlerde takılan değerli takılara nişan denir. Nişan günü, her bölgenin gönderdiği hediyeler ve takılar farklılık gösterir (Erdentuğ, 1977, s. 72).

Ağrı y6resinde genel olarak nişan t6reni s6z kesiminden 6ç g6n veya bir hafta sonra yapılmaktadır. S6z kesiminin ardından kız tarafı ile erkek tarafı bir araya gelerek nişan t6reni hakkında konuşurlar. Bu t6renin tarihi her iki ailenin ortak kararıyla belirlenir. Nişan t6reninin yapılacağı tarih belirlenirken okulların açılması ya da kapanması, akrabaların nişana katılmaları i7in m6sait olmaları, havaların g6zel olması, orkestra ya da d6đ6n salonuyla yapılacak anlaşmalar g6z 6n6nde bulundurulur. Nişan t6renin tarihi belirlendikten sonra iki aile nişanın yapılacağı yere karar verir. Nişanın yapılacağı yer aileden aileye değişiklik g6sterir. Fakat y6rede evler 7oğunlukla m6stakil ve bah7eli olduğu i7in nişan t6reni kızın evinde yapılır. Kız evinin k676k olması ya da bah7eli olmaması durumunda ise genellikle nişan t6renleri, hafta sonu yapıldığı i7in bazen yakınlarda bulunan bir okulun bah7esinde de yapılabilir. Yakınlarda herhangi bir okulun bulunmaması ya da okul y6neticilerinden izin alınmaması durumunda ise d6đ6n salonlarında bu t6ren yapılır. Nişan t6reni şehirlerde bu şekilde yapılırken k6ylerde evlerin m6stakil ve bah7eli olmasından dolayı b6yle bir problem yaşanmaz. 76nk6 k6ylerdeki evlerin bah7elerinde veya k6y meydanların da buna benzer t6renler yapılabilmektedir. şehirlerde yapılan nişan t6renleri k6ylerden yapılan t6renlerden farklı olarak d6đ6n salonlarında da yapılmaktadır. Fakat bazı aileler, d6đ6n salonlarının saatlik olması ve de 6cretinin y6ksek olmasından dolayı d6đ6n salonlarına pek sıcak bakmazlar (K.K.12).

İki aile arasında t6renin yapılacağı alana karar verildikten sonra bu sefer de d6đ6ne katılacak misafirler hakkında konuşulur. 76nk6 nişan t6reni, normalde kız tarafı i7in yapılmış gibi g6r6nse de bu t6rene hem erkek tarafından hem de kız tarafından misafirler katılmaktadır. Bu nedenle t6rene kız tarafının ve erkek tarafının davet edeceği misafirlerin sayısı belirlenir ve bu sayıya g6re nişan alışverişi yapılır. Nişan alışverişi yapılırken hem erkek tarafının hem de kız tarafının yapması gereken hazırlıklar vardır. Erkek tarafı, nişan t6reni bah7ede yapılacaksa orkestra ekibiyle anlaşır ve nişan g6n6nden bir g6n 6nce nişanın yapılacağı alana gidip orayı d6zenler ya da nişan, d6đ6n salonunda yapılacaksa d6đ6n salonuyla anlaşır. Kız tarafı ise d6đ6ne gelecek misafirlerin sayısına g6re d6đ6n yemeği i7in alışverişi yapıp yemeği yapacak ař7ıyla anlaşır. Hem erkek tarafı hem de kız tarafı nişana birkaç g6n kala hazırlıklarını bitirip davet edecekleri misafirleri telefonla arayıp t6renin yeri ve saati hakkında bilgi verirler. Nişana bir g6n kala damadın da bulunduğu bir grup, kız evine giderek kızını nişan elbisesini se7mesi i7in alışverişe g6t6r6r. Nişan elbisesinin yanında

geline çeşitli hediyeler de alırlar. Nişan elbisesi seçildikten sonra hem gelin hem de gelinin kız kardeşleri ya da kuzenleri için kuaförden randevu alınır. Yörede gelin, nişan elbisesini seçmeye gideceği zaman yanında ya kız kardeşi ya ablası ya da yengesiyle gider. Çünkü gelinin ailesi, kızlarını tek başına göndermek istemezler. Ayrıca yöredeki gelinlerin çoğu nişan elbisesi olarak genellikle kırmızı, pembe ya da mor renkli bir elbise giyerken damat da takım elbise giymektedir. Çok nadir görülse de gelin törende nişan elbisesi dışında uzun beyaz ya da siyah bir elbise de giyebilir (K.K9, K.K.12).

Nişan hazırlıkları bittikten sonra tören günü beklenilir. Ağrı'da nişan töreni için belli bir saat yok fakat tören genellikle saat 10:00'da başlar. Nişanın yapılacağı gün damadın da içinde bulunduğu bir grup, sabah erkenden kız evine gelerek gelini ve kız kardeşlerini kuaföre götürür. Gelin ve damat misafirler gelmeden törenin yapılacağı alana giderler. Saat 10:00'a doğru misafirlerin gelmesiyle tören başlar. Kız ve erkek tarafındaki misafirler birlikte çeşitli yöresel oyunlar oynayarak eğlenirler. Bütün misafirler geldikten sonra erkek tarafından bir kişi, nişan için getirdikleri takıları yüksek bir sesle sayar ve bütün misafirlerin huzurunda takıları gelin ve gelinin ailesine teslim eder. Bu takılar düğün gününe kadar gelinin ailesinin yanında muhafaza edilir. Misafirlere nişan takıları tanıtıldıktan sonra ailenin en büyük kişisi yüksek bir sesle hem gelinden hem de damattan bahseder. Damat ve gelin için güzel dileklerde bulunarak nişan yüzüğünü önce gelinin sonra ise damadın sağ eline takarak güzel dilekler eşliğinde kurdeleyi keser. Böylelikle gençler artık nişanlı olmuş olurlar. Nişan töreninde yüzük sağ ele takılır fakat evlendikten sonra sol ele takılır. Nişan kurdelesini kesildikten sonra törene katılan misafirler yöredeki türküler ve oyun havaları eşliğinde oynarlar. Erkek tarafı bu esnada misafirlere lokum, kuruyemiş, kurabiye, kek ve çeşitli içecekler ikram eder. Bu ikramlıkların ardından kız tarafı misafirlere öğle yemeği dağıtır. Yemekten sonra ise misafirler orkestra aracılığıyla türküler söyleyip oynamaya başlarlar (K.K7, K.K8, K.K9).

Ağrı'da nişan töreninde misafirlere dağıtılacak yemeği gelin tarafı ikram eder. Öğle yemeğinin ardından tören akşam 16:00'ya kadar devam eder. Törene katılan misafirler, akşamüstü yavaş yavaş her iki aileden müsaade isteyerek törenden ayrılırlar. Bütün misafirler gittikten sonra damat ve ailesi gelinin ailesiyle birlikte sohbet eder. Genellikle bu sohbetten sonra birlikte akşam yemeği yenilir. Yemekten sonra damat tarafı gelin tarafıyla vedalaşıp evden ayrılır. Gelin ve damat nişan

töreninden sonra her ne kadar nişanlı olsalar da dini nikah kıyılmadan görüşemezler. Yörede bazı aileler nişandan hemen sonra gençlerin dini nikahını kıyarken bazıları da düğün gününden birkaç gün önce kıyarlar. Nişan töreninden sonra gençlerin dini nikahı kıyıldığında damadın annesi, gelinin annesinden damadın bazen nişanlısını görmesi için izin ister. Gelinin annesi bu isteği gelinin babasına bildirir. Genellikle dini nikahları kıyıldığı için gelinin babası bu isteği uygun görür. Bu iznin üzerine damat bazen haftada bir bazen de ayda bir gelip nişanlısını görür. Damadın geldiği gün evdeki erkekler evden çıkar ya da erkeklerin işte olduğu bir zamanda damat, nişanlısını görmeye gelir. Erkeklerin evden çıkması ya da evde bulunmamalarının nedeni, damat ile nişanlısının utanmadan sohbet etmeleridir. Damadın nişanlısıyla yalnız görüşmesi uygun görülmediği için bazen yanlarında gelinin yengesi ya da ablası bulunurken bazen de damat ile gelin başka bir odaya geçip sohbet ederler. Fakat gelin ile damat yalnız görüşürken odanın kapısı kapanmaz ki gençler arasında yanlış bir olay yaşanmasın (K.K11).

Damat gelinin evine gelirken geline ve ailesine çeşitli hediyeler getirdiği gibi çeşitli tatlılar da getirir. Sabah saatlerinde yapılan bu ziyaret öğleden sonraya kadar devam eder. Bu durumdan farklı olarak yörede gençlerin çoğu şehir dışına çalışmaya gittikleri için nişanlanan ve farklı şehirlerde yaşayan gençler damat tarafının gelinin ailesinden izin aldıktan sonra geline verdikleri telefon sayesinde de birbirleriyle telefonda konuşup anlaşılır. Geçmişte nişanlanan kızın telefonu olmadığından damadın ailesi nişandan hemen sonra kıza bir telefon vererek nişanlısıyla iletişimde bulunmasını isterlerdi. Bu durum günümüzde hemen hemen her genç kızın telefon sahibi olduğunu düşündüğümüzde biraz daha farklılık göstermektedir. Nişanlanan kızın telefonunun olması durumunda erkek tarafı ekstra bir telefon vermez. Aynı şehirde bulunmayan nişanlılar bu şekilde birbirleriyle iletişime geçmektedirler. Damadın işinden dolayı farklı şehirlerde bulunan gençler, genellikle bayramlarda görüşüp yüz yüze konuşurlar (K.K9).

Nişanlılık süreci hem nişanlı olan gençlerin birbirlerini daha iyi tanımaları, hem de iki ailenin kaynaşması için oldukça önemlidir. Yörede nişan yapıldıktan sonra iki aile arasında damadın nişanlısını görmeye geleceği zamanlar belirlendiği gibi damat tarafının haftalıktan sonra hemen hemen her ay gelinlerini ziyaret etmeleri gerektiği de bir gelenek haline gelmiştir. Damadın annesi, babası, ablası veya yengesi her ay gelini ziyarete giderler. Aile, gelini ziyaret etmeye gittiğinde gelin ve ailesi için çeşitli

hediyeler alırlar. Yörede damadın ailesi gelinini ziyarete gitmediğinde bu durum kız tarafınca ayıplanır. Bu sebeple gelinler damatların aileleri tarafından her ay başı ya da her ay sonu ziyaret edilir. Erkek tarafı ziyaret yapacakları günü kendi aralarında kararlaştırdıklarında bu haberi birkaç gün önce gelinin ailesine bildirirler. Bu ziyaret genellikle hafta sonu sabah saatlerinde gerçekleşir. Erkek tarafı gelmeden gelinin evinde hazırlıklar yapılır ve erkek tarafı beklenilir. Erkek tarafı geldiğinde kapıda karşılanır ve sohbet edilmeye başlanır. Gelin, gelen misafirleri görmeye geldiğinde konuşmadan sadece jest ve mimiklerini kullanarak sorulan sorulara cevap verir. Gelinin bu hareketi damat tarafına olan saygıyı gösterir ve damadın ailesi tarafından takdir edilir. Gelen misafirlere ilk önce çay veyahut kahve ikram edilir. Bu ikramlar yapılırken o esnada gelinin annesi, ablası ya da varsa yengesi mutfakta gelinle birlikte yemek hazırlamaya başlar. Gelin ziyaretinde genellikle kadınlar bir odada erkekler ise başka bir odada sohbet ederler. Yapılan sohbetin hem kadınların hem de erkeklerin duyması için odaların kapıları açık bırakılır. Bu sayede erkeklerin yaptığı sohbet kadınlar tarafından duyulur, kadınların yaptığı sohbet ise erkekler tarafından duyulmuş olur. Bu sohbet yemeklerin hazırlanmasıyla birlikte biter ve yemek için sofraya geçilir. Yemeğe ilk önce erkekler başlar sonrasında ise kadınlara yemek hazırlanılır. Damadın ailesi yemeği yemeye başladığında yemeğin gelin tarafından yapılıp yapılmadığını sorar. Gelinin yapmış olduğu yemekler, damadın ailesi tarafından bilhassa incelenir. Yemekleri gelin yapmışsa yenildikten sonra beğenildiğinde çeşitli iltifatla dile getirilir. Yemekler yenildikten sonra hem erkekler hem de kadınlar salonda birlikte oturup sohbet etmeye başlarlar. Bu sohbet esnasında gelin, misafirlere çay ya da kahve ikramında bulunur. Kadınlar ile erkeklerin aynı odada bulunmaları nedeniyle gelin de bu sohbe katılmak için salona gelerek ayakta bekler bu da damadın babasından izin istemesi anlamına gelir. Damadın babasının izin vermesiyle birlikte gelin sohbe katılmak için oturur. Bu sohbe katılan gelin, damat tarafındaki erkeklerle konuşmaz. Geline soru sorulması durumunda ise gelin alçak bir sesle ya damadın ablasına ya da annesine cevap verir. Bu kişiler de gelinin cevabını soruyu soran kişi ya da kişilere bildirir.

Karşılıklı yapılan bu sohbet akşam saatlerine kadar sürer. Erkek tarafı, kalkmak için gelinin annesinden babasından müsaade ister. Gelinin ailesi müsaade verdikten sonra damadın babası tarafından, yapılan ikramlar için teşekkür edilir. Damadın ailesi gelinin evinden ayrılmadan önce gelinin herhangi bir isteğinin olup olmadığı sorulur.

Bu ziyaret hemen hemen her ay bu şekilde gerçekleşir. Bazen de gelinin annesi ve babası damadın ailesini ziyaret etmek için damadın evine gider. Gelinin annesi ve babası ziyarete geldiğinde damadın annesi tarafından gelinin annesine altın hediye edilir. Yöre halkı tarafından bu bir adet haline gelmiştir. Damadın ailesi ve gelinin ailesi tarafından yapılan ziyaretler bu şekilde gerçekleşirken damat eğer başka bir şehirde ise genellikle nişanlısıyla bayramlarda görüşür, eğer başka bir şehirde değilse genellikle ailesiyle birlikte gelinin ailesini ziyarete gider. Bu ziyaret vesilesiyle nişanlısını görmüş olur. Damat tarafı, birkaç ziyaretten sonra gelinin ailesine niyetlerini belli ederek haftalık için her iki ailenin de müsait olduğu bir günü belirleyerek haftalık için bir tarih belirlemek istediklerini söylerler. Bu ziyaretle birlikte iki aile haftalığın yapılacağı tarihi belirleyip hazırlıklara tamamen başlamış olurlar. Nişanlılık sürecinde gelinin ailesi hem kızına hem de damadına çeşitli hediyeler hazırlarlar. Bunun yanında nişanlılık sürecinde kızlarının çeyizini de hazırlamış olurlar. Yine damadın ailesi de damadın ve gelinin mobilyaların hazırlamaya başlar. Nişanlılık dönemi bu şekilde son bulmuş olur (K.K10).

3.1.6. Nikah Merasimi

Evliliğin resmîyet kazandığı aşamadır. Bu aşama ile aynı zamanda yeni ailenin temelleri de resmen atılır. “Evlilik ilanı veya evlilik, kanunen yetkili bir memur tarafından belirlenir ve tescil edilir. Buna da nikah kıyma denir” (Balcı, 2019, s. 127). Evlilikten resmi veya dini nikahtaki amaç kadın ve erkek birliğini duyurmak, bu birlikteliği toplum nezdinde geçerli kılmaktır. Evlilik sırasında damat ev gelini çeşitli olumsuz güçlerden ve kötü büyülerden kurtarmak için çeşitli uygulamalar kullanılmaktadır (Kosay, 1944, s. 282).

İslam hukukunda erkeğin evleneceği kıza mehir vermesi gerekir. Nikah yapmak için verilecek mehir, olarak genellikle parayla verilir. Ancak bazı evliliklerde taşınır veya taşınmaz gayrimenkul da mehir karşılığında verilmektedir. İslam’ın kurallarına uygun şekilde gerçekleşen evliliklerde düğün yapacak kişilerin malına dikkat edildiği için bu maddi değer münhasıran kıza aittir ve istediği gibi kullanılabilir. Bu maddi değer tamamen kızın isteğine bırakılır (Saydam, 1999, s. 251).

Kıbrıslı Türkler arasında kız ve erkek çocuklar arasındaki ilişki birlikte olmaları uygun görülmediği için, imamla birlikte kız evine gelen tanıkların huzurunda

kız, kapının arkasında durur ve imamın vekilliğini istemesini bekler. Tanıklarla birlikte gelen ve nikahı kıyacak olan imam, kıza “Ben senin vekilin olayım, düğününüzü ben mi yapayım?” sorusuna kız, evet yanıtı verir. Kızın cevap vermesinin gecikme durumunda imam, “Vallahi o mudur?” diye sorar ve kız tekrar “Evet” der. Bu cevabın üzerine imam, camiye gitmek üzere şahitlerle oradan ayrılır ve nikah kıymak için yola çıkar (İslamoğlu, 2004, s. 29).

Ağrı yöresinde çoğunlukla resmi nikah ile dini nikahın kıyıldığı tarih birbirinden farklıdır. Yörede aileler, geçmişten beri dini nikaha daha fazla önem verdiklerinden resmi nikahtan önce gençlerin dini nikahını kıyarlar. Dini nikah, yörede bazen nişandan hemen önce bazen de nişandan sonra kıyılır. İki aile nişandan önce ya da hemen sonrasında kendi aralarında belirledikleri bir günde mahalle veya köy imamını eve davet ederek çiftin dini nikahını kıydırırlar. Her iki aile resmi nikahtan ziyade gençlerin dini nikahının kıyılmasına daha sıcak bakarlar. Çünkü gençlerin, dini nikahının olmaması nişandan sonra kendi aralarında konuşmaları ya da görüşmeleri konusunda dini açıdan engeller çıkarmaktadır. Hatta dini nikah yapılmadan gençlerin telefonda görüşmeleri ya da iletişimde bulunmalarına izin verilmez. Bu nedenle aileler gençlerin önce dini nikahlarını kıydırıp, düğünden önce veyahut düğünden sonra resmi nikahlarını kıydırırlar (K.K6, K.K7).

Gençlerin dini nikahı kıyıldıktan sonra iki ailenin kendi aralarında yapmış olduğu anlaşmaya dayalı olarak düğünden önce veya sonra evlendirme memurlarına, müftülüklere ya da köy muhtarlığına müracaat edilerek resmi nikah başvuruları yapılır. Bu başvurudan sonra nikah tarihi almak için belediyelere başvurulur ve müsait olan tarihler için karar verilir. Nikahın yapılacağı gün bazı aileler, gençleri bu mutlu günlerinde yalnız bırakmak istemezler. Bu nedenle bazen gelin ailesinden; gelinin annesi, babası, kardeşleri, yengesi resmi nikahın yapılacağı gün nikah salonuna giderken damadın ailesi de damat ve geline eşlik ederek birlikte nikahın yapılacağı salona giderler. Bazen de gençlerin resmi nikahı kıyılırken törene damadın ve gelinin yakın arkadaşları dışında her iki aileden de kimse katılmaz. Damat, gelin ve de yanlarında birkaç arkadaşları şahitlik yapmak için nikah salonuna giderler. Belediye tarafından görevlendirilmiş nikah memuru, çiftlerin nikahı kıydıktan sonra damat ve gelin birlikte gelinin ailesinin evine dönerler. Erkek tarafı da kızın evine gelerek hep birlikte düğün hakkında fikir alışverişinde bulunulur. Yörede son yıllarda resmi nikah

nişandan hemen sonra yapıldığı gibi düğünden birkaç gün önce ya da düğünden sonra da yapılabilir (K.K10).

Bu yörede yaşayan insanlar; çoğunlukla din konusunda muhafazakâr oldukları için şehir merkezinde ya da taşrada yaşamaları, evlenirken dini nikahlarının kılılmasına engel değildir. Dini nikahların kılılma tarihleri aileden aileye farklılık gösterse de günümüzdeki ailelerin çoğu düğünden önce evlenecek çiftin dini nikahlarını kıydırırlar. Çünkü gençlerin dini nikahının kılılmaması durumunda gençler arasında yapılan konuşmalarda veya görüşmelerde zina işlenmiş olur ki hiçbir aile bu durumu kabul etmez. Ayrıca ailelerin, dini nikahı resmi nikahtan daha fazla önemsemelerinin bir diğer nedeni de düğünden önce dini nikah kılır akabinde düğün yapılır. Dini nikahtan önce düğün yapılmazken resmi nikah aileden aileye farklı olarak bazen düğünden önce bazen düğünden hemen sonra bazen de düğünden yıllar sonra kılılır. Kimi zaman köylerde yaşayan insanlar, merkeze uzak oldukları için çocukları dünyaya geldiğinde çocuklarının kaydını yaparken resmi nikahlarını kıyarlardı. Hatta geçmişte resmi nikah kılılırken ya da çocukların kaydı yapılırken belediyelere veya nüfus müdürlüklerine para ödendiği için köylerde yaşayan insanlar, bu sebeple resmi nikahlarını düğünden çok uzun yıllar sonra zorunlu kıyarlardı. Bazı aileler de hiç resmi nikâhlarını kıymazlardı. Günümüzde ise Diyanet Başkanlığının özellikle resmi nikahtan sonra dini nikahının kılılması gerektiğini açıklamasıyla birlikte yörede yapılan dini ve resmi nikahlar bu açıklamalar dikkate alınarak yapılmaktadır (K.K10).

3.1.7. Haftalık / Sertıdan / Maldexıstın (Maldexıstan) / Şirinay

Ağrı yöresinde yaşayan insanların tamamına yakını Kürtlerden oluştuğundan genellikle yörede Kürtçe konuşulur. Bu nedenle yörede yaşayan insanlar hem Türklerde hem de Kürtlerde uygulanan bazı düğün törenlerine Kürtçe isimler vermişlerdir. Bu törenlerin ismi farklı olsa da birçok yörede birbirine yakın şekilde uygulanmaktadır. Yörede geçmişten günümüze kadar süregelen bu törenler, eskiden yapılan düğünlerde her zaman uygulanmış olsa da günümüzde çok nadir uygulanmaktadır. Bu törenlerden bazıları; Kürtlerin nişan merasiminden sonra düzenledikleri “Maldexıstın”, “Şirinayı” ve “Sertıdan” törenleridir. Bu törenler, günümüzde haftalık töreniyle birleşmiş olsa da iki aile ilişkilerinin gelişmesi için oldukça önemli sayılırdı. Ağrı’da nişandan sonra iki aile arasında yapılan ilk tören

maldexıstın törenidir. Bu törenin adı Kürtçede “evden çıkarma” anlamına gelmektedir. Geçmişte yörede kız istemeden ve nişan merasiminden sonra gelin baba evinden dışarı çıkmazdı. Nişandan kısa bir süre sonra bu tören yapılır ve bu törenle birlikte gelin artık evden çıkıp dışarıda gezebilirdi. Damat tarafı gelinlerine evden çıkması ve de dışarıda gezmesi için izin vermiş olurlardı. Maldexıstın töreni, kız evinde yapılır ve bu törene her iki taraftan da misafirler davet edilirdi. Kız tarafı her iki tarafın davet ettiği misafirler için çeşitli yemekler yapardı. Misafirler, yemeklerini yedikten sonra hep birlikte türküler söyleyip oyunlar oynarlardı. Yapılan bu törenlerde kimi misafirler geline hediye verirken kimileri de hediye vermezdi (K.K13).

Yörede maldexıstın töreninden kısa bir süre sonra düzenlenen bir diğer tören de şirinay törenidir. Bu törenin adı Türkçe’ de “Tatlılık” anlamına gelmektedir. Şirinay töreni, iki aile üyeleri arasında yapılır ve misafirler bu törene çağrılmaz. Ayrıca bu törenin yapılacağı tarihe erkek tarafı ile kız tarafı birlikte karar verip şirinay törenini kızın evinde yaparlar. Kız tarafı, bu törenden önce gelecek misafirler için yemek yaparken erkek tarafı da törenin yapılacağı gün “Tatlı yiyelim tatlı konuşalım.” düşüncesiyle çeşit çeşit tatlılar getirir. İki aile arasında sade ve gösterişsiz bir şekilde yapılan bu törende her iki aile birlikte yemek yiyip yemekten sonra tatlı yiyerek sertıdan töreni hakkında konuşurlar. Bu törende erkek tarafı tatlı hazırlarken, kız tarafı da erkek tarafı için yemek hazırlamış olur. Ağrı’da bu törenin düzenlenmesindeki amaç iki aile arasındaki ilişkilerin artması ve iki ailenin birbirleriyle olan samimiyetin daha da ilerletilmesi gayesidir. Geçmişte hem köylerde hem de şehir merkezinde düzenlenen bu törenler günümüzde hemen hemen hiç yapılamamaktadır. Ayrıca geçmişte yörede yapılan şirinay töreni, diğer törenlerden bağımsız olarak yapılırken günümüzde tamamen haftalık töreniyle birleşmiştir.

Maldexıstın ve şirinay törenlerinde olduğu gibi sertıdan töreninde de yine aynı şekilde her iki aile kendi aralarında konuşup bu töreni düzenler. Sertıdan töreni, şirinay töreninden farklı olarak törene her iki taraftan misafirler kız evinde toplanıp kendileri için hazırlanan yemekleri yiyip geline çeşitli hediyeler verirler. Bu yönüyle maldexıstın ve sertıdan törenleri birbirine benzemektedir. Yörede bu eğlence törenlerin farklı tarihlerde yapılmasının amacı her iki taraftaki misafirlerin birbirleriyle tanışıp kaynaşmaları esas alınır. Bu törenler kız evinde yapıldığı için bütün masrafları kız tarafı karşılar. Yörede başlık parasının gelenek haline gelmesinin en büyük nedenlerinden biri de bu törenlerdir. Çünkü düğün gününe kadar kızın evinde yapılan

bu törenlerin giderlerini kız tarafı karşıladığından bazen maddi durumu kötü olan kız taraflarına maddi anlamda destek vermek için başlık parası ödenirdi. Hatta kız tarafı bazen bu törenlerden sonra çok borçlu çıkardı (K.K11).

Ağrı'da günümüzde maldexıstın, şirinay ve sertıdan törenlerinin birleştirilmesiyle haftalık töreni ortaya çıkmıştır. Bu üç törenin birleştirilmesinin en büyük nedenlerinden biri günümüzde enflasyonun yükselmesiyle birlikte tören için yapılacak harcamaların çok fazla artmasıdır. Bu sebeple bu iki tören şimdilerde bir tören şeklinde yapıp adına haftalık denilmektedir. Haftalık, nişandan sonra hem gelin tarafının hem de erkek tarafının belirlediği bir günde gelinin evinde yaptıkları bir törendir. Bu törene iki taraf da eş, dost ve akrabalarına haber vererek bu törene katılmalarını isterler. Bu tören genellikle davetlilerin yemek yediği, çeşitli oyunlar oynayıp hem gelin tarafıyla hem de damat tarafıyla tanışıp eğlendikleri keyifli bir merasimdir. Bu merasimin önemi ise misafirlere aileler arasındaki anlaşma detaylı bir şekilde anlatılır. Haftalıkta damat tarafının getirdiği hediyeler yüksek bir sesle anons edilerek misafirlere bilgi verilir. Bu anonstan sonra damat tarafının getirdiği kuruyemişler misafirlere dağıtılır ardında ise yemekler yenilir. Misafirlerle birlikte yemekten sonra halaylar çekilir, ardında ise misafirler izin isteyerek evlerine giderler (K.K9, K.K10).

Haftalık merasiminin günümüzde üç törenin birleşmesiyle oluştuğu için yöredeki bir diğer adı da “Gelin Görmesi” dir. Nişan ile düğün arasında herhangi bir dini bayram olduğunda damat tarafı bayramdan sonra gelin tarafına haber vererek gelin görmeye giderler. Damat tarafı gelin görmeye gitmeden önce gelinlerine çeşitli hediyeler alırlar. Bu hediyelere de “Bayramlık” denir. Damat tarafı bu hediyeleri gelin evine götürüp gelinlerini görüp hediyeleri kendisine takdim ederler. Bu tür haftalıklar, çoğunlukla sabah başlayıp akşama kadar sürer (K.K9).

Resim 2: Haftalıkta çekilmiş bir fotoğraf (24.10.2022)

3.1.8. Düğün Tarihinin Belirlenmesi

Ağrı yöresinde nişan yapıldıktan sonra artık iki aile arasındaki samimiyet daha da ilerler. Aileler arasında bir akrabalık bağı kurulmuş olur. Nişan ve haftalıktan sonra sıradaki aşama düğün tarihini belirlemek ve de düğün yapmaktır. Düğün tarihi aileden aileye değişiklik göstermektedir. Fakat düğünler çoğunlukla ilkbahar ya da yaz mevsiminde yapılır. Düğün tarihi belirlenirken mevsim ve hava şartları göz önünde bulundurulur. Ayrıca okulların tatil olması, düğüne davet edilecek misafirlerin durumu, dini bayramlar dikkate alınarak düğün tarihi belirlenir. Bunun yanı sıra yörede genellikle hem damat tarafı hem de gelin tarafı nişan töreninden sonra araya çok bir zaman girmeden düğün tarihini belirlemek isterler. Çünkü düğün tarihinin belirlenmemesi ya da uzak bir tarihe atılması iki aile arasında çeşitli problemler yaratabilir (K.K8).

Yörede nişan töreninden sonra düğün tarihinin erken bir tarihe alınmasının en büyük sebeplerinden biri yöredeki insanların, hayırlı bir işin araya çok uzun bir zaman girmeden o işin bitmesi düşüncesi yatar. Hayırlı bir işin uzak bir tarihe atılmasının uğursuzluk getireceğine ya da çeşitli sorunların çıkabileceğine inanılır. Bilhassa düğün tarihinde aceleci davranmalarının en önemli nedenlerinden biri de nişan töreni ile düğün arasında uzun bir zaman bulunduğu bazen çeşitli sorunlardan dolayı düğünün ertelenmesi veya her iki ailenin kararıyla nişanın bozulması düşüncesi de vardır (K.K9).

Damat tarafı, nişandan sonra hemen hemen her ay gelinin evini ziyaret ederek gelin tarafıyla olan ilişkilerini daha da ilerletir. Bu ziyaretler her ayın başında ya da sonunda damadın annesi, babası bazen de ablaları ya da kardeşlerince gerçekleşir. Damat tarafı bu ziyaretlerinde başlık parasını ödeyerek, gelin tarafına bir an önce düğün yapmak istediklerini belli eder. Bu istek üzerine gelin tarafı ile damat tarafı belli bir tarihte düğünü yapacaklarına dair anlaşılır. Fakat bazen gelin tarafı kızlarının çeyizlerini hazırlayamadıklarından ya da herhangi bir hastalık durumundan dolayı bu tarihi biraz daha erteleyebilirler (K.K9, K.K11).

Düğün tarihinin belirlenmesiyle her iki taraf da hazırlıklara başlar. Ağrı'da düğüne kadar yapılan törenleri gelin tarafı karşılarken yapılan düğünü de damat tarafı sırtlar. Düğün tarihinin belirlenmesiyle; davetiyeler, orkestra ekibi, düğünde dağıtılacak kuruyemişler, düğün kınası, düğün alanının hazırlanması veya düğün salonunun kiralanması, gelinlik, gelin için kına elbisesi, gelin kuaförü vb. birçok hazırlığı damat tarafı yapar. Gelin tarafı ise kızlarının çeyizini tamamlayıp damada ve ailesine çeşitli hediyeler hazırlarlar. Böylelikle her iki taraf düğün hazırlıklarını bitirmeye gayret eder (K.K8, K.K9).

Ağrı yöresinde bazen nişandan sonra damat tarafı, haftalık yapmadığında ya da gelinlerini her ayın başında ziyaret etmediklerinde gelinin ailesi kırgınlıklarını belli ederek düğün tarihini çok uzak bir tarihe atma konusunda ısrarcı olur. Böyle bir durumda damat tarafı gelinin ailesinden özür diler ya da gelin tarafının en büyük kişisiyle görüşüp kendilerine yardım etmelerini isterler. Bu ihtimal her ne kadar düşük olsa da bazen iki aile arasında tatsız bir olay olarak yaşanmaktadır (K.K12).

3.1.9. Çeyiz

Hepimizin bildiği gibi folklor sahasına ait konu her milletin milli konusudur ve kültürün temelini oluştururlar. Bu nedenle, tüm sosyal bilimlerde olduğu gibi folklor unsurlarının kaynağı da hiç şüphesiz kendi tutum ve davranışları ile toplumsal kuralların (örf, adet, görenek, görenek...) toplum üzerindeki etkisi ile bütünleşmiş insanlardır. Aynı zamanda insanlar, içinde yaşadıkları ve sosyal değer yargıları toplumdan edindikleri değerlerin yaşadıkları toplumdaki sosyoekonomik değişme hızına göre değişmesinde etkin rol oynamaktadırlar (Öztürk, 1983, s. 165).

Türk kültürüne göre aile, toplumun temel unsuru ve en küçük bileşenidir. Bu nedenle aile kurma aşaması çok önemlidir. İnsan hayatında doğum, evlilik ve ölüm olmak üzere üç önemli geçiş dönemi vardır ve bu üç dönemin her biri çeşitli ritüeller içerir. Yaşam ve ölüm, bireyin iradesi ve inisiyatifi dışında olmasına rağmen, evlilik kişisel katılım pratiğidir. Bu nedenle evlilik insan yaşamında önemli bir dönem olarak kabul edilir ve tüm toplumlarda görülür, her aşaması az ya da çok önemlidir. Çeyiz de evlilik geleneğinde çok önemli bir unsurdur ve mevcut ailenin maddi desteği için yapılan bir uygulamadır. Bu gelenek etrafında şekillenen inanç, örf ve adetler biraz maddi nitelik taşımakta ve çeyiz olgusuna daha geniş bir anlam kazandırmaktadır. Bu anlamlar incelenip değerlendirildiğinde, kültürel yaşantımıza bu noktadan bakılarak, bölgesel farklılıklar belirlenerek bütüne yönelik bir bakış açısı (kültürel bütünlük) ortaya çıkmaktadır (Bahşişoğlu, 1998, s. 1).

Çeyiz, cehiz veya cihaz olarak da bilinen kadının kocasıyla evlenmesiyle hazırlayıp getirdiği mallardır. Avrupa'da uzun bir geçmişi vardır. Tarih boyunca kadınların evlilik şanslarını artırmaya, geniş ailelerin gücünü ve zenginliğini artırmaya, hatta zaman zaman ülke sınırlarını ve ulusal politikaları belirlemeye yarayan bir araç olarak görülmüştür. Pek çok geleneksel toplumda damadın başlık parasını ödemesi, gelinin ailesinin yaptığı giderlerinin karşılığı olarak görülür. Bu mübadele, ekonomik niteliğinin yanı sıra, evliliğin onaylanması anlamına da gelir ve iki aile arasındaki dostluğu etkin bir şekilde pekiştirir. Türkiye'de çeyiz, gelinin babasının evinden kocasının evine getirdiği kişisel takı, giysi ve ev eşyalarının çoğu dahil olmak üzere kadının malı sayılan çeşitli öğeleri içeriyordu (Anonim, ty, s. 394).

Göz nuruyla ile yapılan ve sandıkta saklanan; çeyiz ürünleri, battaniye, bez, kumaş, dokuma, örme ve işlemeli giysiler, yatak odası, oda, mutfak, yemek masası ve

banyo araç gereçlerini içerir. Büyük özen ve beceri gerektiren bu dokuma ürünleri, çeyizlerin orijinallerini oluşturmuştur (Kademoğlu, 1999, s. 31).

Çeyiz, evlilik geleneklerinin temel unsurlarından biridir ve birçok Asya ülkesinde kullanılmaktadır. Türkiye'de ve Türkiye'de aile kurumlarının kuruluş sürecinde önemli bir yere sahiptir. Türkiye'de çeyiz geleneğinin çok eskilere dayanan bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü'ne göre çeyiz, "gelin için çeşitli eşyalar" anlamına gelen Arapça' da kurulum anlamına gelen "cihaz" kelimesinden gelmektedir. Ayrıca çeyiz, bir kız çocuğunun baba evinden aldığı belirli bir miktar eşya olarak tanımlanmaktadır. Geleneksel olarak çeyiz, evlenecek kız veya ailesinin el işleri ve incelikli dokumaları ifade eder (Özbağı, 2003, s. 143).

Çeyiz Hakkında; Ağırılık Taşıma, Arınma, Kefaret, bedesten bozma, bohça çıkarmak, çeyiz asmak, çeyiz sermek, çeyiz düzenlemek, çeyiz almak, çeyiz yazmak, defter almak, siparişe gitmek, harç almak, ağır çarşaf almak, keten-çanta makası kesmek, pazarlık yapmak, kıyafete bakmak, kıyafete bakmak, yatağı düzeltmek, yün almak gibi bölgesel tanımlamalar da geliştirilmiştir (Kaya, 2002, s. 75).

Tarih öncesi çağlarda elde edilen malzemeler arasında çeyizle ilgili bir madde bulunmamaktadır. İnsanlık tarihi ile ilgili bir diğer bilgi kaynağı da semavi dinlerin kutsal kitaplarıdır. Kutsal kitaplar; çok tanrılı dinlerin kadına kadınlık atfettiği toplumlarda, tek ve soyut bir tanrıya inanan, doğayı, insanları, aileyi ve hayatın diğer tüm unsurlarını ilahi bilgilere dayalı olarak algılayanların da olduğunu belirtmektedir (Kademoğlu, 1999, s. 373).

Bu betimlemeler; çeyiz sanatçısı kadının gizli yeteneği, Paleolitik çağda keşfedilmiş ve sembolize edilmiştir. "Çeyiz kavramı ne zaman başladı" ve "İlk çeyiz ne zaman başladı? "İnsanın entelektüel, kültürel ve sosyal gelişimi sürecinde bu tür bilgileri aramak gerekir. Neolitik ve Tunç Çağlarında var olduğu bilinen ev eşyalarının bulunması mümkündür ve bunların bir kısmı eve kadın tarafından getirilmiştir. Çatalhöyük'teki bir mezarda bulunan gümüş-altın karışımı bir kirmen, çeyizin ana maddesi olan dokumanın Tunç Çağı'nda yapıldığını düşündürmektedir. Kirman, aşı boyası, değirmen taşı, boncuk kolyeler, örgüler ve saç örgüleri ve bağları; Neolitik ve Tunç Çağı toplumlarında ilkel bir çeyiz kültürünün olduğu ve hepsini üreten teknik ve estetik kültürlerin birikimi olduğu söylenebilir (Kademoğlu, 1999, s. 374).

Hunlar geçmişte çadırlarda ya da birbirine bağlı çadır evlerde yaşarlardı. Bu evlerin gelinleri, çadır evin içini minder ve yastıklar, kilim, minder ve işlemeli keçelerle süsler, çeyizleriyle birlikte getirdikleri işlemeli çarşafın üzerine işlemeli keçe sererlerdi. Bir Hun kızının çeyizi yün, keçe ve deriden kaftan, giysi, çizme, çizme, çanta, sallanan kemer ve gereçlerden oluşuyordu. Hunlar arasında atlar en değerli hediye olarak kabul edilirdi ve evli erkekler eşlerine at veya koyun süslerini "kalın" (çeyiz) olarak verirlerdi. Bu bakımdan bir kız çocuğunun çeyizine heybe, eyer ve koşum takımı düşünmek çelişkili değildir. Hunlar'da arazi önce bir aracı tarafından hazırlanırdı ve ardından cömertçe on binlerce at ve sığır verilirdi. Bilge Kağan, kızını Türgeş Kağan'a hediye etmiş ve karşılığında büyük bir törün almıştır (Kademoğlu, 1999, s. 53).

Türk adetlerine göre kız çocuğu evlenirken çeyiz getirmek zorundadır. Ancak koşantıları evli kalmak kadar önemli değil. Oğuz kızının runesi nedir? Varlığı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ancak yurt adı verilen çadırlarda yaşayan Oğuzların çeyizleri de göçebe yaşama uygun yün, dokuma ve deriden yapılmış giysi ve eşyalar olmalıdır. Destanlardan edinilen bilgilere göre, Oğuzlarda giysilere ton (don), gömleklere kömlek veya könlek denilmekte ve teke derisinden kürk ve külah giydikleri bilinmektedir (Kademoğlu, 1999, s. 56). Osmanlı toplumunda Türklerin en gelişmiş kültürel alanlarından biri de orijinal çeyizi oluşturan dokumacılık ve kadın el sanatlarıydı. Türk zevkleri, Türk tarzları ve desenleri bu segmente hakimdir. Ancak kadınların el sanatları ve çeyiz kültürü de Osmanlı İmparatorluğu'ndaki altı asırlık sanat ve kültür alışverişinden etkilenmiştir. Çeyiz kadın işi olduğu için çeyiz numunelerinin görülmesi, el değiştirmesi, birbirinden numune alınması gerekir ki bu da kadınlar arasındaki sosyal ilişkilerin doğal bir sonucudur. Osmanlı çeyizlerindeki olağanüstü renk, desen ve üslup çeşitliliği, Osmanlı kadınları arasındaki üslup ve örnek alışverişinden beslenmiştir (Kademoğlu, 1999, s. 67).

Çeyiz, kız veya erkek çocuğu olan ailelerde çocukluktan itibaren hazırlanır ve yuva kurarken kullanması için hazırlanan giysi ve ev eşyalarına verilen isimdir. Çeyiz, düğün aşamasının önemli parçalarından biridir. Ağrı yöresinde çeyiz hem kızlar için hem de erkekler için hazırlanılır. Ağrı'da yaşayan insanların çeyizle ilgili gelenekler incelendiğinde şunlar söylenebilir:

Ağrı yöresinde damat tarafıyla gelin tarafı arasında düğün tarihi belirlendikten sonra her iki taraf da çeşitli hazırlıklara başlar. Kuşkusuz bu hazırlıklardan en önemlisi eyizdir. Damat tarafı; gelinin kıyafetini, mutfak eşyalarını ve diğer ihtiyaçlarının tamamını hazırladıktan sonra hem gelinin ailesine hem de yakın akrabalarına da çeşitli hediyeler hazırlamak durumundadır. Damadın ailesi, evlenecek gençlerin evini düzenler: Yatak odası, mutfak ve salon eşyalarını da önceden hazırlayıp düğün gününü beklerler. Geçmişte ailede kişi sayısının fazla olmasından dolayı evlenen kızlar, erkeğin ailesiyle birlikte yaşarlardı. Evlenen gençlere yatak odası olarak evin en büyük odası tahsis edilirdi. Evin en büyük odasının verilmesinin sebebi ise düğün günü ya da düğünden birkaç gün önce gelinin eyizinin getirilmesi, getirilen bu çeyizin evde yaşayan diğer kişilerce kullanılmaması için belirlenen odaya konulmasıdır. Gelinin ailesi tarafından hazırlanan çeyiz miktarı aileden aileye değişir. Kızların eyizi anneleri tarafından küçük yaştan itibaren hazırlanmaya başlanılır. Yörede yaşayan insanlar için kızlarına çeyiz vermek en önemli geleneklerden biri haline gelmiştir. Gelinin eyizinin az olması durumunda düğüne gelen bütün davetliler tarafından ayıplanır ve gelinin ailesi küçük düşürülür. Ayrıca davetlilerin dışında damadın ailesi de gelin ve gelinin ailesi hakkında kötü konuşabilir. Öyle ki damadın annesi, ablaları veya yengesi geline eyizinin çok az olduğunu her fırsatta belli ederler. Bu durum gelinin, damadın ailesi ile olan ilişkisini de olumlu ya da olumsuz etkiler. Gelin, ailesiyle birlikte çeyiz hazırlarken damadın babasına, annesine, amcalarına, yengelerine, ablalarına, erkek veya kız kardeşlerine çeşitli hediyeler almalı ve düğünden sonraki gün bu hediyeleri sahiplerine vermelidir. Gelinin ailesi, kızları için hazırladıkları eyizde genellikle; televizyon, çamaşır makinesi, buzdolabı, tencere takımı, elektrik süpürgesi, halı, yer yatağı (dşek), yastık takımı, yorgan, patik, yazma, damat için eşofman takımı, atal ve bıçak takımı, çay bardağı takımı, su bardağı takımı vb. gibi hem yatak odası hem mutfak hem de salon için çeşitli eşyalar hazırlar. Bazı aileler kızlarına çok fazla çeyiz eşyası verirken bazı ailelerde az eşya verir. Örneğin gelinin ailesinin maddi durumu iyiyse gelinin eyizinde bulunan eşyaların miktarı genellikle daha fazla, ailenin maddi durumu kötü ise gelinin eyizindeki eşyaların miktarı da daha az olur. Hatta bazı kız aileleri, kız isteme esnasında damadın ailesinden başlık parası isteyip bu paranın hemen hemen hepsini kızlarının çeyizine harcarlar. Kimi aileler de damadın ailesiyle anlaşıp ne başlık parası isterler ne de kızlarına çeyiz verirler ki bu duruma çok az rastlanılır. Kız tarafı başlık parasıyla ilgili kararını kız isteme merasiminde belli eder.

Kızın ailesi başlık parasını istediğinde, erkek tarafı bu parayı düğünden önce kızın ailesine vermelidir. Çünkü verilen bu paranın tamamına yakın bir kısmı çeyize harcanır. Erkek tarafının başlık parasını geç vermesi ya da taksit şeklinde vermesi yöre halkı tarafından ayıplanır. Kız tarafına başlık parasının tamamının verilmesi ve kız tarafının çeyiz hazırlıklarını bitirmesiyle erkek tarafıyla birlikte belirlenen düğün tarihi beklenilir. Bazen kız tarafı çeyiz hazırlıklarını bitirmeden erkek tarafı düğün tarihi için kız tarafını ikna eder. Böylelikle düğün tarihi erkek tarafının ısrarı üzerine belirlenmiş olur ve belirlenen tarihe kadar çeyiz hazırlanır. Yörede düğün tarihinin belirlenmesi gelin tarafı ile damat tarafının belirlediği tarihte düğün yapılır. Her iki aile de bu tarihe kadar hazırlıklarını bitirmek için gayret eder. Düğün günü, bazen de gelin tarafının kararıyla belirlendiğinde aile kızlarının çeyiz hazırlıklarına göre bazen erken bir tarihi kabul ederken bazen de bu tarihi biraz daha geç bir zamana alabilirler. Kız tarafı, bazen çeyiz hazırlıklarını erkenden bitirdiğinde erkek tarafıyla düğün tarihi konusunda erken bir tarihte anlaşabilirler. Fakat çeyiz hazırlıkları geç bittiğinde ise düğün günü daha geç tarihlere ertelenebiliyor. Kısacası düğün tarihinin belirlenmesi, kız tarafının çeyiz hazırlıklarına bağlı olduğu da söylenilebilir (K.K8, K.K9, K.K10).

Eskiden damat tarafı düğün günü gelini almaya geldiğinde yanlarında kamyonet ya da çeyizi taşıyacak herhangi bir araçla gelip hem gelini hem de gelinin çeyizini alıp damadın evine götürürlerdi. Fakat son zamanlarda bu durum biraz daha farklılık göstermektedir. Örneğin çeyiz taşıma işi düğünden birkaç gün önce yapılır. Çünkü düğün esnasında çeyiz taşıma işlemi yapıldığında taşımaya yardım eden davetliler, taşıma esnasında çeyizlik eşyalara istemeden de zarar verebiliyorlardı. Bu durumun yaşanmaması için düğünden birkaç gün önce damat tarafı birkaç kişiyle birlikte gelinin evine gider ve gelinin çeyizini alıp damadın evine getirip yerleştirirler. Böylelikle hem çeyiz düğün gününe bırakılmamış olur hem de zarar görmemiş olur. Düğünden önce gelinin çeyizi damadın evine getirilirken çeyizin çok mu yoksa az mı olduğu komşular ve damadın akrabaları tarafından kontrol edilir. Çeyizin az olması düğüne gelen misafirler arasında düğün günü çok konuşulur hatta ayıplanır. Fazla olması durumunda da yine her iki tarafın misafirleri tarafından bahsedilip gelinin ailesi övülür. Düğünden önce ya da düğün günü fark etmeksizin damat tarafı çeyiz almaya giderken genellikle gelinin erkek kardeşleri tarafından çeyizin bulunduğu odanın kapısı kilitlenir ve kapının anahtarı saklanılır. Damat, kapının anahtarını isteyince kapının anahtarının bulunması için damattan para istenilir. Damat ya da damat

tarafının parayı vermesinden sonra anahtar bulunur ve kapı açılır. Kapı açıldıktan sonra ise gelin ve damat için hazırlanan küçük bir yastık gelin sandığının içine konulur ve yine sandığın açılıp içindeki yastığın damat tarafına teslim edilmesi için yine giriş kapısının anahtarında olduğu gibi para istenir. Belli bir miktarda para verildikten sonra sandık açılır ve içindeki yastık gösterilir. Sonrasında ise sandık içindeki yastıkla beraber damat evine götürölmek üzere çeyizin yüklendiği araca yüklenilir. Hem kapının anahtarının bulunması için para verme hem de içindeki yastıkla beraber sandığın verilmesi bir gelenek haline geldiği için kız tarafı çeyizin taşınacağı zaman damadın da taşıma ekibiyle gelmesini istenilir. Hatta öyle ki bu gelenek uygulanırken damat tarafı ile sandığı ya da yastığı veren kişi arasında çok sıkı bir pazarlık yapılır. Damat tarafı çeyizi arabaya yükledikten sonra damat ile gelinin düğün gününden sonra yaşayacakları eve götürölür ve eşyalar dikkatli bir şekilde arabadan indirilip eve taşınır. Taşınan bu çeyiz düğünden sonra gelin tarafından açılır ve kullanılmaya başlanılır (K.K8, K.K9, K.K10).

Resim 3: Çeyiz hazırlıkları (22.09.2022)

Resim 4: Çeyiz hazırlıkları (18.07.2023)

3.1.10. Dügüne Çağrı / Davet

Dügün tarihinin yaklaşmasıyla birlikte iki ailede de hazırlıklar son sürat devam eder. Damat tarafı gelin ile damadın kalacağı evi ve eşyalarını hazırlarken gelin tarafı da çeyiz hazırlıklarını bitirmeye çalışır. Her iki ailenin hazırlıklarını bitirdikten sonra sabırsızlıkla düğün günü beklenilir. Dügün gününden birkaç gün önce erkek tarafı misafirlerini düğüne davet etmek için davetiye bastırır. Bastırılan bu davetiyeler; damadın erkek kardeşi ya da kuzenleri tarafından kapı kapı gezilerek eş, dost, akraba ve komşulara dağıtılır. Şehir dışında bulunan ya da yaşayan misafirlere de telefon açılır ve düğüne davet edilir (K.K9).

Geçmişte bazı aileler davetiye bastırmayıp misafirlere telefon açarak düğüne davet ederlerdi. Bazen de yine damadın erkek kardeşi misafirlerin kapılarına giderek onları sözlü olarak düğüne davet ederdi. Hatta günümüzde bazı gelin aileleri, misafirlerini gelin kinasına davet ederken davetiyeyle değil sözlü olarak davette bulunur. Fakat bu davet etme şekli akılda çok kalıcı olmadığından zamanla davetiye bastırma şekline dönmüştür.

3.2. Düğün Sırası Gelenekler

3.2.1. Düğün Sahasını Belirleme ve Çadır Kurma

Ağrı'da düğünün yapılacağı alan, geçmişten günümüze kadar çeşitli sebeplerden dolayı az da olsa değişiklik göstermektedir. Geçmişte yapılan düğünler; bahçelerde, köy meydanlarında, okul bahçelerinde ya da ahırlarda yapılırdı. Düğün ahırda yapılacaksa düğünden birkaç gün önce damadın ailesi tarafından iyice temizlenip düğün gününe hazır hale getirilirdi. Şimdilerde yapılan düğünler ise geçmişte olduğu gibi bahçelerde, köy meydanlarında, okul bahçelerinde ve düğün salonlarında yapılmaktadır (K.K7).

Ağrı'da düğün sahası, düğün gününden birkaç gün önce damat tarafının kararıyla belirlenir. Kız tarafı düğünün yapılacağı alana çok fazla karışmaz ve düğün alanı erkek tarafının kararına bırakılır. Ağrı'da hem köylerde hem de şehir merkezindeki düğünlerin büyük bir kısmı bahçede yapılır. Düğün salonlarının saatlik ve ücretlerinin yüksek olmasından ötürü düğün sahası olarak çoğunlukla bahçeler tercih edilir. Damat tarafı, düğün sahası olarak bahçeyi seçtikten sonra, düğünden birkaç gün önce damadın erkek kardeşleri ile kuzenleri bahçeyi düzenlemeye başlarlar. Hep birlikte bahçedeki taş, kurumuş yapraklar ya da ağaç dallarını toplayıp sonrasında ise bahçede çukurlar varsa bu çukurları doldurulup çamur olan yerleri kuruturlar. Ağrı yöresinde düğün sahasına çok dikkat edilir. Bunun en büyük nedeni ise misafirlerin bu sahada birlikte doyasıya eğlenip birbirinden farklı yöresel oyunları oynamalarıdır. Ayrıca düğün sahası belirlenirken sahanın büyük olması en önemli durumlardan biridir. Nedeni ise bu yörede yaşayan insanlar aşiret dediğimiz büyük ailelere mensup oldukları için düğünlere katılım oldukça yüksektir. Öte yandan seçilen küçük bir alan misafirlerin yöresel oyunları oynamaları ya da eğlenmeleri konusunda sorun yaratabilir (K.K11).

Düğün tarihinin belirlenmesiyle birlikte düğün sahasının organize edilmesi için düğün organizasyon şirketiyle anlaşma sağlanır ve düğünden bir gün önce şirket çalışanları düğün sahasına gelip düğün için gerekli hazırlıkları yaparlar.

Ağrı'da yapılan düğünlerde misafirlere öğle yemeği dağıtılır. Yörede düğün günü misafirlerin yemek yemesi için büyük çadırlar kurulur. Bu çadırlar sayesinde

günün en sıcak ve güneşli saatlerinde misafirler yemek yerken hava şartları ne olursa olsun rahatsız olmazlar. Ayrıca yörede kadın ile erkeklerin aynı yerde yemek yemesi yanlış sayılır. Kadınlar başka bir çadırdaki erkekler ise başka bir çadırdaki yemek yerler. Düğün günü, her ne kadar güzel havalarda yapılsa da bazen aniden yağmur ya da dolu yağabiliyor. Böyle durumlarda misafirler çadırdaki yemek yedikleri için rahatsızlık duymazlar. Bu çadırlar sadece öğle yemeği için kurulmaz bazen akşam saatlerinde havanın serinlemesiyle de misafirler bu çadırlara girerek eğlenmeye devam ederler (K.K9, K.K10, K.K11).

Düğünler her ne kadar havanın güzel olduğu vakitlerde yapılsa da bazen çeşitli sebeplerden dolayı düğün tarihleri ertelenebiliyor. Böyle durumlarda düğün ertelendiği için havanın soğuk olduğu zamanlarda düğün yapılmış olur. Çeşitli nedenlerden dolayı sonbahara ertelenmiş düğünlerde yine devreye damat tarafının bahçede kurdukları çadırlar girer. Böylelikle misafirler bu çadırlar sayesinde soğuktan korunmuş olurlar.

Kimi aileler ise düğünleri bahçede yapma taraftarı olmayıp düğün salonlarıyla anlaşılır. Düğün salonlarıyla anlaşan ya da bu salonlarda düğün yapan aileler çoğunlukla az misafirlerin katıldığı düğünlerdir.

Yörede yaşayan insanlar genellikle düğünlerini düğün salonlarında yapmaya pek sıcak bakmazlar. Bunun en büyük nedenlerinden biri düğün salonlarının küçük olması ya da misafirlerin kapalı bir alandan ziyade daha ferah ve daha büyük bir alanda olmak istemesidir. Öte yandan düğün sahipleri düğünlerinin evlerinin önündeki bahçede yapılmasının aileye itibar kazandığını da düşünürler (K.K9).

Resim 5: Okul bahçesinde yapılan bir düğün akşamı (09.09.2022)

Resim 6: Düğünden önce kurulan çadırda dağıtılan öğle yemeği (10.05.2021)

Resim 7: Ağrı'da ahırda yapılan bir düğün (01.11.2019)

3.2.2. Resmi Nikah

Ağrı y6resinde 7oğunlukla d6đunden 6nce gen7lerin imam nikahı kıyılır, resmi nikah ise d6đunden sonraya bırakılır. Ailelerin resmi nikahı d6đ6n sonrasına bırakmalarındaki en temel fakt6r, resmi nikah yapıldıktan sonra bazen aileler arasında 7eşitli nedenlerden dolayı herhangi bir problem 7ıktığında ya da aileler d6đ6n konusunda anlaşamadıklarında nişanı istedikleri gibi bozamadıklarından ya da bu evliliği engelleyemediklerinden resmi nikahın d6đunden sonra yapılmasını uygun g6r6rler. Bu g6r6şten farklı olarak kimi aileler de resmi nikahın d6đunden bir ya da iki g6n 6nce yapılmasını isterler. Ailelerin nişandan hemen sonra resmi nikahı yapmayıp d6đ6ne birkaç g6n kala yapmalarındaki ama7 yine herhangi bir problemden dolayı d6đ6n6n iptal edilme durumu yatar (K.K9).

Resmi nikahın kıyılması her ne kadar aileden aileye değişse de d6đunden birkaç g6n sonra resmi nikahın kıyılması i7in gen7lerin ve ailelerin rızası alındıktan sonra randevu alınarak nikah salonunda nikâh kıyılır. D6đunden 6nce resmi nikah yapmayan gen7ler de d6đunden hemen sonra resmi nikahlarını kıydırırlar. Resmi nikahın d6đ6n sonrasında kıyılması ge7mişten g6n6m6ze kadar devam etmektedir. Ge7mişte bilhassa k6ylerde yaşıyan insanlar, k6y6n şehre uzak olması veyahut yolların k6t6 olması gibi nedenlerden dolayı nişandan sonra dini nikahı kıyıp d6đunden uzun bir s6re sonra resmi nikahlarını kıyarlardı. Fakat g6n6m6zde bu durum biraz daha farklı olarak d6đunden kısa bir zaman sonra aileler ve 7iftler arasında karar verildikten sonra damat ve gelin birkaç kişiyile nikah salonuna gidip resmi nikahlarını kıyarlar. Ağrı'da gen7lerin nişandıktan sonra kendi aralarında konuşmaları veya g6r6şmeleri i7in dini nikahları kıyılırken resmi nikah d6đunden kısa bir zaman 6nce ya da d6đunden sonra kıyılır (K.K9, K.K10).

3.2.3. Gelin Alma / Gelin Getirme

"Gelin alma veya gelin g6t6rme, kızı baba evinden alıp kocasının evine g6t6rmektir. Bunlardan bir7oğu bazı yerlerde gelin g676, gelin yer değiştirilmesi olarak da bilinmektedir (Ataman, 1992, s. 43). Anadolu'da gelin almaya giderken damat arkadaşları ve sağdı7ı tarafından hazırlanır ve tıraş edilir. Damadın tıraşının ayrı bir yeri vardır. T6rkiye'nin bir7ok yerinde olduğu gibi Trabzon'da da damadın saçını ve

sakalını kesmek, düğünlerin önemli prosedürlerinden biridir. Yörede damat düğün günü berberde tıraş olmasına rağmen tören bağlamında yeniden tıraş olur (Güçlü, 2004, s. 134). Yakut Türkeri, kendi toplumları dışında zorunlu evlilik geleneği nedeniyle, gelin alayı gelin için düğün gününden önce gelin evine gelir. Yakut Türklerinde düğün alayı gecesi olan "Bissirem honuk", bazen düğün yemeği olarak da adlandırılan bu gecede pişirilen en lezzetli yemektir. Olağanüstü yiyeceklere "bissirem" de denir (Pekarskiy, 1945, s. 111).

Ağrı yöresinde düğün günü damat tarafı sabah erkenden uyanır ve gelini babasının evinden kocasının evine getirmek için gerekli hazırlıkları yapar. Düğün günü damat tarafında küçük çocuklar da dahil olmak üzere herkese bir görev verilir. Damat ve sağdıçları sabah erkenden uyanıp kuaföre gidip tıraş olurlar. Damat ve sağdıçların tıraşı bittikten sonra gelinin evine giderek gelinin makyajının yapılması için kuaföre götürürler. Damat ve gelinin kuafördeki işi bittikten sonra gelini tekrar baba evine bırakırlar. Bu sırada damadın ailesi de misafirler gelmeden düğün alanıyla ilgilenip eksikleri tamamlamaya çalışır. Misafirler düğün evine saat sekizden itibaren gelmeye başlarlar. Misafirler geldikten sonra saat on gibi damadın da içinde bulunduğu arabayla konvoy oluşturup gelin evine doğru yol alırlar. Konvoyda en öndeki arabada kameraman, davulcu ve zurnacı bulunur. Kameraman, arabaların hareket etmesiyle birlikte her şeyi kaydetmeye başlar. Davulcu ve zurnacı ise arabaların hareket etmesiyle davul ve zurnayı çalmaya başlarlar. Konvoydaki misafirler de arabaların camlarını açarak ellerindeki halay bezlerini sallamaya başlarlar. Ağrı'da yapılan düğünlerde, kız almaya gidilirken bazen küçük bazen de çok büyük kazalar yaşanmaktadır. Bu kazaların olma nedenlerinden biri düğün konvoyunda bulunan misafirlerin, kamera kayıtlarında bulunma ve arabayla birbirlerini geçme ihtirasıdır (K.K9, K.K10).

Düğün konvoyu gelinin evine vardığından sonra bütün misafirler, gelinin ailesi tarafından karşılanır. Damat ve serdewati yani toy başı denilen kişi arabadan inip gelinin ailesiyle selamlaştıktan sonra eve girmeye çalışırlar. Fakat evin kapısı gelinin kardeşleri ya da kuzenleri tarafından kilitlenir. Düğün başının kapıyı tutan kişiyle sıkı bir pazarlık yapmasının ardından kapıyı tutan kişiye para verilir ve kapı açılır. Damat içeri girip gelin ve ailesiyle son kez fotoğraf çektikten sonra misafirlerin iyi dilekleri eşliğinde evden çıkar. Gelinin baba evinden ayrılması hem gelin için hem de ailesi için çok duygusal olur (K.K9, K.K10).

Damatla gelin güzel dilekler ve dualar eşliğinde evden çıkarak, gelin arabasına binerler. Düğün konvoyu gelini aldıktan sonra, gelinin babasının evinden ayrılıp damadın evine gitmek için hareket eder. Yörede gelin alındıktan sonra düğün evine gelinirken gelin ve damadın içinde bulunduğu arabanın önü mahalledeki gençler ve çocuklarca kesilir. Damat bu yolu kesen kişilere para verdikten sonra yol açılır ve damadın evine gelinir. Gelin, arabadan iner inmez gençler silahlarla havaya ateş etmeye başlarlar. Yörede gelinin kazasız belasız damat evine getirildiğini etraftaki kişilere duyurmak için silahla ateş etme bir adet haline gelmiştir. Ancak son zamanlarda yaşanan kaza ya da etraftaki komşuların rahatsız olmasıyla bu adet uygulanmamaktadır. Fakat bu adet şehir merkezindeki düğünlerden ziyade çevre köylerde hâlâ yaşatılmaktadır (K.K9, K.K10).

Damadın evine gelin getirildikten sonra misafirler, daha önce hazırlanan çadırlardaki sandalyelere otururlar. Misafirlere öğle yemeği dağıtmadan önce takı töreni başlar. Takı töreni kameraman tarafından kamerayla kayıt altına alınır veya damat tarafı takı atanların isimlerini küçük bir deftere yazarlar. Takı töreninin sonunda gelen takılar sayılır ve ne kadar takının atıldığı yüksek bir sesle misafirlere söylenilir. Takı töreninden sonra önce erkeklere sonrasında ise kadın ve çocuklara öğle yemeği dağıtılır. Yemek yiyen misafirlere bazılarını akşam düğüne gelmek şartıyla düğün yerinden ayrılırlar. Kimileri de yemekten sonra orkestranın çalmasıyla birlikte yöresel oyunları oynarlar (K.K8).

Resim 8: Düğün konvoyu (22.07.2018)

Resim 9: Gelin getirme (21.05.2022)

Resim 10: Gelin alma (04.04.2023)

3.2.4. Düğün Yemeği

Ağrı yöresinde yapılan düğünlerin hepsi yemeklidir. Yörede düğün sahibinin misafirlere yemek vermemesi yörede çok büyük bir ayıp sayılır. Düğünlerde yemek vermeyi bırakın yemeğin az dağıtılması bile hem gelin hem de damat tarafındaki misafirler arasında konuşulur. Düğün yemeği öğle vakti damadın evinde verilir. Düğün yemeğinin hazırlığı düğünden bir hafta önce başlar. Bütün malzemeler damat ve ailesi tarafından hazırlanılır. Ağrı yöresinde düğünler genellikle ilkbahar ve yaz aylarında yapıldığı için yemeğin dağıtılacağı çadır ile yemeği yapacak aşçı önceden ayarlanır. Düğün yemeği için düğünden bir gün önce aşçı düğün evine gelir ve yemek için gerekli hazırlığı yapar. Ön hazırlığının yapılmasının en önemli sebebi ise düğün günü yemeğin takı töreninden hemen sonra hızlıca dağılmasıdır. Bu nedenle düğün günü sabah namazından hemen sonra yemeği yapacak aşçı, düğün evine gelir ve yemeği yapmaya başlar. Düğün yemeği genellikle kiler ya da garajda yapılır. Yöredeki düğün yemeği olarak genellikle kırmızı ve beyaz etli yemek, pilav, tatlı, yoğurt ya da cacık yapılır. Yemeğin yanında içecek olarak kola ayran ve su dağıtılır. Ağrı'daki düğünlerde içki bulundurulmaz (K.K8).

Aşçı erken saatlerde yemek yapmaya başladığında damat tarafından birkaç kişi ona yardımcı olarak verilir. Düğün yemeği hazırlanana kadar aşçı dışından kimse yemeğin tadına bakmaz. Misafirler takılarını taktıktan sonra sıra yemeğe gelir. Yemek kazanları damadın babası ya da toy babası denilen kişi gelip bahşiş verene kadar açılmaz. Bu adete “kazan ağzı açma” denir. Yemeği yapan aşçı bahşişini aldıktan sonra yemeği tabaklara koymaya başlar. Geçmişte yemekler demir tabaklara konulurken günümüzde daha çok plastik kaplara konulmaktadır. Düğünlerde demir kapların yerine plastik kapların tercih edilmesindeki temel amaç hem kullanışlı olmaları hem de yemekten sonra direkt çöpe atılmasıdır. Geçmişte demir kaplar kullanılırken en büyük sorun düğünden sonra kimin bu kapları yıkayacağıydı (K.K8).

Yörede geçmişte düğün günü damat tarafı, düğün yemeği için herhangi bir aşçı tutmazlardı. Düğün yemeğini köylüler hep birlikte toplanıp damadın evinde birlikte yaparlardı. Yani Ağrı'daki düğünlerde köylüler hep birlikte imece usulüyle düğün yemeklerini hazırlarlardı. Fakat bu yardımlaşma geleneği günümüzde çok az uygulanmaktadır. Özellikle şehir merkezinde damat tarafı, daha önce anlaştığı bir

aşçıya düğün yemeği için gerekli malzemeleri hazırlar ve yemeği yapacak aşçı sabah erkenden düğün evine gelip yemek yapmaya başlar (K.K8).

Yemekten sonra orkestranın çalmasıyla birlikte düğünde misafirler yöresel oyunları oynamaya başlarlar. Yörede yapılan düğünlerde çoğunlukla halay oynanır. Bu oyunlara gelin ve damat da katılır. Gelin ve damat düğün oynamaya başlamadan önce gelinin gelinliğine, damadın ise yakasına para takılır. Gelinin damatla birlikte el ele halayda oynamasına “gelini kuyruklama” adı verilir (<https://www.kent04.com/haber/12146226/agri-dugun-gelenekleri> 28.06.2023).

3.2.5. Düğün Oyunları

Ağrı yöresinden düğünlerde birbirinden farklı birçok oyun çeşidi vardır. Fakat düğün deyince akli ilk gelen oyun çeşidi halaydır. Kız isteme, nişan, haftalık ve düğün merasimlerinde misafirler tarafından en çok tercih edilen oyun çeşidi halaydır. Halay başladığında; küçük büyük, yaşlı genç, kadın erkek fark etmeksizin herkes halaya katılır. Yörede halay dışında köylerde ve ilçelerde çeşitli oyunlar da oynanmaktadır. Yöredeki diğer oyunlar:

3.2.5.1. Ağrı Sallaması

Ağrı'daki köylerde en fazla tercih edilen oyundur. Misafirler davul ve zurna eşliğinde bu oyunu oynamaya başlarlar. Bu oyunun figürleri çok basit olduğundan düğüne gelen herkes tarafından kolaylıkla oynanılan bir oyundur.

3.2.5.2. Basso (Besra)

Bu oyun çeşidi davul ve zurna eşliğinde oynanır. Bu oyunun kaynağının Besra adlı güzel bir kızın yeteneklerini öven hareketler olduğu sanılmaktadır. Bu oyunu erkek kız fark etmeksizin birlikte oynayabilirler.

3.2.5.3. Laççi

Bu oyun çeşidi kızlar tarafından oynanan bir kız halayıdır. Ağır ve hızlı olmak üzere iki bölümden oluşur. Oyundaki figürlerin ceylanı canlandığı söylenir. Oyuna davul-zurna eşlik eder.

3.2.5.4. Zeyno

Davul ve zurna eşliğinde oynanan orta hızda bir kız oyunudur. Geçmiş XIX. yüzyıla dayanmaktadır.

3.2.5.5. Çep

Davul ve zurna eşliğinde oynanan ağırlama niteliğinde bir kız halayıdır. Taşlıçay, Diyadin ve Doğubeyazıt yörelerinde oynanır.

3.2.5.6. Koffi

En az altı kişiyle davul ve zurna eşliğinde oynanan orta hızda bir kız oyunudur.

3.2.5.7. Sarma

Tutak ve Patnos yöresinde davul-zurna eşliğinde oynanan bir kız halayıdır.

3.2.5.8. Hessike

Davul ve zurna bazen de tulum eşliğinde kadın ve erkeklerin birlikte oynadığı bu oyun, ağırlama ve hoplatma bölümlerinden oluşmuştur.

3.2.5.9. Çimen-i Çiçek

Ağırlama ve hoplatma bölümlerinden oluşan, en az altı kişinin oynadığı sözlü bir oyundur. Çalgı olarak davul ve zurna bazen de akordiyon kullanılır.

3.2.5.10.Meyriko

Kadınların oynadığı bir oyundur. Baştaki oyuncu, müzik eşliğinde tek başına bazı figürler yapar, öbür oyuncular da el çıparak onu coştururlar. Daha sonra toplu olarak oyuna geçilir.

3.2.5.11.Çoban Eli

İki kişinin elde sopalarla oynadığı bu oyun ağırlama ve hoplatma bölümlerinden oluşur. Oyuncular sopaları kılıç gibi kullanırlar. Bu oyun Doğubeyazıt, Cumaçay ve Diyadin yöresinde oynanır.

3.2.5.12.Ömer Ağa

Davul ve zurna eşliğinde altı erkeğin oynadığı bir oyundur. Yeldirme ve hoplatma bölümlerinden oluşur. Zedikan, Eleşkirt, Toprakkale ve Köseadağ da oynanır.

3.2.5.13.Ağrı Gülüm

Altı erkeğin oynadığı hızlı bir oyundur. Oyuna davul-zurna, bazen de klarnet eşlik eder. Doğubeyazıt, Diyadin ve Aladağ yörelerinde yaygındır. Bunların dışında, Tıllara, Dümme, Gelin Gel Bara, Nuray, Köylü Kızı, Hene, Nare, Daldala ve Lurke gibi halaylar vardır.

3.2.5.14.Serhat Barı

Erkeklerin oynadığı bir bardır. Oyuncular birbirlerine çok yakındırlar. Omuzlar bitişik, eller ya bele sarılmış ya da aşağıdan birleştirilmiştir. Tutak ve Hamur çevresinde yaygın olan ve davul-zurna eşliğinde oynanan bu oyunda yiğitlik ve mertlik figürleri yer alır.

3.2.5.15.Koçaklama Barı

Ağır ağır başlayan ve hızı giderek artan bir erkek barıdır. Davul ve zurna eşliğinde altı kişiyle oynanır.

3.2.5.16.Yüksel Barı

Altı kişiyle oynanan hızlı bir erkek barıdır.

3.2.5.17.Sürgün Barı

Ağırdan hızlıya geçen ve çeşitli ayak figürleriyle belirgin olan bir erkek oyunudur. Doğubeyazıt ve Patnos yörelerinde oynanır.

3.2.5.18.Ata Barı

Altı kişiyle oynanan hızlı bir oyundur.

3.2.5.19.Ülker Barı

Kadın barıdır. Altı kişiyle oynanır. Ağır ve yellenme bölümleri vardır. Ağrı ilindeki halk oyunları içinde köy orta oyunu niteliğindeki Köse Gelin Oyunu ayrı bir yer tutar. Anadolu seyirlik oyunlarına iyi bir örnek olan Köse Gelin Oyunu, kırsal kesimdeki toplumsal yaşamı renklendiren köy orta oyunlarının en yaygınıdır(<https://www.folklor.gen.tr/halk-oyunlari/halay-oyunlari/agri-yoresi> 28.08.2023).

3.2.6. Misafir Karşılama

Ağrı yöresinde yapılan düğünler, oldukça kalabalıktır. Düğünlere hem şehir içinden hem de şehir dışından birçok misafir katılır. Yörede yapılan düğünlere katılan misafirlere saygı gösterilir. Yörede yaşayan insanların, misafirlerine saygı göstermeleri ve düğüne gelen misafirlerle ilgilenmenin kişinin toplumdaki itibarını yükseltir. Düğünlerde hem şehir içinden hem de şehir dışından misafirler katıldığı için düğün

sahibi bu misafirlere çok büyük bir hürmet gösterir. Öyle ki şehir dışından katılacak misafirlerin konaklayacakları yerleri bile düğünden önce belirlerler. Hatta bazen damat tarafı ya da gelin tarafı, şehir içinde ya da şehir dışında yaşayan misafirleri, düğünden önce bizzat kendileri gidip getirirler. Bunun yanında düğünden sonra da yaşadıkları yere yine kendileri götürürler. Düğünden önce ya da düğünden sonra misafirlerin istekleri yerine getirilir.

Yörede yapılan düğünlerde misafir karşılamaya çok büyük önem verilir. Çünkü düğüne gelen misafirler karşılanmadığında bu hareket büyük bir ayıp sayılır. Karşılanmayan bir misafir, düğün sahibiyle vedalaşmadan düğün alanından ayrılabilir. Fakat yörede yapılan düğünlere katılan misafirler, düğünün yapıldığı alanın girişinde damadın ailesi tarafından karşılandıkları gibi düğünden ayrılmadan önce de damat ve damadın babasından izin aldıktan sonra düğün alanından ayrılırlar (K.K8).

Ağrı yöresinde düğün gününe katılan misafirlerde olduğu gibi gelin kınasına ya da damat kınasına katılan misafirler de törenin yapıldığı alanın girişinde gelinin ve damadın ailesi tarafından karşılanır. Gelin kınasına katılan misafirler, törenin bitmesine yakın gelin ve gelinin ailesinden izin aldıktan sonra tören alanından ayrılırlar. Gelin kınasında olduğu gibi damat kınasının yapılacağı akşam kınaya damadın arkadaşları ile civarda oturan gençler katılırlar. Bu genç misafirleri ise damat ve sağdıçları karşılar. Karşılanan misafirler törenin sonuna doğru damat ve sağdıçları ile vedalaşıp düğün alanından ayrılırlar (K.K8).

3.2.7. Kına Gecesi

Ağrı yöresinde düğünler iki gün devam eder. Düğünün başladığı ilk günün akşamında gelinin evinde “gelin kınası” yapılırken ikinci gününde ise damadın evinde gerdekten önce “damat kınası” yapılır. Gelin kınasında hem gelin tarafındaki kızlar hem de damat tarafındaki kızlar eğlenirken damat kınasında ise her iki ailenin erkekleri birlikte eğlenir. Yörede kızlar ve erkekler bu kına gecelerinde gönüllerince eğlenirler (K.K9).

3.2.7.1. Gelin Kınası

Evlenip yeni bir hayata adım atan kız çocukları için evliliğin en önemli aşamalarından biri kına gecesidir. Kına kelimesi Türkçeye Arapça “hınna” kelimesinden gelmektedir (Yılmaz, 2010, s. 12). Eski Türk düğünlerinde kına gecesi en parlak gece veya kız gecesi olarak da bilinir (Ataman, 1992, s. 11). Kına gecesi, düğünden bir gün önce gelinin evinde yapılan bir törendir. Bazı yerlerde damada kına da yakılabilir. Bu akşam eğlenceler düzenlenir, mani ve türküler söylenir, türküler eşliğinde oyunlar oynanır. Söylenen bazı türküler gelini ve annesini ağlatır (Gözcü, 2019, s. 148).

Farklı Türk topluluklarında kına gecesi ile ilgili çeşitli adetler vardır. Örneğin Kıbrıs Türk kına gecesi, gecenin kararmaya başlamasıyla birlikte sağdıçların kına tepsisi adı verilen tepsilerin ortasına mum yakarak çevredekileri kına yakmaya davet etmesiyle başlar. Bu uygulamaya kına girdapları denir. Köy meydanları, kahvehaneler gibi kalabalık yerlerde toplanan beyler, davul zurna eşliğinde kız evlerine giderler ve kapıda kendilerini karşılayan yengelerden sağdıçlara tepsiler dolusu kına verilir. Kına tepsileri getirilir, damadın önüne sofraya kurulur, hazır bulunan misafirler sepetlerden fındık alırdı. Bu arada sağdıçlar damadın elinin baş veya küçük parmağına kına yakıp kırmızı bir mendille bağlarlar. Kına tepsisi daha sonra sağdıçlar eşliğinde kadınların toplandığı gelin evine götürülür. Adam, kapının yanında kına tepsisi etrafında mandala, zeybek, sirto gibi oyunlar oynandıktan sonra tören sona erer ve geri döner (Balcı, 2019, s. 134).

Afradın düğün günü, erkeklerin düğün salonuna girmesine izin verilmez. Düğün salonunun kapısında sadece bir adam beklemektedir. Düğün başladıktan sonra dışarıdan erkeklerin girmesine engel olmak için adam oraya kilitleti. Daha sonra gelin ve kızının da çaldığı müzik aletleri eşliğinde kadınlar doyasıya eğlendi (Ergin, 2007, s. 44). Erkeklerin düğünlerine sadece erkek misafirler davet edilir ve onlar da yenir, içilir ve eğlenilir. Asbab gecesi ve kına gecesinden sonra gelinin kınası yakılarak baba evinden çıkarılır. Sabah gelinin damat evine getirildiği gün, gelin evinin dışında geniş avlulu bir evde supa töreni yapılır. Süpha mutfağı, kuru üzümlü pilav, kuzu eti, kaburga, zerde gibi tüm yemekleri kapsayan bir terimdir. Düğüne gelen misafirlere şufa yemeği ikram edilir ve düğün akşam biter (Ergin, 2007, s. 63).

Ağrı y6resinde d6đ6n g6n6nden bir g6n 6nce akşam saatlerinde kimi aileler kız evinde, kimi aileler okul bah6çelerinde, kimi aileler de d6đ6n salonlarında gelin i6in kına gecesi yapmaktadır. Eskiden bu kına gecesine sadece kadınlar ve 6ocuklar katılırdı. Gelin kınasını gelin tarafı d6zenlerdi ve kınaya damat tarafından erkeklerin katılmasına pek izin verilmezdi. Damat da dahil olmak 6zere erkek tarafındaki erkeklerin bu t6rene katılmalarına uygun g6r6lmezdi. Yapılan bu kına gecelerine ge66 kızlar katıldıkları i6in damat tarafındaki erkeklerin bu t6rene katılması i6in gelinin babasından ya da abilerinden izin almak gerekirdi. Hatta damat bile gelinin ailesinin izni olmadan gelin kınasının yapılacağı alana gelmezdi. Fakat g6n6m6zde ge6mişe nazaran damatlar sağdı6larıyla birlikte gelinin ailesinden izin alıp gelin kınasına katılmaktadırlar (K.K9).

Ağrı'da gelin kınaları, d6đ6n g6n6nden bir g6n 6nce genellikle saat 18:00' da başlar ve misafirler bu saatten itibaren kınanın yapılacağı alana yavaş yavaş gelmeye başlarlar. Ge6mişte gelin kınaları, kız tarafına ait bah6çelerde ya da okul bah6çelerinde yapıldığı gibi şimdilerde de yine kız tarafına ait bah6çelerde, okul bah6çelerinde ya da d6đ6n salonlarında yapılmaktadır. Eskiden gelinlerin kına gecelerinde daha 6ok teypten m6zik a6ılır ve misafirler bu m6zik eşliğinde oynamaya başlardı fakat bu durum son zamanlarda biraz daha farklılık g6stermeye başladı. Artık kına gecelerinde teypten ziyade daha 6ok d6đ6n 6algıcıları veya orkestracıları damadın ailesi tarafından tutulur ve gelinin evine gelin kınası i6in g6nderilir. Bu 6algıcılar sayesinde ge66 kızlar ve misafirler gelinin kına gecesine daha b6y6k bir heves ve heyecanla giderler. 6algıcıların kınanın başlayacağı saatte 6almaya başlamalarıyla misafirler gelmeye başlarlar. Misafirler kına gecelerine katılırken 6oğunlukla elleri boş gelmezler. Gelirken 6eşitli hediyeelik ev eşyaları ya da altın, para gibi değerli eşyalar getirirler. Kına başladıktan sonra yaşlı misafirler sandalyelerde otururken ge66 kızlar 6eşitli hep birlikte y6resel oyunlar oynamaya başlarlar. Kınanın bitmesine yakın bir saatte gelin tarafında sesi g6r bir kadın elinde bir 6rt6yle davetlilerin oturduğu yere giderek 6rt6y6 a6ar ve misafirlerin getirdikleri hediyeleri, y6ksek bir sesle hediyeiyi getirenin adını soyadını ve ne hediye getirdiğini s6yler. Hediyeler toplandıktan sonra ev eşyası ya da 6eşitli takılar geline verilir fakat misafirler tarafından getirilen altın veya para gelin tarafına verilir ve bu da Ağrı'da bir gelenek haline gelmiştir. Hediyeler toplandıktan sonra misafirlere kına, 6erez ve 6eşitli i6ecekler ikram edilir. Ağrı y6resinde gelinler kına gecesinde genellikle pembe veya kırmızı elbiseler giyerler. Gelinin kına

gecesinde giyeceği elbiseyi damat tarafı alır. Damat tarafı kınadan birkaç gün önce gelinin evine gelir, gelini ve yengesi ya da kız kardeşi ile kına elbisesini almaya giderler. Bu elbiseler sadece gelin kınasında giyileceği için genellikle kiralanır. Kına gecesinde gelin, kınadan önce beğendiği ve kendisi için alınan elbiseyi giyer. Kınanın bitmesine yakın gelin kınanın yapıldığı alanın ortasında bir sandalyeye oturtulur. Bu esnada genellikle biraz daha duygusal türküler söylenilir. Gelin ve gelinin ailesi bu türküler eşliğinde duygusallaşıp ağlamaya başlarlar. Gelinin arkadaşları tarafından bir tepsi ya da leğende kına hazırlanır. Kına hazırlandıktan sonra gelinin ellerine sürmeden önce gelinin arkadaşları, ışıkları kapatarak ellerinde mumlar ve kına tepsisi ile gelinin etrafında türküler söyleyerek dönerler. Sonrasında ise ışıkları açıp gelinin ellerine kına sürmek isterler fakat gelin ellerini açmaz. Bunun sebebi ise gelinin, damadın annesinden hediye istemesidir. Damadın annesi gelinin her iki eline birer altın koyacağının sözünü verir. Gelin bu sözden sonra avcunu açar ve önce gelinin avcuna kına sürülür sonrasında ise damadın annesinin verdiği altın, gelinin avcuna konulur. Gelinin her iki eline kına sürüldükten sonra kırmızı bir mendille her iki eli bağlanılır. Gelinin ellerine kına sürüldükten sonra gelin ve annesi birbirine sarılır ve duygusal türküler eşliğinde ağlaşmaya başlarlar. Davetliler de gelin ve annesinin karşılıklı ağlaşmalarını görünce onlarda duygulanıp ağlarlar. Daha öncesinde de bahsedildiği gibi Ağrı yöresinde, geçmişte damadın veyahut erkeklerin kına gecesinde katılması çok uygun görülmezdi. Hatta bu törene katılmak isteyen damatlar kınadan bir gün önce ya da kınanın yapılacağı gün gelinin ailesinden izin isterlerdi. Bu izin genellikle gelinin babasından istenilirdi (K.K8, K.K9).

Geçmişte gelin kınasına her ne kadar erkekler alınmasa da günümüzde bu gelenek biraz daha değişmeye başladı. Özellikle son yıllarda damatla sağdıçları gelinin ailesinden izin alarak bu törene katılırlar. şüphesiz son zamanlarda bu geleneğin değişmesine sebep olan kişiler damadın “berbu” denilen yengeleridir. Bu yengeler gelin kınasının yapılacağı gün birkaç arabayla kız evine gelip gelin kınasına katılırlar hatta o gece kız evinde misafir olarak kalırlar. Yengeler gelin kınası başlamadan gelinin ailesine damadın kınaya katılması için ricada bulunurlar. Kızın ailesi her ne kadar erkeklerin bu törene katılmasını istemeseler de berbu denilen yengelerin ısrarlarına dayanamayıp damadın tören alanına gelmesine ikna olurlar (K.K9, K.K10).

Gelin kınasının yapılacağı gün kızın evine gelen yengeler, ertesini gün gelin almaya geldiğinde damat tarafıyla birlikte damadın evine geri dönerler. Düğünlerin

yapılmasında yengelerin çok önemli bir yeri vardır. Bu yengeler genellikle gelenek ve görenekleri çok iyi bilen bilgili kişilerdir (K.K9).

Resim 11: Ağrı'nın Diyaradin ilçesinde gelin kınasında çekilmiş bir fotoğraf (11.07.2023)

Resim 12: Ağrı'nın Patnos ilçesinde yapılan gelin kınası töreni (29.10.2022)

3.2.7.2. Damat Kınası

Damat kınası yörede erkeklerin merakla bekledikleri ve çok eğlendikleri bir törendir. Bu kına gecesinde civar köylerde, mahallelerde veya ilçelerden misafirler gelir. Damat kınasına çoğunlukla erkekler katılır ve hep birlikte gecenin geç saatlerine kadar eğlenirler. Misafirler hep birlikte çeşitli oyunlar oynarlar. Misafirler tarafından oynanılan oyunlardan en çok sevileni halaydır. Birçok ilçeden ya da köyden gelen gençler hep birlikte gecenin geç saatlerine kadar oynarlar. Ağrı'da yapılan damat kınalarına geçmişte birçok mahalleden, köyden ve ilçeden gençler katılıp birlikte eğlendikleri için hem gelin tarafı hem de erkek tarafı kızların ya da kadınların bu törene katılmalarına izin verilmez. Fakat kadınların veya kızların ya evin balkonundan ya da törenin yapıldığı alanın bir köşesinde töreni izlemelerine izin verilir (K.K9).

Ağrı'da yapılan damat kınası düğün gününün akşamında yapılır. Bu tören gençler tarafından büyük bir eğlence töreni olarak görüldüğü için katılım çok fazladır. Törende gençler gecenin geç saatlerine kadar hep birlikte eğlenirler. Ayrıca yörede damat kınasının yapıldığı gece gençler arasında çeşitli oyunlar oynanılır. Bu

oyunlardan biri de gecenin sonuna doğru sağdıçların meşgul olduğu bir vakitte misafirlerin kendi aralarında oluşturdıkları birkaç kişinin damadı kaçırma oyunudur. Bu oyun geçmişten günümüze kadar süregelmiştir. Damat kaçırma oyunu, damat kinasının yapıldığı akşam sağdıçların misafirlerle meşgul olduğu bir vakitte damadın birkaç kişi tarafından kaçırılmasıdır. Damadın kaçırıldığını fark eden sağdıçlar bu haberi toy babasına (serdawati) bildirirler. Toy babası ile damadı kaçırılanlar arasında yapılan anlaşma sonrasında damat tekrardan tören alanına getirilir. Damadın kına alanına getirilmesiyle alanın ortasına masa ve sandalye konulur. Damat bu sandalyeye oturtulur ve misafirlere sağdıçlar tarafından çeşitli içecekler ve yiyecekler ikram edilir. Yapılan ikramlardan sonra sağdıçlardan biri yüksek bir sesle takı töreninin başladığını ve hediyelerin kabul edileceğini bildirir. Misafirler, hep birlikte bu sağdıçlara hediyelerini verirler. Hediye verenlerin isimleri ve soy isimleri yüksek bir sesle okunur. Damat kinasında hediye olarak para veya altın verilir. Hediyelerin ardından her iki sağdıç, hediye olarak verilen para ve altınları saydıktan sonra tören alanındaki misafirlere yüksek bir sesle ne kadar para ve altının verildiğini söylerler (K.K11).

Takı töreninden sonra misafirlerin heyecanla bekledikleri “ceza oyunu” başlar. Düğüne katılan misafirler, bu oyunda her iki sağdıca çeşitli cezalar verirler. Bu oyunda kimi zaman sınırlar gerilse de misafirlerin sabırsızlıkla bekledikleri, sağdıçların da korktukları fasıldır. Bu fasılda bazen sağdıçların dışında damadın erkek kardeşlerine ve kuzenlerine de ceza verilir. Sağdıçlara ve damadın erkek kardeşlerine çeşitli cezalar verildikten sonra misafirlere teşekkür edilir ve böylelikle damat kinası bitmiş olur. Damat kinasının sonunda misafirler teker teker damat ve sağdıçlardan izin isteyerek düğün alanından ayrılırlar. Misafirlerin kına alanından ayrılmasıyla damat tarafı kız, erkek, genç, yaşlı fark etmeksizin birlikte son kez halay çekerler. Damat kinasına kimi zaman gelinin ailesi de katılırken kimi zamanda katılmazlar. Törene katılma aileden aileye farklılık gösterir (K.K9, K.K10).

Resim 13: Ağrı'da çekilmiş bir damat kınası (19.07.2023)

Resim 14: Ağrı'da damat kınasında damadın kuzenlerine ceza verilirken 805.08.2023)

3.2.8. Gerdek Gecesi

Düğünden sonra gelin ve damadın kaldığı odaya "gerdek odası" denir. Düğün gecesi damat, sağdıç ve arkadaşları tarafından gelin odasına götürülür. Dinin hâkim olduğu yörelerde damat akrabalarla birlikte dua ettikten sonra ilahiler eşliğinde düğüne katılır. Yeni evlilerin karı koca oldukları geceye "gerdek gecesi" veya "zifaf gecesi" olarak adlandırılır (Kayalı, 2010, s. 145).

Dede Korkut'un öykülerinden biri olan "Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu" efsaneye göre Oğuzlar zamanında kız talipleri ok atarlardı. Okların atıldığı yerde gerdek çadırlarını kurarlardı. Ayrıca damat evleneceği kızın getirdiği kırmızı bir cübbe giyerdi (Binyazar, 2002, s. 164).

Anadolu'da düğün gecesi ile ilgili bazı adetler vardır. Bu uygulamalar çerçevesinde Erzincanlı damat, arkadaşları tarafından kaçırılır, sağdıçtan bahşiş alınmadan damat teslim edilmez (Kosay, 1944, s. 222).

Damat, akşam namazından sonra evine götürülür. Damadı gireceği kapının önünde düğün esnasında bayrak taşıyan kişi ile yenge halayı karşılamaktadır. Kapının önünde hoca dua okur, damadın yakın dostları sırtına vurup onu odaya gönderirler. (Yalman, 1993, s. 216- 217).

Ağrı yöresinde düğünün son bulmasıyla damat ve gelinin aynı odada ilk defa birlikte olmasına "zifaf gecesi" denilmektedir. Düğünün bitmesiyle misafirlerin düğün evinden ayrılmasının ardından damat ile gelin odaya girer akabinde yatsı namazından sonra damat iki rekât namaz kılar. Kimi zamanda bu namazı damat ve gelin birlikte kılarlar. Damat namaz kıldıktan sonra hem bu birlikteliğin hayırlı olması hem de birliktelikten sonra doğacak çocuklarının hayırlı birer evlat olmaları için dua eder (K.K10).

3.3. Düğün Sonrası Gelenekler

3.3.1. Gelin ve Damadın Kız Tarafına Gitmesi, "Ayak Açma"

Ağrı yöresinde gelin ve damadın kız tarafını ziyaret etmesi yani halk arasındaki tabiriyle "ayak açma" düğünden yedi ya da on gün sonra gerçekleşir. Gelin ve damat,

gelinin ailesine bu ziyaretten kısa bir zaman önce haber vererek aileyi ziyarete giderler. Bu ziyaretten yapılmadan önce gelinin ailesine çeşitli hediyeler alarak gelinin babasının ve annesinin evine el öpmeye giderler. Gelinin ailesi de bu ziyaretin olacağı gün damatlarına ve kızlarına çeşitli yöresel yemekler yapıp onların eve gelmelerini sabırsızlıkla beklerler. Damat ve gelin, gelinin babasının evine genellikle hafta sonu öğle vakitlerinde giderler. Fakat bu ziyaret günü bazen hafta içi de olabilir. Gelin ve damadın kız tarafını ziyaret ederken gelinin babasının evinde kaldıkları süre aileden aileye değişir. Günümüzde kimi çiftler gelinin babasının evinde bir hafta kalırken kimi çiftlerde iki üç gün kalırlar. Geçmişte yapılan aile ziyaretlerinde kızın babasının evinde yaklaşık bir ay kalırken günümüzde yaklaşık bir haftadır. Ayrıca şimdiki ziyaretlere damat gelin ile birlikte giderken geçmişte damadın babası gelinini, düğünden kısa bir zaman sonra kızın babasının evine götürüp ailesine teslim ederdi. Şimdilerde ise bu ziyareti damat ve gelin birlikte yapmaktadırlar.

Bu ziyaret esnasında çiftlerin, gelinin ailesine çeşitli hediyeler verdiği gibi gelinin ailesi de hem kızlarına hem de damatlarına çeşitli hediyeler verirler. Bu verilen hediyeler genellikle altındır fakat bazen para da verilebilir. Damat ve damadın ailesi tarafından da gelinin ailesine çeşitli hediyeler gönderilebilir. Damat ve eşi gelinin babasının evine ziyarete geldiklerinde baklava, meyve, kola gibi çeşitli yiyecek ve içecekler getirirler. Damadın ailesi ya da damat köyde yaşıyorsa gelinin ailesini ziyaret ederken peynir, yoğurt, süt ve yağ gibi yiyecekler de getirirler (K.K9).

Bu ziyaretler esnasında bazen gelinin dayıları, amcaları, abileri, ablaları, halaları veya teyzeleri gelin ve damadı öğle yemeği ya da akşam yemeği için evlerine davet ederler. Bu davetlerde damada ve geline çeşitli hediyeler verilir. Gelinin ailesinin ya da akrabalarının gelin ve damada verdikleri hediyeler çok önemlidir. Bu hediyelerin miktarının fazla ve hediyelerin değerli olması gelin ile damada verilen değeri gösterdiği için aileler bu ziyaret esnasında oldukça hassas davranırlar. Bazen gelinin ailesi ya da akrabaları damada az hediye verdiklerinde ise bu konu iki aile arasında çeşitli dedikodulara sebebiyet verir. Verilen hediyelerin fazla ve kıymetli olması iki aile arasındaki ilişkilerin iyiye gitmesine de vesile olur. Bu hediyelerden damat ve gelin de hoşnut olur. Çünkü yeni düğün yapan gelin ve damat, verilen bu hediyeler sayesinde biraz daha rahatlamış olurlar (K.K8, K.K9).

3.3.2. Gelini Görmeye Gitmek

Düğünden birkaç gün sonra damat ve gelinin düğünden sonra her iki tarafın arkadaşları, akrabaları veya komşuları gelini görmek ve de gelinle sohbet etmek için gelinin evine gitmesine “gelin görme” denir. Bu ziyaretler, sadece damadın akrabaları tarafından gerçekleşmez. Damadın akrabalarından ziyade komşular ya da gelinin arkadaşları tarafından da gerçekleşir. Gelin görmeye gidecekler önceden gelin ve damada haber verirler. Bu haberin üstüne gelin de evi iyice temizler, yemekler ya da tatlılar yapıp çeşitli ikramlıklar hazırlar. Bu ziyaretlerde gelin ilk defa tanışacağı ya da düğün arifesinde tanıştığı kişilere babasının evinden getirdiği çeyizlerini gelen misafirlere göstermek amacıyla evin her yerine serer. Misafirler, gelin görmeye gelmeden önce herkes kendi maddi gücüne göre hediyeler alır. Bu hediyeler ziyaret esnasında geline verilir. Bu ziyaretin bir diğer amacı da yeni gelen gelinle tanışmayan ya da çeşitli nedenlerden dolayı düğüne gelemeyen kişilerin gelinle tanışıp, düğüne katılmama nedenleri anlatma gayesidir (K.K11).

Misafirler; bu merasimde gelinin misafirperverliğine, konuşmasına, davranışlarına ve de getirdiği çeyizin miktarına çok dikkat ederler. Çünkü gelen misafirler gelini merak ettikleri gibi gelin kızın, baba evinden getirdiği çeyiz miktarını da çok merak ederler. Hatta çeyiz miktarı ziyareten sonra dilden dile aktarılır. Ağrı yöresinde gelin görme merasimi düğünden birkaç gün sonra başlar ve yaklaşık olarak birkaç hafta ya da ay sürebilir (K.K11, K.K12).

3.3.3. Gelin ve Damadı Davet Etme

Ağrı yöresinde düğünden birkaç hafta sonra damadın yakınları gelin ve damadı evlerine davet ederler. Gelin ve damadın yemeğe davet edilmesi yörede akrabalar arasındaki bağı kuvvetlendirmek açısından çok önemlidir. Maddi ve sosyal şartlara bağlı olarak bu misafirliğin ne kadar kalabalık olacağı değişebilir. Hem gelinin hem de erkeğin ailesi, yeni evlileri yemeğe davet ettikten sonra sıra yakın akrabaların yani teyzelerin, amcaların, halaların, amcaların yeni evlileri yemeğe davet etmelerine gelir. Bazı aileler damat ve gelini öğle yemeğine davet ederken bazıları da yeni evli çifti akşam yemeğine davet ederler. Yemekler yenildikten sonra çeşitli konulardan sohbetler edilir sonrasında ise yeni evlilere çeşitli hediyeler verilir. Bu hediyeler damat

ve gelini çok mutlu eder. Yörede birlik ve beraberlik kavramları çok güçlü olduğu için evlilik geleneklerinin uygulanması hem çok kolay ve hem de çok zevklidir. Birbirine hediye vermek dini ve kültürel açıdan da oldukça önemlidir. Yöre halkı, hediyeleşme geleneğinin insanları sosyal ve kültürel açıdan birbirine bağladığına inanarak bu geleneğe çok büyük önem verir (K.K6, K.K7).

3.3.4. Gelinin Kayınpeder ve Kaynanasına Karşı Tutumu

Ağrı yöresinde kız erkek fark etmeden herkes kendinden büyük olan kişilere her zaman saygı gösterir. Aile içinde, kardeşler arasında, arkadaşlıklarda ya da herhangi bir yerde kendisinden büyük kişilere gereken saygı gösterilir. Evlenme çağına gelen bir kız ya da erkek annesine babasına nasıl saygı gösteriyorsa evlendikten sonra kayınbabasına ve kayın validesine de aynı saygıyı gösterir. Bu saygı ailedeki diğer üyeler içinde geçerlidir. Evlenen bir kız, gelin gittiği evi sahiplenir ve eşinin ailesini de kendi ailesi gibi görür. Gelin, kocasının annesini ve babasına ne kadar saygı gösterir ise aile tarafından o kadar saygı görür ve sevilir. Herhangi bir aileye gelin olarak giden bir kızın, kocasının ailesine ve aile büyüklerine saygı göstermesi onun o evdeki konumunu ve değerini belirler. Zira, evlenen bir kız gelin gittiği evin bir ferdi sayılır. Ayrıca kayınpeder ve kaynananın geline davranışları da çok önemlidir. Gelin, damadın ailesinin davranışlarına göre kendisini bu ailenin bir üyesi olarak görür. Damadın ailesi de yeni gelini her ne kadar aynı soydan gelmese de gelinin aileye karşı sergilediği davranışlara göre onu ailenin diğer üyeleri gibi kıymetli bir kişi olarak görürler (K.K4).

Gelinin bu yeni aile üyelerine karşı sergilediği davranışlar kadar bu aile üyelerinin de soylarını devam ettirecek bu yeni üyeye karşı olan tutumu önemlidir. Çünkü soylarının devam etmesi yeni gelinin vereceği çocuklara bağlıdır. Bundan ayrı olarak düğünden sonra erkek tarafı ile gelin tarafının problem yaşamaması ya da iyi ilişkilerinin devam etmesi gelin ve damat tarafının birbirlerine karşı olan tutumuna bağlıdır. Bu nedenle yörede düğünden önce ve sonra gelinler, aile için çok önemlidir. Gelinlerini kendi öz evlatları gibi severler. Ancak birçok toplumda olduğu gibi bazen Ağrı'da gelinler ile kayınvalideleri arasında çeşitli nedenlerden dolayı problemler çıkmaktadır. Gelin her ne olursa olsun küçük olduğu için saygılı davranarak bu sorunların çok fazla büyümesine izin vermez. Bu gibi durumlarda en zor iş damada

düşmektedir. Çünkü iki arada bir derede kalan damat hem eşi hem de annesinin arasında terazi vazifesi görerek bu durumu dengelemeye çalışır (K.K8, K.K9).

Evlenme çağına gelen bir genç kız, küçüklükten bu zamana kadar ailesinden eğitim alıp kendi ailesinin kültürüne göre yetiştirilir. Fakat gelin olup evlendikten sonra eksiklikleri kaynanası tarafından gösterilir ve kaynanası tarafından eğitilir. Gelinler bazen evlendikten sonra kendi ailesi ile kocasının ailesi arasında yemek, kıyafet ve diğer uygulamalarında farklılıklar olması çok normaldir. Kaynana, bu farklılıkları görüp geline kendi kültürlerini öğretmeye çalışır. Bu esnada bazen gelin ile kaynana arasında çeşitli çatışmalar yaşansa da gelin, kaynanasına saygıda kusur etmez (K.K9).

Yörede gelinler, kayınpederleri ile kesinlikle konuşmazlar. Hatta yemek zamanında dahi kayınpederleri ile aynı sofraya oturmazlar. Bir gelin, kayınpederinin yanında çocuğunu asla sevmez, çocuğunu kucağına almaz ve de oturmak için kayınpederinin onayını almadan oturmaz. Bu gelenek gelinin kayınbiraderleri için de geçerlidir. Gelinin bu davranışları damadın ailesine olan saygısını gösterir (K.K9, K.K10).

3.3.5. Ağrı'da Geçmişten Günümüze Kadar Evlilik Geleneğinin Değişimi

Ağrı yöresinde yaşayan insanlar, çoğunlukla birbirlerini çok iyi tanımaktadırlar. Yörede yaşayan insanların, aşiretlere mensup olması ve bu aşiretlerin birbirinden kız alıp kız vermeleri aşiretler arasında adeta bir köprü oluşturmuştur. Dolayısıyla yöredeki insanlar birbirleriyle akraba olacak duruma gelmiştir. Aileler kız alırken ya da kız verirken, atalarından gördükleri gelenekleri aynı şekilde uygulamaya ve bunu çocuklarına öğretmeye çalışmışlardır. Yöre halkı yıllarca her alanda gelenek göreneklerine bağlı kalmaya özen göstermiştir. Kendi dillerine, kültürlerine ve yaşam tarzlarına her zaman büyük önem vermişlerdir. Fakat günümüzde teknoloji, eğitim, ekonomi gibi çeşitli nedenlerden dolayı bu gelenekleri yaşatmak ciddi anlamda zorlaşmıştır. Burada yaşayan insanlar için düğün geleneklerini yaşatmak ve bu gelenekleri gelecek nesillere aktarmak hayati bir önem taşımaktadır. Düğünler, insanlar için hem bir eğlence kaynağı hem de insanlar arasındaki iletişimi

kuvvetlendirmektedir. Bazen çeşitli nedenlerden dolayı birbirleriyle görüşemeyenler düğünlerde bir araya gelerek aralarındaki iletişimi koparmamış olurlar.

Yöre halkı için bu gelenekler günümüzde az da olsa çeşitli sebeplerden dolayı ya unutulmakta ya da uygulanamamaktadır. Kız isteme merasimleri, nişan, çeyiz, haftalık, nikah, kına gecesi ve de düğün günü geçmişten günümüze kadar az da olsa değişerek gelmiştir. Örneğin geçmişte kız istemeler; çoğunlukla görücü usulüyle gerçekleşirken günümüzde telefon, internet, bilgisayar ve sosyal medyanın gelişmesiyle birlikte yörede yaşayan gençler aynı yörede yaşamadıkları halde birbirleriyle iletişime geçip kendi aralarında anlaşır aileleri de ikna ederek evlenebilmektedirler. Ayrıca kız istemede olduğu gibi düğün salonlarının inşa edilmesiyle birlikte nişan merasimleri; insanların saatlerce eğlendiği ferah, geniş bahçelerde ya da meydanlarda yapılırken günümüzde biraz daha farklılaşır küçük kapalı mekanlarda belli saatler arasında yapılmaktadır. Günümüzdeki çeşitli nedenlerden dolayı çeyiz geleneğinde de olumlu anlamda bir değişiklik yaşanmaktadır. Geçmişte yapılan düğünlerde kız tarafı sahip olduğu maddi imkansızlıklardan dolayı kız çeyizlerinin miktarı az iken günümüzde maddi anlamda ailelerin rahat olması kız çeyizlerini de olumlu anlamda değiştirmiştir.

Bilhassa yörede değişen en belirgin gelenek ise düğünden sonrasında gelinlerin yıllarca damadın ailesiyle yaşamasıydı. Gelinler, evin bir odasında yıllarca yaşamış evin diğer üyelerine büyük saygı gösterip damadın ailesine hizmet etmekteydiler. Fakat günümüzde bu gelenek yok olmaya yüz tutmaktadır. Şimdilerde düğünden önce gelin ve damat anlaşarak kendi evlerini hazırlatır düğünden hemen sonra hazırlattıkları evlerinde tek başlarına yaşamaktadırlar.

SONUÇ

Birçok toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da düğünler, önemli bir yere sahiptir. Geçmişten günümüze kadar devam ederek varlığını sürdüren düğün törenleri; evliliğin ayrılmaz bir parçası haline gelerek zamanla bir gelenek haline gelmiştir. İnsanların eğlence için bir araya geldikleri bu ritüeller dünyanın birçok yerinde birbirinden farklı topluluklar arasında düzenlense de her toplumun düğün ritüelleri birbirinden farklıdır. İki kişinin evlenmek için bir araya gelme isteği üzerine düzenlenen bu törenler, toplumun geleneklerinin yaşatılmasında ve geçmişten günümüze bu geleneklerin devam ettirilmesinde önemli rol oynar. Şöyle ki birbirinden farklı birçok toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da düğünler, evlilik geleneklerinin yaşatılması için çok önemlidir ve günümüzde evliliğin bir şartı haline gelmektedir.

Geçmişle gelecek arasında köprü vazifesi gören düğün törenleri, Ağrı'da yaşayan insanlar için de toplumun sosyal yapısını gösterişli hale getirmekle beraber çeşitli gelenek ve göreneklerin yıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarılması için önemli eğlence törenleridir. Bu törenlerde geçmişten günümüze kadar süregelen çeşitli adetler uygulanmış ve bu adetler sayesinde toplumda bulunan bireyler arasında birlik ve beraberliği güçlendirilmiştir. Bunun yanında bireyler arasındaki akrabalık bağlarını kuvvetlendirerek, çeşitli iş birlikleri ortaya çıkarmıştır. Ağrı'da yapılan düğünlere büyük bir önem verilerek; yıllarca toplumun ortak çıkarları haline gelen çeşitli gelenek, görenek ve adetler bu eğlence törenlerinde yaşatılmaktadır. Ayrıca bu törenler sayesinde geçmiş ile gelecek arasında bir köprü oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Ağrı'da yaşatılan ve değişikliğe uğrayan özellikleriyle düğün gelenekleri incelenmektedir. Kaynak kişi ve eserlerden hareketle araştırılan düğün geleneklerinin günümüzde uygulanıp uygulanmadığı hakkında araştırma yapılmıştır. Düğün âdetlerinin, genel hatları ile günümüzde çeşitli nedenlerden dolayı değişiklik gösterse de yine de yörede uygulandığı görülmektedir. Bilhassa para yönü ağır basan ve aşırı masrafı gerektiren motiflerin günümüzde de terkedildiği bazen de sürdürüldüğünü gözlemlenmiştir. Ayrıca yörede yaşayan insanların, birçok yörede olduğu gibi düğün geleneklerine çok büyük önem verdiklerini ve bu geleneklerin geçmişten günümüze kadar devam ettiği görülmektedir. Ayrıca araştırmayla; Ağrı yöresinde yaşayan insanların kendi yaşam koşullarına göre oluşturdukları, yüzyıllar

boyunca çeşitli boyların uğrak yeri olan düğün gelenekleri üzerine bir çalışma yapılmıştır. Bu gelenekler incelenirken, düğün öncesi, esnası ve sonrasındaki adetlerin yöre halkı arasındaki ilişkileri nasıl etkilediği anlatılmaktadır. Geçmişten günümüze bu düğünlerde uygulanan gelenek ve göreneklerdeki farklılıklar tespit edilmiştir.

Her ne kadar bölgede yaşayan insanlar çalışmada belirtildiği gibi geleneklerine bağlı olsalar da günümüze kadar gelen bu geleneklerin, gençler arasında günümüzde yapılan düğünlerde yavaş yavaş uygulanmamaya başlandığı öğrenilmektedir. Özellikle Y ve Z kuşaklarının bu eğlence törenlerindeki adetleri uygulamamaları, yörede uzun yıllar devam eden düğün geleneklerinin kaybolmasına sebebiyet verebileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akmataliev, Abdıldacan (2001). Kırgız Folkloru ve Tarihî Kahramanlar (Evlilik Geleneği ve Türküleri). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Öztürk, İsmail.(1983). “Evlilikte Çeyiz Hazırlamanın ve Çeyiz Çevresinde Oluşan Toplumsal Kuralların Tekstil El Sanatlarının Yaşamada Etkisi”. II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. V.Cilt. Ankara: Başbakanlık Basımevi. (331846)
- Bahşıoğlu, Ayşegül. (1998). Türk Kültüründe Çeyiz Geleneği ve Kastamonu Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış) Yüksek Lisans-Master Tezi, Ankara. (331846)
- Anonim. (2005). Türkçe Sözlük. Ankara: Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu IV. Akşam Sanat Okulu Matbaası. (331846)
- Özbağı, Tevhide. (2003). Develi Çeyiz Geleneği Üzerine Bir Araştırma. Bütün Yönleriyle Develi. I. Bilgi Şöleni 26-28 Ekim 2002. Develi Belediyesi Kültür Yayınları:1. Develi. (331846)
- Yuvalı, A. ve Eröz M. (1986). Fırat Havzasının Türk Tarihindeki Yeri. Türk Kültürü Dergisi, Sayı: Ocak/1986, s. 3-23.
- Alpaslan, İ. (1995). Her Yönüyle Ağrı. Tutubay Yayınları. Ankara.
- Halaçoğlu, Y. (1988). “Ağrı Maddesi”. İslam Ansiklopedisi, Cilt: 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul s. 479.
- Kademoğlu, Osman. (1999). Çeyiz Sandığı. Duran Ofset. (331846)
- Kaya, Doğan. (2002). Halk Bilim Araştırmaları. İstanbul: Bayrak Matbaacılık . (331846)
- Yılmaz, Meltem (2010). Türkiye’de Kına Yakma Geleneği ve Kına Türküleri. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Ataman, Sadi Yaver (1992). Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Rit’leri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gözcü, Nurullah (2019). Hemedan Eyaleti Bahar İli Türk Kültüründe Geçiş Dönemleri. Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.

- Balcı, Fatih (2019). Kuzey Kıbrıs Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri ve Bunlara Bağlı İnanışlar. İstanbul: Hyperlink Yayınları.
- İnan, Abdülkadir, Makaleler ve İncelemeler, Ankara 1987.
- Kalafat, Yaşar (2005). Doğu Anadolu'da Eski Türk İnanışlarının İzleri. Ankara: Babil Yayınları.
- Binyazar, Adnan (2002). Dede Korkut. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bulut, E. M., Ayhan. N. (2007). Ağrı Kültür ve Turizm Rehberi. Ağrı: Ağrı Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, s.8-9.
- Yolcu, Mehmet Ali (2014). Türk Kültüründe Evliliğe Bağlı Tabu ve Kaçınmalar. Konya: Kömen Yayınları.
- Yoloğlu, Güllü (1999). Türkülerin Aile Merasimleri. Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Doğaner, Ali (2006). Osmaniye Yöresi'nde Yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin Geçiş Törenleri. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Divitçioğlu, Sencer (2004). Ortaçağ Türk Toplumlari Hakkında. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bacon, E. Elizabeth (1965). Esir Orta Asya. Tansu Say (çev.) İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Yıldırım, Dursun (1998). Türk Bitiği. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eroğlu, Erol (2008). Prizren Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme- Ölüm). Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Erdentuğ, Nermin (1977). Sosyal Âdet ve Gelenekler. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Koşay, Hamit Zübeyr (1944). Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme. Ankara: Maarif Matbaası.
- Demirci, Yusuf Ziya (1938). Anadolu'da Eski Düğün ve Evlenme Aletleri. İstanbul: Burhaneddin Matbaası.
- Saydam, Abdullah (1999). Osmanlı Medeniyet Tarihi. Trabzon: Derya Kita
- Ergin, Emin M. (2007). Şanlıurfa Folklorunda Düğün. Alanya: Yeni Alanya Matbaacılık.

- Ataman, Sadi Yaver (1992). Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Rit'leri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Üçok, Hacışeyhoğlu Hasan, Çankırı Tarih Ve Halkiyatı, Okuyan Adam Yayınları, Ankara 2002.
- Güçlü, Mehmet (2004). "Trabzon Yöresi Düğün Törenlerinde Horon". Millî Folklor, 64, 123-136.
- Pekarskiy, Edouard (1945). Yakut Dili Sözlüğü. İstanbul: Ebuzziya Matbaası.
- Örnek, S. V. (2000). Türk Halk Bilimi (2. b.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Durutürk, C. (2007). Gelenek, Tüketim Toplumu Ve Törensiz Tüketim:Türkiye'deki Evlilik Törenleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. Yüksel Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Kazmaz, S. Halk Kültürüne Toplu Bir Bakış, Düşünceler ve Değerlendirmeler, Erdem Türk Halk Kültürü Özel Sayısı II Cilt:13, sayı:38, Ankara, 2002.
- Erkan, H. ve Erkan, C. Kültür Politikamızda Yeni Boyutlar, Türkiye'nin Geleceğine Yönelik Kültür Değerleri ve Politikaları, T.C.Kültür Bakanlığı Yayınları:5, Ankara 1998.
- Güvenç, B. ,İnsan ve Kültür, Ankara 1999.
- Kayalı, Nejla (2010). Mersin Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri. Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Yalman, (Yalgın) Ali Rıza (1993). Cenupta Türkmen Oymakları II. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hatunoğlu, B. Y, Gül, A. (1999). Ağrı İli ve Havalisi Tarihi. Ağrı: Ağrı Valiliği Kültür Yayınları. s.22.
- Eker, Dr. Gülin Öğüt, "Türk Kültürü İçinde Geleneksel Bolu Evlenme Âdetlerinin Yeri", Milli Folklor, 1998, Yıl:10, Sayı:40.
- Ergin, Muharrem, Orhun Âbideleri, 6. baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1978.
- İslamoğlu, M. (2004). Kıbrıs Türk Folkloru. Ankara: Ürün Yayınları.
- Yakıcı, Ali, "Anadolu Düğün Geleneğinin Sosyal Hayata, Sanata ve Edebiyata Etkisine Dair", Milli Folklor, 2 (13), Bahar 1992, 28-31
- Ataman, Sadi Yaver, Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Ritleri, Kültür Bakanlığı Yayınları/1425, Kültür Eserleri Dizisi/186, Ankara 1992.

Gökyay, Orhan Şâik, Dede Korkut Masalları, Muâllim Ahmet Hâlit Kitabevi, İstanbul, 1939.

Sakaoğlu, Saim, Görgü Ansiklopedisi /. Geleneklerimiz-Göreneklerimiz, İstanbul, 1 C., 1985.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.agri.bel.tr/sayfa/cografi-konum/> (Erişim Tarihi: 12.04.2023)

<https://agri.serka.gov.tr/agri-hakkinda> (Erişim Tarihi: 12/04/2023)

<https://www.agri.edu.tr/detail.aspx?id=278&bid=1&tid=7> (Erişim Tarihi: 12/04/2023).

<https://www.aylakbilgin.com/agrinin-kulturel-ozellikleri-ve-degerleri-2744/>(Erişim Tarihi:23/04/2023)

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/agri/gezilecek-yer/diyadin-kapicalari> (Erişim Tarihi: 23/04/2023)

<https://www.agri.bel.tr/sayfa/ekonomik-durum/#:~:text=Tar%C4%B1m%3A%20Halk%C4%B1n%20ba%C5%9Fı%C4%B1ca%20ge%C3%A7im%20kayna%C4%9F%C4%B1,pirin%C3%A7%2C%20m%C4%B1s%C4%B1r%20ve%20C3%A7avdar%20yeti%C5%9F> (Erişim Tarihi: 23/04/2023)

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/832/bir-kimse-kardesinin-sutkardesiyle-avlenebilir-mi> (Erişim Tarihi: 15/05/2023)

<https://kurul.diyaret.gov.tr/Cevap-Ara/808/mehir-ne-demektir> (Erişim Tarihi: 25/05/2023)

<https://www.kent04.com/haber/12146226/agri-dugun-gelenekleri> (Erişim Tarihi: 28/06/2023).

<https://www.folklor.gen.tr/halk-oyunlari/halay-oyunlari/agri-yoresi> (Erişim Tarihi: 28/08/2023).

Sözlü Kaynaklar

K.K.1. Adem K., Ağrı/Merkez, 40, lise, müzisyen.

K.K.2. Esat H., Ağrı/Merkez, 46, ilkokul, çiftçi.

K.K.3. Ali Ç., Hamur, 55, ilkokul, pastaneci.

K.K.4. Abdullah Y., Ağrı/Merkez, 76, ilkokul, çiftçi.

K.K.5. İbrahim Y., Ağrı/ Merkez, 55, ilkokul, çiftçi.

- K.K.6. Mesut Y., Ağrı/ Merkez, 33, lise, serbest meslek.
- K.K.7. Rabia I., Ağrı/Merkez, 70, ilkokul, ev hanımı.
- K.K.8. Naci I., Ağrı/ Merkez, 50, ilkokul, konfeksiyoncu.
- K.K.9. Zeki P., Tutak, 61, ilkokul, çiftçi.
- K.K. 10. Sıdık O., Tutak, 65, ilkokul, aşık.
- K.K. 11. Şadiya O., Tutak, 65, okumamış, ev hanımı.
- K.K. 12. Bedri N., Patnos, 59, ilkokul, ev hanımı .
- K.K. 13. Gülnaz N., Tutak, 55, ilkokul, ev hanımı.
- K.K. 14. Zeynep T., Yeşilli, 28, lise, ev hanımı.

ŞEKİLLER LİSTESİ

Resim 1: Ağrı Haritası (https://www.agri.bel.tr/sayfa/cografi-konum/ 12.04.2023)..	21
Resim 2: Haftalıkta çekilmiş bir fotoğraf.....	82
Resim 3: Çeyiz hazırlıkları.....	89
Resim 4: Çeyiz hazırlıkları.....	90
Resim 5: Okul bahçesinde yapılan bir düğün akşamı	92
Resim 6: Düğünden önce kurulan çadırdaki dağıtılan öğle yemeği.....	93
Resim 7: Ağrı’da ahırda yapılan bir düğün.....	93
Resim 8: Düğün konvoyu.....	96
Resim 9: Gelin getirme	97
Resim 10: Gelin alma.....	97
Resim 11: Ağrı’nın Diyadin ilçesinde gelin kınasında çekilmiş bir fotoğraf.	107
Resim 12: Ağrı’nın Patnos ilçesinde yapılan gelin kınası töreni	108
Resim 13: Ağrı’da çekilmiş bir damat kınası.....	110
Resim 14: Ağrı’da damat kınasında damadın kuzenlerine ceza verilirken.....	110

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Emin KARATAŞ, 2015 yılında Karabük Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne kaydoldu ve 2019 yılında mezun oldu. 2020 yılında Karabük Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans programına kaydoldu.

Mehmet Emin KARATAŞ, 2021 Kasım ayında Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Türkçe Öğretimi Araştırma merkezinde Öğretim Görevlisi olarak çalışmaya başladı, halen burada çalışmaktadır.